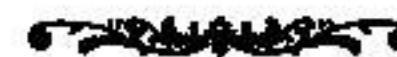




Тетяна Фролова



# КАЗКИ DO СНІДАНКУ

художник  
Дарія Тимоніна



Художник  
Дарія Тимоніна  
+IM

## ЗАМІСТЬ ПРИКАЗКИ



— «КАЗКИ ДО СНІДАНКУ»? — широ здивувалася бабуся Ганя, якій я сказала назву своєї нової збірки казок. — А, власне... чому до сніданку? Це щось нове і незрозуміле. Адже, наскільки я знаю, казки дітям наніч розказують.

— По-моєму, казки можна розказувати будь-коли. Аби тільки було кому їх слухати.

— І щоб було кому їх розказувати, — ущипливо зауважила бабуся Ганя. — Во вранці, мені так здається, всім ніколи, всі кудись поспішають: діти — в дитячий садокчи в школу. Батьки і бабусі — на роботу або по справах. Треба ж так багато встигнути, адже день щойно тільки починається. Нік не збагну: хто може розказувати казки до сніданку?

— Річ у тім, що ці казки написані для дівчинки Олі, котра ніколи не ходила в дитячий садок. Дівчинка дуже не любить снідати. Її бабуся вже з сил вибилася, щоб нагодувати свою онукку сніданком. З обідом і вечерею вже якось легше. Оля набігається — то вже єсть з appetitom. А вранці... ну просто біда. От ми і вирішили спробувати казки. Чого не зробиш для любої внучки?

— Але це ж внучка не ваша?

— Ні, не моя. Хоча... і моя внучка Юля теж несхоже єсть вранці. Так що «КАЗКИ ДО СНІДАНКУ» і для неї пригодяться.

Бабу Ганю я, здається, не переконала. Вона обурено насупила брови.

— А по-моєму, це розпуста. Дитина має єсти без будь-яких казок чи іграшок. Має сісти і поїсти. А потім вже гра чи розваги, чи й казки.

— Може й так. Могу казки можна розповідати й на добраніч. Я не маю нічого проти.

— То так би й назвали свої казки. А то... «ДО СНІДАНКУ»

— А мені так здається, що справа не в назві, а в самих казках. А ще хотілося, щоб для дівчинки Олі було ще й інше.

Цікаво було б знати, якот думки Ви, діти, читачі моєї збірки казок. Але про те я дізнаюся потім, коли вийде книжка. А поки що «КАЗКИ ДО СНІДАНКУ». Смачного дівчинці Олі і моїй внучці Юлі, і онукові Сергійкові, і всім дівчаткам, і всім хлопчикам. По-моєму, сніданок з казкою — це не так вже й погано. А головне — цікаво і смачно.

## КАЗКА - ЯК НЕ КАЗКА

Хтось може заперечити мені, сказати, що це зовсім не казка, а просто собі звичайне оповідання. Бо читаєш, читаєш, а див нема та й нема. Що ж то за казка така?

Це так і не зовсім так. А ви читайте, читайте – то дочитаєтесь і до див. Но не завжди дива відбуваються відразу, навіть у казках. До дива часом ще треба довго йти, йти тернистими шляхами. Диво ще треба заслужити своєю добротою, співчуттям до людей, до тварин і до всього навколошнього світу. А тоді вже диво, добре, справжнє, може казкове, а може й ні, але кожна людина, чи доросла, чи ще дитина, в казці чи в звичайному житті, мусить мати своє диво. Його неодмінно треба чекати, вірити, що воно таки колись станеться. Але чекати, не склавши руки, а щось добре на світі робити, аби те диво таки колись сталося. Може, ваше добро маленьке, майже зовсім непомітне. Нічого. Чекайте свого дива – і воно до вас прийде. А зараз читайте казку про хлопчика Івасика та його песика Братана. Бо все-таки це казка. А казка завжди має право на диво. Тільки шкода, що про це ще не знає ні хлопчик Івасик, ні його песик Братан. Вони просто живуть собі, і їм дуже важко живеться у цьому світі. Але почнемо з самого початку, ще коли Братан і Братаном не був, а Івасик... от про Івасика і почнемо...

Кожному важко жити без свого дому, без своєї теплої хати, а коли ти дитина – без батька й без матері. Важко жилося й малому Івасикові. В нього не було нікого на світі. Він навіть не знав до ладу, скільки йому літ. Ніхто його не голубив, не жалів, коли у нього щось боліло. Ніхто не просив його, аби щось поїв, ніхто й не сварив його і не наказував:

– Гляди, ноги не промочи, бо застудишся.

Івасик міг безборонно бігати собі по калюжах, промочувати ноги, а потім, коли застуджувався і хворів, то лежав у якомусь підвальні на купі ганчір'я і знемагав від гарячки. І нікому було дати йому гіркі-прегіркі пігулки, напоїти його теплим молоком чи чаєм з малиною. Сам собі. Потім вичухувався з хвороби, виходив

зі свого сховку, такий слабкий, аж ним вітер хитав. І вже іншим разом не важився бігати по калюжах і промочувати ноги. Іноді знаходилася все ж добра тіточка чи бабуся, годувала хлопчика смачним обідом, часом ще й з собою щось давала, але ніхто йому не казав:

– Ходи, Івасику, до мене жити, будеш мені за сина.

Ніхто йому так не казав, і хлопчик знову йшов у своє безталання. Пройжджали розкішні машини. Іноді з них виглядали діти, дівчатка і хлопчики, чистенькі, чепурні. Влітку вони ласували морозивом, пили сік з трубочок, а взимку смакували апельсинами, цукерками та тістечками. Як їм заздрив Івасик. Якось він випросив у тіточку, що продавала морозиво, одне для себе. Вже так просив, ледве не плакав. І вона пожаліла його, дала йому те морозиво. Яка ж то смакота. З того часу Івасик вирішив, що, коли він стане дорослим і піде на роботу, то щодня неодмінно їстиме морозиво. А ще якось один добрий пан купив Івасикові сік з трубочкою. Це теж класно. Але морозиво все-таки смачніше.

Красти хлопчик так і не навчився. Краще вже попросити. Якщо він мав що їсти, то ділився з котами та собаками – такими ж бездомними, як і сам. Їм ще важче. Він хоч попросити може, а вони... Вони знали Івасика і бігли йому назустріч. Часом він радісно кидав їм, що мав, а часом скрушно розводив руками і казав:

– Нема нічого.

І вони, похнюпившись, розходилися.

То правда, що їм важко. От маленького песика з великими висячими вухами, з довгою шерсткою, може й породистого, просто викинули на смітник. Маленький і безпомічний, він ще нічого не вмів: ні їжу собі роздобувати, ні захисту від негоди шукати. Сказано – мале. Пропадав уже той песик на смітнику від холоду та від голоду. І пропав би, якби не Івасик. Хлопчик підійшов до нього і сказав:

– Ти що, Братан? Тобі, я бачу, зовсім зле.

У песика ще вистачило сил здивуватися. Невже це до нього заговорив той хлопчик? А Братан? Це що, ім'я у нього таке? А песик і не знат, що у нього є ім'я. А виходить, що є. Ото дива! Але немає сил підвестися і лизнути хлопчика. А треба, бо він, видно, добрий. Тільки худий дуже.

– Ей, чуєш? Ти ще живий? Бачу, бачу, що живий. Тільки замерз дуже. І голодний. Це я, Братане, знаю. Ходімо зі мною, бо ти тут і справді пропадеш.

Хлопчик взяв вже зовсім безсилого песика і сховав його собі під куртку. Ту

куртку йому одна тіточка з секонд хенду подарувала. І штани також. Тепла курточка. Песик зараз відігріється. А от їсти... Йому б молока. Та де його взяти? Хіба піти на базар, до тих тіток, що молоко продають. Таки й пішов. По дорозі Івасика міліціонер зупинив.

– Ану, покажи, що ти там під куртою ховаєш. Поцупив щось?

– Ні, не поцупив. Я його на смітнику знайшов.

– Що знайшов на смітнику? Показуй.

– Песика. Ось...

– Ну, добре, добре. Іди. Тільки гляди мені.

Івасик попрямував до базару.

– Тьотю, дайте трішки молока, для моого песика. Він ще зовсім маленький. Без молока він пропаде.

І розгорнув курточку, показуючи свого Братана.

– Ану йди звідси. Дайте! Дай поїхав в Китай. Багато вас таких тут ходить. Ще й для песика.

Івасикові на очі навернулися слози. Без молока його пес не виживе. А в тіток тут стільки молока. І їм шкода. Йому б трішечки. Хлопчик стояв, не зважуючись ще в когось просити.

– Хлопчику, хлопчику, – це до нього. Кликала бабуся, що теж продавала молоко.

– Йди-но сюди. Хто там у тебе? Котик?

– Ні, песик. Я його на смітнику підібрав. Він зовсім голодний. Хто знає, скільки часу він нічого не єв.

– Ану, покажи свого пса.

Хлопчик розгорнув курточку.

– Славний песик. Тільки дуже маленький. Він ще, певно, сам і пити не вміє.

Треба, мабуть, з піпетки.

– Не знаю.

– Ну, чекай. Зараз ми спробуємо.

І бабуся налляла півлітровий слоїчок молока.

– На. Спершу напийся сам, а трошки залишиш песикові. Йому багато не треба.

Візьми ось булочку.

Івасик пив молоко, заплющивши очі, а потім раптом похопився: так і все можна випити ненароком. Та й почав шукати, у що б налити молока для Братана. Хтось подав йому разову тарілочку. О, це саме те, що треба. Налив молока, а потім витягнув з-під куртки своє цуценя. Розігріте під курточкою, воно дрібно

тремтіло і ніяк не могло второпати, що то таке йому хлопчик підставляє під мордочку. Тоді Івасик вмочив палець у молоко і помастив песикові по губах. Той облизався і здивовано подивився на світ.

– Пий, дурний, – сказала бабуся, що дала молока. Івасику він мордочкою в тарілочку, і цуценя стало пити. Спершу невміло, боязко і невпевнено, потім, розібравши смак, жадібно. Посміхалася бабуся. Посміхалися всі довкола.

– Їсть. Зрозумів.

– Голод – не тітка.

– Тільки манюній він дуже. Чи виживе?

– Виживе. Вони живучі.

Розчулена бабуся простягнула хлопчикові почату пляшку з молоком.

– Бери, на потім.

– Ви, Іванівно, у збитку. Цілу пляшку молока.

– Ну що зробиш? Воно ж живе.

– А добре хлопченя. Дивися, як про песика піклується.

– Само безрідне... такі діти біду знають.

Та й кожна зітхнула. Лише вовчкувата тітка, що пошкодувала Івасикові молока, сердито дивилася з-під насуплених брів, не посміхалася і до гурту не піходила.

Вона тихо мурмотіла:

– Розвели тут... злодіїв принаджують. Хто його знає, що в нього на думці. Може, поки він вам баки забиває цуциком, його спільники вивертають чиєсь кишені. Знаєм ми таких...

А потім, лежачи з песиком у своєму підвальні, Івасик казав йому:

– Знаєш, Братане... ти, звичайно, ще дуже малий і нічого не розумієш. Я теж малий, але я вже розумію. Найперше для людини, і для пса також, – це хата. І щоб в тій хаті тепло було. Бо коли нема хати, то, брат, зле. То дуже зле. Бо їжу собі ще можна якось роздобути, а от хату... Хату роздобути не можна. Але я тобі відкрию один секрет. Ти песик, тобі можна. Ти нікому не розкажеш.

Івасик притишив голос.

– У мене є тут закопана одна коробочка. А в ній аж двадцять гривень. Всі металеві. Я вмію лічити. Мене хлопець один навчив. Часом люди мені і гроші дають. Як трапиться металева гривня, то я її в коробочку кладу. І не трачу. Навіть тоді, коли я дуже голодний. Це я на хату збираю. От наскладаю багато, і ми з тобою хату купимо. Маленьку, аби тільки своя була. А тоді заживемо з тобою.

Але то треба багато грошей навбирати. Може навіть щлу коробочку. А може й не одну. Бо це таки хата. А люди не так уже й часто металеві гривні дають, все більше копійки. Та й істи щось треба. Без іжі теж не проживеш. Ну, давай, брат, спати.

Пригорнув песика до себе і щільніше прикрив Його своєю курткою.

— Тут теж холодно, але ж не так, як там на смітнику. Правда? Ну, спи.

А недалеко жив один самотній чоловік. В очі всі звали Його дядьком Пилипом, а поза очі — воронібитом. Вдома він не сидів, ніякою роботою себе не клопотав. Ніхто й не мав Його за серйовного чоловіка. По світу ходив, дурне торочив, людям голови морочив. Трохи брехав, трохи щось і мудре казав, трохи ворожив, — отак і жив. Серце мав добре, тільки що бідний був, то ні кому нічим не міг допомогти, хіба що порадою.

От зустрів той чоловік якось Івасика та й каже:

— А чому, хлопче, і тобі зі мною не помандрувати? Це, знаєш, дуже цікаво.

— А Братан? Він же ще зовсім маленький.

— А ми і Його в собою вівчимо. То й що, що маленький? Підросте. Ми Його всіх фокусів навчимо — заробіток буде. Ти теж маленький, а от по життю митаришся.

— Ні, — казав Івасик, — не мену я. Ми вже тут якось. Мені б лише хату теплу. Отоді б ми з Братаном зажили. Ала де ти ту хату вівчаш?

Дядько Пилип аж в долоні пласнув.

— Послухай... а знаєш, що ми зробимо?

— А що?

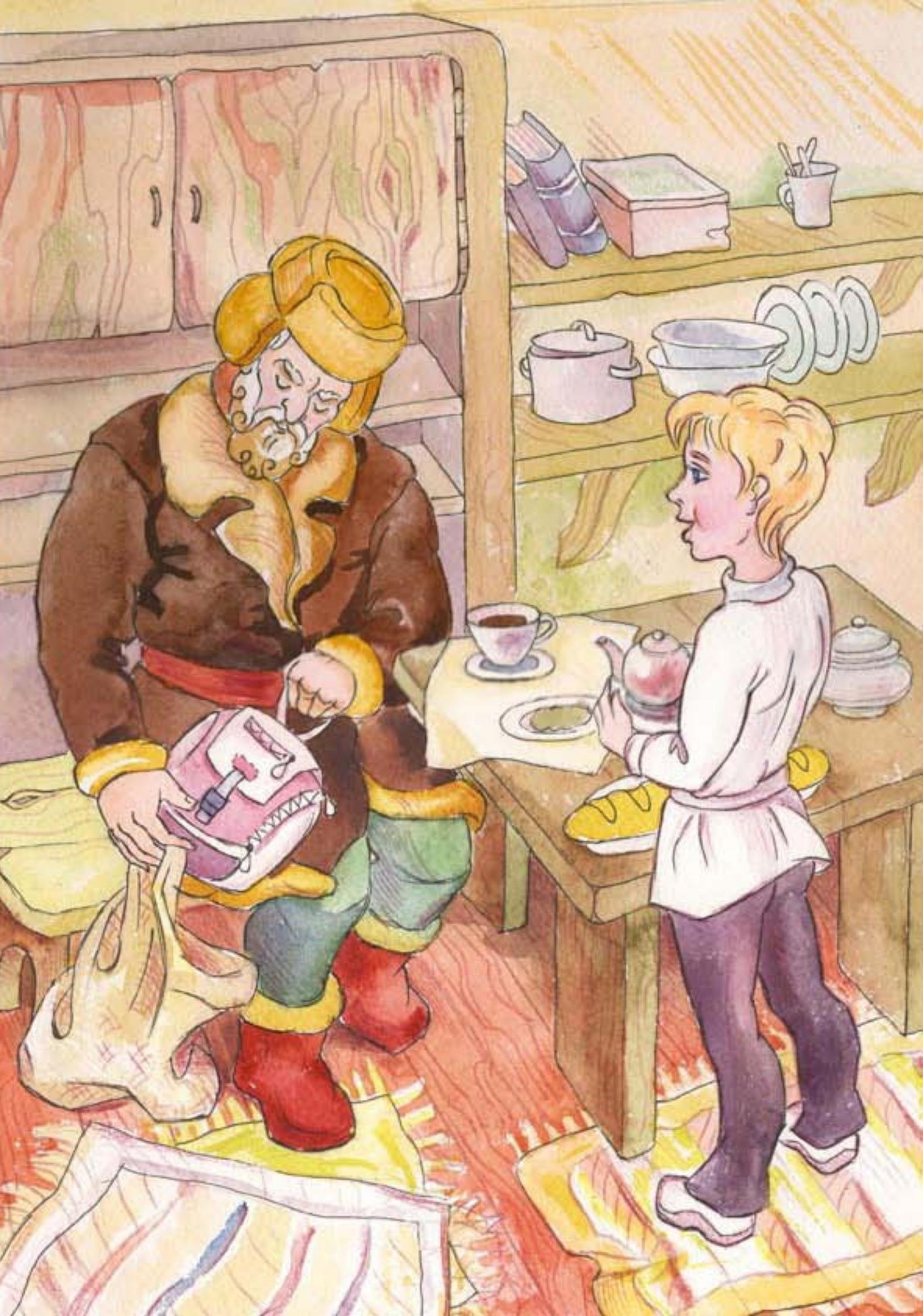
— А от що. Мені хата, вважай, не потрібна. Сам знаєш, я й так по світу волочуся. А хата пусткою стойть. Переходьте та й живіть собі. Це буде ніби ваша хата. Дітей у мене нема. А якщо я коли-неколи захочу якийсь час вдома пожити, що ви ж мене, думаю, не викинете? А коли ти виростеш, а я зістаріюся, то будемо жити разом. А може ти до того часу щось ліпше собі знайдеш. А якщо ні, то й разом житимемо. Я чоловік невибагливий. Сільки там мені для прожиття треба.

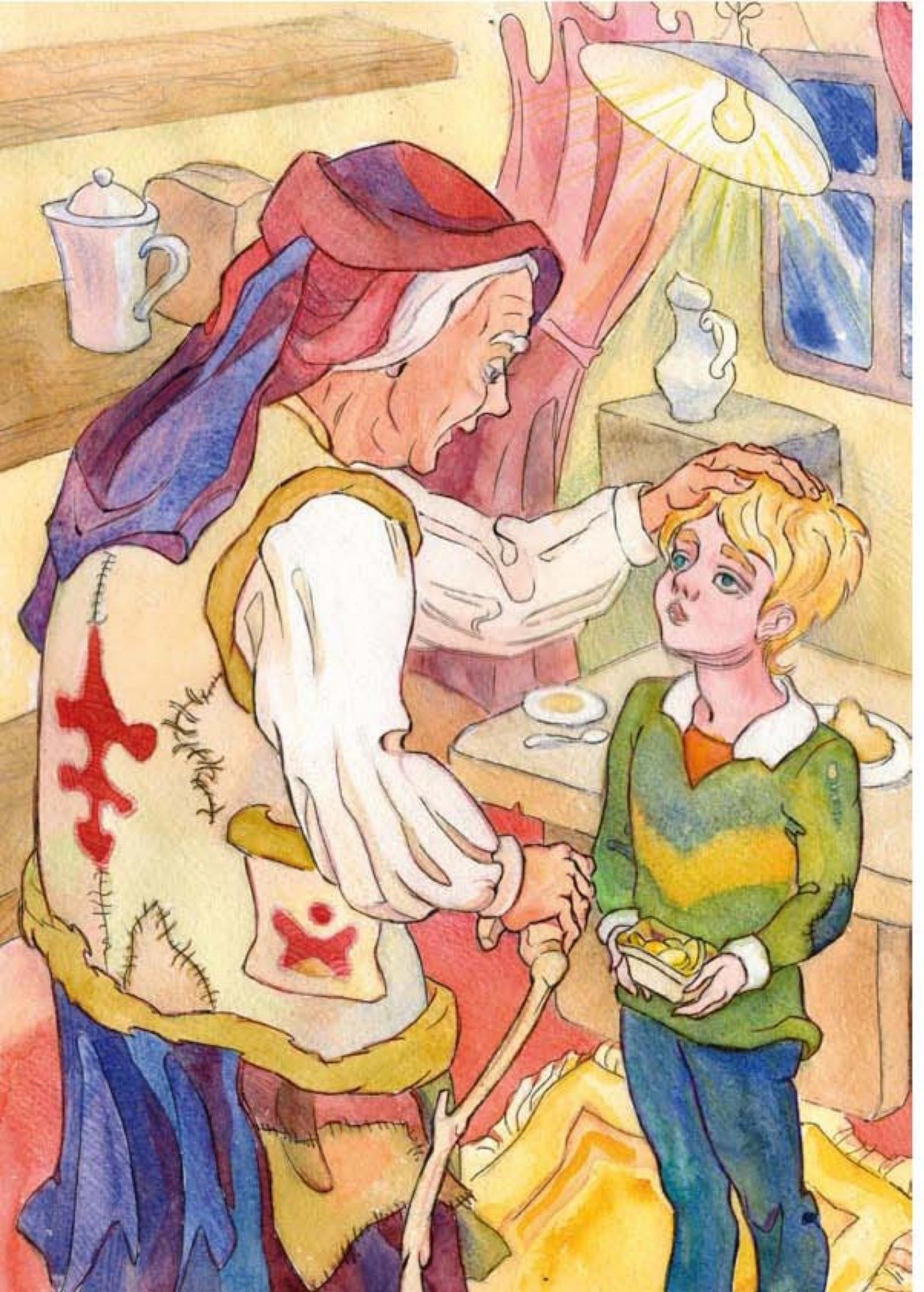
Зрадів Івасик, що й казати. Братана розбудив, що, пригрівшись, спав у нього під курткою. Все песикові розказав, аж дядько Пилип здивувався.

— Навіщо ти Йому все це розказуваш? Він же пес. Хіба він щось розуміє?

— Ще й як розуміє. Ви тільки подивітесь, як він зрадів.

Маленький цуцик і справді наче вже посміхається.





— Ти диві! — розчалився дядько Пилип. — Нікий язик, а й воно щось мислить.

— А ви думаете, він мало намерзся зі мною в тому підвалі? От і зрадів.

— Ну, то ходімо. Я вас поселю, а вже завтра Й помандрую.

Нагріли води, помилися, Братана покупали. Він спершу пручався, а потім нічого, сподобалося. Дядько Пилип, бувалий в бувальнях, і сдяг Івасиків до порядку привів. Вчив малого, як це робити.

— Якщо ти навіть жебрак, — назав, — однак маєш ходити чистий. Та голна і нитка у тебе має бути. Коли що — поправ, позашивав — та й кум королю і свет міністру. Це в народі так кажуть. І чому я раніше тебе не забрав? Не придумав такого. А тепер і мені веселіше, і хоту в на кого покинути. А то, як тільки я за порт, миш тут як тут. То вже господарюють, як самі знають. Все геть чисто перетрублять. А тепер, повечерявши, що Бог нам послав, лягаймо спати, в теплі та в добре. Та коли я піду, за мене не забуйте. Виглядайте мене з моїх доріг, то мені захочеться повернутися додому, бо я буду знати, що яксь рідна душа мене тут чекає.

Пішов дядько Пилип у свої мандри, а Івасик з Братаном зажили собі, щасливі, що мають дах над головою та тепло.

— Знаєш, Братане, я заглянув у хлівець, а там дров — на два роки вистачить. Так що можемо грітися. Тільки чистоту тримати треба. Це тобі, брат, не підвал. Це наш дім, наша хата. Ми з тобою таки щасливі.

Так міркував собі хлопчик і ділився своїми міркуваннями з Братаном, а той служав і дивився на свого господаря розвиними очима.

В іншому житті нічого особливого не траплялося, нікуди вони не ходили, бо було холодно. Тільки часом Івасиків снилися щкаві сни. Чудні і щкаві. Сниться Йому, нібито сидить він у такій великій школі, у класі, де вікна виходять на чотири сторони світу. А вчитель, сивочолий, суворий такий, питає гучним голосом:

— Скажі мені, Івасику, а ти вмієш читати і писати?

— Ні, — відповідає переляканий Івасик.

— Чому? — сувро допитується вчитель.

— Бо в мене нема ні «Букварика», чи зошита, ні ручки.

— А чому тобі тато і мама досі не купили?

— Бо в мене нема ні тата, ні мами.

В Івасиковому голосі забриніли сльози.

- А брат чи сестра? – не вгамовується вчитель.
- І брата немає, і сестри. У мене є тільки Братан, – так це песик.
- Ну, не знаю. Але наступного разу, щоб у тебе все було, що має бути у школяра.

Івасик прокидався від такого сну весь у холодному поту. А головне те, що Братану він нічого не міг розповісти. Бо як ти йому поясниш, що таке школа? Він песик і нічого в тому не розуміє. А Івасик розуміє. Йому дуже хотілося ходити до школи. Але він боявся того суворого вчителя, що так часто снився йому. А раптом він запитає, як у сні не раз вже питав:

- А скільки буде, якщо п'ять помножити на п'ять?
- Не знаю, – відповідав Івасик у сні. Бо і справді не знат, скільки ж то буде, коли п'ять помножити на п'ять. Тоді вчитель з Івасикового сну гнівно вигукнув:
- Іди звідси! Я тобі навіть двійку не можу поставити, бо і двійку ще треба заробити. А ти зовсім нічого не знаєш.

І хотів Івасик до школи, і трохи відлякував його той суворий вчитель з Івасикового сну.

А зима розгулялася не на жарт. Хурделила так, що й світу білого не видно було. Івасик виглянув у вікно – і аж присвистнув.

- Добре, Братане, що ми з тобою в теплі. Пропали б ми в своєму підвалі. Ти тільки подивися, що робиться.

І хлопчик піdnіс песика до вікна.

- Бачиш?

Той повискував. Може, дивувався, бо він був маленький і ще такого не бачив, а може повискував від радості, що мають вони тепер свою теплу хату.

- Нікуди й не піду сьогодні. А що виходиш? В таку стужу люди по хатах сидять. Картопля у нас є, якісь крупи в запасі. Е, брате, не пропадемо.

Десь так під вечір хтось постукав до них у шибку.

- Хто б це міг бути, Братане? Не знаєш? Може часом наш дядько Пилип зі своїх мандрів повернувся? Нехай би вже, а то я за нього хвілююся: де він там у таку негоду обертається?

У шибку постукали ще раз, вже голосніше. Івасик спробував прохукати проталинку, але це у нього не дуже виходило.

- Нічого не видно. Наче дідусь якийсь стоїть. Піду відчиню. Може, негода кого прибила до нашої хати. І мерзне хтось під нашим вікном, доки я тут

видивляюся.

Та й побіг відчиняти. То і справді був дідусь. Старий-престарий, з білою бородою і мішком за плечима. Стояв і дивився на хлопчика.

- Заходьте, дідусю. Ви зовсім замерзли. Заходьте.
- Дідусь обстукав ноги та й зайшов. Кинув мішок на лавку, сів, цікавим оком оглядаючи хату і тих, хто тут живе.

- То ти тут сам живеш? – спитав.
- Ні, не сам, з Братаном.
- То в тебе ще брат є?

– Ні, це песика мого так звати. Ми удох живемо. Ви роздягайтесь. Я вам зараз страви гарячої наллю, чаю зігрію. Воно, знаєте, з дороги...

Івасик говорив цілком по-дорослому і метушився біля плити. Дідусь дивився на нього і посміхався. Не відмовлявся ні від страви, ні від чаю. А підкріпившись, став лагодитися в дорогу.

- Куди ж ви? – жахнувся Івасик. – Там надворі так мете – світа Божого не видно. Заночуйте у нас. Наша хата, хоч і бідна, зате тепла. Де ж пак проти ночі, та ще в таку непогідь.

Зоставайтесь у нас.

- Дякую тобі, добра дитино. А чи знаєш ти, хто я такий?
- Та звідки ж мені знати? Я вас вперше бачу. Либонь, захожий собі.
- Ні, хлопчику, я не просто собі захожий. Я – Святий Миколай. Чув про такого?
- Це той, що дітям подарунки роздає?
- Так, той самий.

– Чути чув, а от щоб бачити, то не доводилося.

– Далеко не кожному вдається мене побачити. Вважай, що тобі поталанило. Святий Миколайходить тихенько вночі і розкладає подарунки дітям. Діти мені листи пишуть, що б вони хотіли дістати в подарунок. А від тебе, либонь, листа я не одержував. Чи як? Чи, може, я по старості забув?

Івасик знітився.

- Та я, Святий Миколаю, не писав вам листа, бо я і писати не вмію.
- І до школи не ходиш?
- Не ходжу. Бо в мене нема ні зошитів, ні пеналу з ручками та олівцями, ні «Букваря».
- Ну, тоді...

І Святий Миколай дістав зі свого бездонного мішка маленький рюкзачок з шкільним приладдям.

— Тримай, козаче, — сказав з посмішкою Святий Миколай. У рюкзачку були і зошити, і альбом для малювання, і фарби, і пенал з олівцями та ручками, а головне — «Буквар». Дуже зрадів хлопчик. А коли до того всього додалися ще й солодощі і новенькі чоботята, то йому і слів забракло, аби подякувати Святому Миколаю. Оговтавшись, він гарненько подякував, пообіцяв, що обов'язково навчиться і читати, і писати.

— Зараз вже пізно, — сказав добрий дідусь. — Будеш вчитися сам. А з першого вересня, щоб йшов до школи. Не може такому гарному козакові неписьменним бути. Ну, я пішов. У мене ще дуже багато справ. Діти на мене чекають. Яка б не була погода, а я мушу до них потрапити.

Минав час. Швидко промайнула весна, а потім і літо. Літо завжди чомусь дуже швидко минає. Дядько Пилип навідався, на клаптику города картоплю посадив, щоб на зиму було. Відпочив трохи та й далі в свою мандрівку подався. А Іvasик все на дерева поглядає: чи не жовтіє листя? Чи не осінь? Чи не час до школи? Хлопчик трохи хвилювався. Як він прийде до тієї школи? Як зустріне його і що скаже вчитель? Чи не буде він такий суворий, як той, що приходить у його сни? Словом, думок було, хоч у вузлики їх зав'язуй. Все добре було б, якби не одна біда: нічого було Іvasикові одягнути. Всі школярі прийдуть прибрані, він знає, вони будуть з букетами. Іvasик не раз бачив, як ішли школярі до школи. А він що? Буде найгірший, найостанніший. Прикро хлопчикові. А що зробиш?

Під кінець серпня раптом похолоднішло і задошило. Як у глибоку осінь. Аж якось сумно зробилося.

— Запалимо у грубці, — сказав Іvasик до свого песика. Він розмовляв з ним, як ото з людиною розмовляють. Братан вже виріс, погарнішав, шерсть на ньому аж полискувала. Тепер його вже під куртку не сковаєш. Колись з нього мав бути величезний писик. Про те говорили його вже тепер дужі, могутні лапи, міцний торс.

— Ти, Братане, ростеш швидше за мене. З тебе буде колись справжній звір, — казав собаці Іvasик. А пес що? Та нічого. Шкірив свої ще молочні зуби, наче посміхався, і віддано дивився на свого маленького господаря.

В хаті стало тепло, смуток кудись відступив. Дрова весело потріскували, песик тихенько повискував, а Іvasик казав далі:

— Добре, Братане, що ти в мене є. А то сидів би я сам, ні з ким було б і словом перемовитися. А самому, сам знаєш, що за втіха? Хоч і хата є, і до школи я

скоро піду, а все-таки самому воно якось сумно. А так — з тобою поговорю — все ж якось відрадніше.

Количують, обидватепочули, дзенькнула клямка на сінешніх дверях. Хтось до них ішов. Братан навіть загарчати спробував, та Іvasик його заспокоїв.

— Не гарчи, Братане. Може це хтось путній до нас іде. Чого дурно людей лякати?

Тут відчинилися двері — і до хати ступила старенька бабуся. Хустина на ній теж старенька, камізелька драненька — біднішої, здається, й на світі нема. А що вже та бабуся немічна та безсила була. Здавалося, ось-ось впаде. Іvasик так і кинувся її підтримати, хоч яка там ще з нього опора, само мале та худе, але все-таки. Сіла бабуся на лавку та й каже:

— Чи не дасиш ти мені, дитино, води напитися? Та ще, може маєш, кусничок хліба. Бо так з сил вибилася, що не дійду, куди маю дійти.

— Чому ж не дам? І хліб у нас є, і молоко маємо — сусідка принесла. Та й ну стару напувати та годувати.

— То ви, бабусю, може у нас відпочинете трошки чи й переночуєте. Де ж в таку непогідь в дорогу вибиратися?

— Дякую тобі, добра дитино. Та мені, либоно, вже однаково.

— А чому ви так кажете, що вам однаково?

— Найперше те, що я вже таки стара. А друге те, що я слаба і від тієї слабості мушу померти.

— А хіба ж від вашої слабості вже ліків нема?

— Та ліки є, тільки грошей у мене катма. А без грошей, сам розумієш, і ліків тобі ніхто не дасть.

Недовго й думав Іvasик і з Братаном не радився. Дістав він свою коробочку з металевими гривнями та й протягнув жінці.

— Ось, бабусю, все, що я маю. Ми з Братаном на хату складали. А тепер так вийшло, що хата у нас вже є. То беріть ті гроші собі на ліки. Може вистачить.

Підвелася стара на ноги, поклала руку Іvasикові на голову та й сказала:

— Дякую тобі, добра дитино. Скарб великий носиш ти у грудях — добре серце. Це найцінніший скарб, що може мати людина. Нехай же в тебе ніколи не переводяться гроші. Нехай твоя коробочка ніколи не буде порожня.

Сказала так і зникла, наче її ніколи й не було.

— Чи бачив ти, Братане, таке диво? Як у казці. Хоч, чесно кажучи, і казок тих чув я не так уже й багато, та все ж знаю, що в казках таке буває. Ну що ж... будемо жити далі.

— Знаєш, Братане, — сказав Івасик вранці. — Якщо вже бабуся тих грошей не взяла, то піду я подивлюся, може собі щось з одягу пригляну. Гроші, звісно, невеликі, та може хоч якусь сорочку собі куплю. Чого ти на мене так дивишся? Мені ж першого вересня до школи йти. Ну, не сердься, я й тобі щось куплю. Може навіть шматочок ковбаси. А-а, зрадів! Знаєш, що таке ковбаса. Івасик взяв гроши та й пішов. Яке ж було його здивування, коли, повернувшись, він побачив, що в його коробочці знову лежать двадцять металевих гривень, наче ніхто звідти нічого не брав.

— Оті дивина, Братане, — сказав до песика, — гроші знову у коробочці. Як бабуся сказала? Пам'ятаєш? «Нехай у тебе ніколи не переводяться гроші. Нехай твоя коробочка ніколи не буде порожня». А я її слова наче повз вуха пропустив. Сказала собі — то й сказала. А воно он що.

Що міг Івасикові на те відповісти песик? А нічогісінько. Він нічого і не сказав.

— Ану, ще спробуємо, — сказав ошелешений хлопчик.

— Ризикуємо, але все-таки спробуємо, щоб переконатися. Піду я, Братане, куплю щось нам на вечерю.

І пішов до найближчого магазину. Повернувшись, знайшов знову у коробочці двадцять металевих гривень, наче їх ніхто звідти й не брав.

— Е, Братане, тепер ми з тобою заживемо. Певно, та бабуся чарівниця була. Тільки, щоб ні кому. Чув? Ні кому-ні кому. Завтра ж піду і безпритульним котам їсти куплю. Я їх давно вже досита не годував — нічим було. Доречі, треба нам з тобою одну кішечку додому взяти — нехай у нас живе. А то вже миши заворушилися. Чого ти насупився? Ти мишей ловити вмієш? Ні. І я не вмію. Так що доведеться тобі звикати до кішки. І щоб мені спокій був у хаті. Я знаю, що ви, собаки, не дружите з котами, тільки ніяк не збегну, чому. Мусите жити мирно. Не бачу причини, чого вам сваритися. Кожен матиме свою миску. А я вас обох буду любити. Чого гарчиш? Я тобі погарчу! Дивися мені. Забув, як ми з тобою бідували? От і розуміти треба, як буває зло комусь. Затямив?

Песик покірно опустив мордочку. Мовляв, добре. Що з тобою зробиш? Ти ж господар...

І наступного дня в їхній хаті господарювала вже невеличка симпатична кішечка Варка, рада була, що мала нарешті теплу хату і власну миску.

— Тепер буде порядок з тими мишами. Думаю, дядько Пилип, коли повернеться, буде задоволений, бо миши вже йому нічого не перетрублять.

Потрохи прикупив Івасик одягу та й став чекати першого вересня. Це мав бути найщасливіший день. І він таки настав. Про те можна було й не питати,

і в календар заглядати не треба було. Це було видно з того, які заклопотані ходили школярі, особливо першачки. А в їхніх батьків тільки й розмови було, що про школу.

Першого вересня Івасик встав раненько. Треба було зібратися та ще й на базар за квітами піти. Про те мав подбати сам, більше ні кому було. Івасик вирішив, що його букет має бути найкращий, найпишніший. Оттільки побоювався хлопчик, щоб не зустрів він часом у школі того суворого вчителя, що так часто приходив у його дитячі сні. Яке ж було його дитяче щастя і здивування, коли в класі на нього чекала молода кароока усміхнена вчителька. Вона розповідала своїм маленьким школярикам стільки цікавого, що її слухав би і не переслухав би. А на перерві — такого не було в жодному класі — їхня вчителька бавилася з ними в «лови» і всі їхні гри. Вона бігала і стрибала так самісінько, як вони, і всі без винятку першокласники полюбили свою вчительку, як кажуть, з першого погляду, з першого уроку, з першої перерви, з першого дня. Івасикові навіть стало здаватися, ні, він був у тому певен, що їхня вчителька прийшла до них з якоїсь казки. Він хотів поговорити про це з Братаном, але Братан був цілковито заклопотаний тим, що зараз робила кицька Варка, з якою він дуже швидко заприятеливав. Кицька саме сиділа і вмивалася, ретельно, з розумінням справи, і здавалося, що нічого важливішого не могло бути.

— Гостей нам накликаєш, кицю? — запитав Івасик, бо чув про таке від дорослих, що, коли коти вмиваються — то це на гостей. Кицька не сказала нічого, але саме в цей час рипнули двері — і на порозі став дядько Пилип, засмаглий, усміхнений. Як же зрадів йому Івасик! Нарешті він зможе поговорити про все, що його хвилює. І Братан зрадів, вистрибував, гавкав і все намагався лизнути лице дядька Пилипа. Тільки Варка сиділа спокійна, поважна і з осудом та докором дивилася на Івасика і Братана: мовляв, що ви, хлопці? Чи ви часом не подуріли? А вони не подуріли, а скучили дуже за своїм добрим старшим приятелем. А Івасикові стільки всього треба було розказати. Коли всі трохи вгамувалися дядько Пилип спитав:

— А хто там у нас до школи сьогодні пішов — перший раз в перший клас?

Івасик відразу споважнів.

— Я пішов.

Дядько Пилип дістав зі своєї торби здоровенне яблуко — Івасик і не думав, що такі ростуть — і протягнув хлопчикові.

— Тримай. Воно, либо нь, чарівне.

— І що, його не можна їсти?

- Навпаки, Його треба істи. І тоді ти станеш розумним і дужим. Звичайно, якщо будеш працювати і займатися спортом. Ну, а тепер розкажуй, як тобі у школі.
- Там така вчителька! Така вчителька! Я собі подумав... та от не знаю, чи може таке бути... Мені так вдалося, що вона прийшла до нас з якоїсь казки.
- А чого ж... все може бути, – сказав цілком серйозно дядько Пилип.
- Завтра я піду до школи, на твою вчительку подивитися. Я, брат, відразу визначу, чи з казки вона, чи ні.

Все розказав Івасик дядькові Пилипу: і про те, що мусив кицьку завести, бо від, мишей спасу не було, і про дивну бабусю, що до них заходила, і вже зовсім тихенько про чарівну коробочку, в котрій не переводяться гроші. За кицьку дядько Пилип похвалив. Сказав, що з нею відрезу стало якось по-домашньому. Про бабусю послухав і здивувався. А ще сказав, що не можна всякого до хати пускати, бо тепер розвалося чимало шахраїв та злодіїв. А коли про коробочку почув, то не поєрив. Довелося показати. Отоді здивувався.

- Живемо тепер, – сказав.
- Ще й непогано, – відгукнувся хлопчик.
- А я оце надумав трохи вдома посидіти. Щось мені вже ті мандри набридли. Думаю якусь собі роботу пригладіти та й з вами трохи пожити, якщо не винканете.
- Як би це ми мали вас з вашої хати виганяти? Навпаки, ми будемо дуже раді. Нам іноді так бракув мудрої поради.
- От і гаразд.

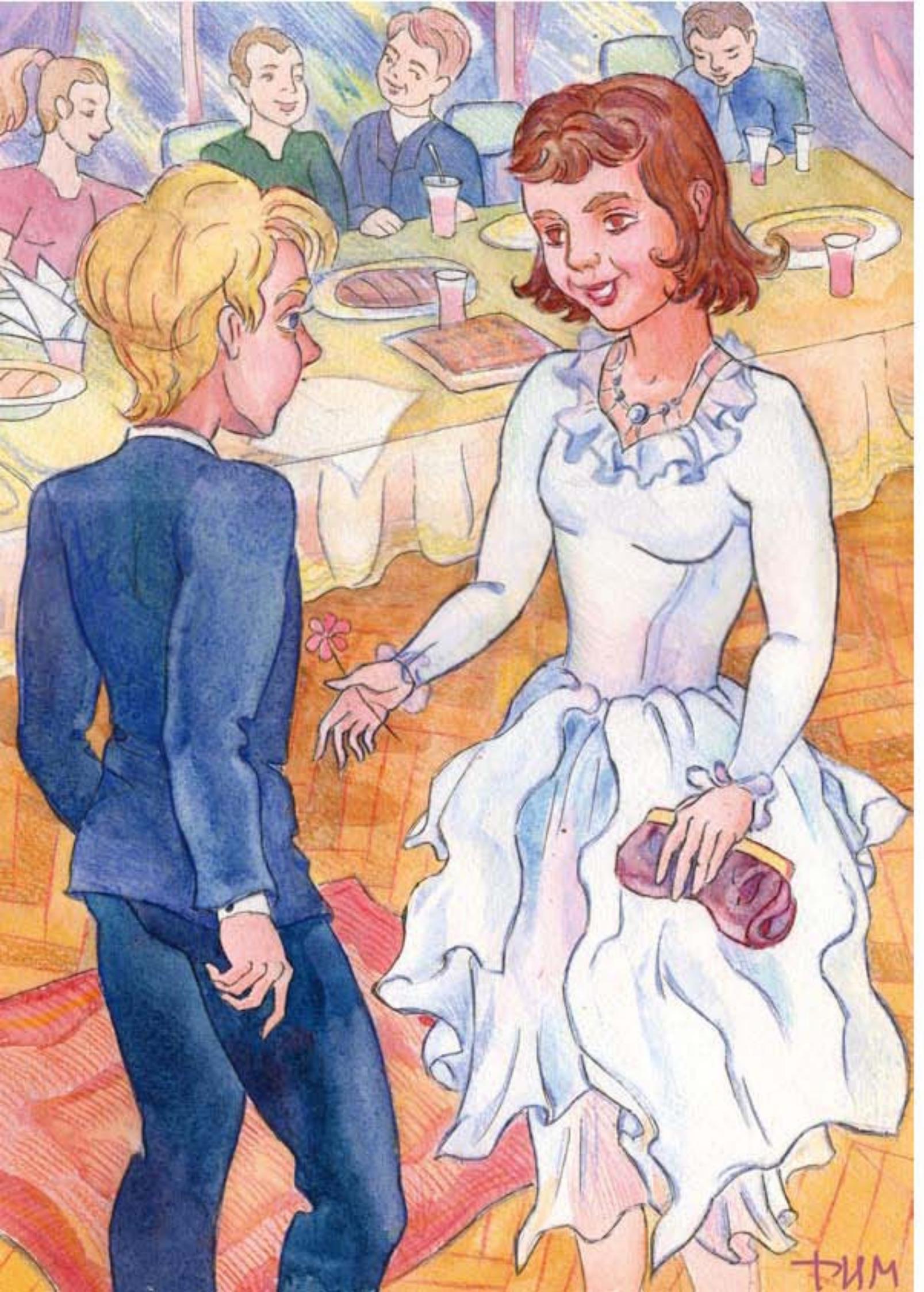
Наступного дня зранку дядько Пилип пішов з Івасиком до школи, на вчительку подивитися і визначити, з якої казки вона до них прийшла, чи може зовсім і не з казки.

Привітавшись, дядько Пилип сказав:

- Івасик так ніби сином мені доводиться.
- Мені казали, що хлопчик – сирота, – тихо сказала вчителька.
- Воно ніби так. Але хлопець живе у моїй хаті, хату пильнує, як мене нема, порядок у всьому держить, мене шанує і навіть трохи виховує. Добра дитина. То я собі так думаю, що міг би він бути мені за сина. Чи як, малий?
- Очі в Івасика засвітилися якими потаємним блиском, а потім в них заблищали слізи.

До початку уроку ще був час. Івасик побіг з хлопцями, а вчителька ще





довоє розмовляла з дядьком Пилипом. А Тіня розмова закінчилася тим, що дядько Пилип того ж дня влаштувався за шільного сторожа.

Прийшовши додому зі своєї роботи, дядько Пилип сказав:

- А вчителька твоя і справді в казки. Повір мені, я це відразу зрозумів. А знаєш, в якій казці?
- З якої?
- Ти коли-небудь казку про Пепелюшку чув?
- Та чув.
- То знаєш, хто твоя вчителька? Вона — Пепелюшка. І ти не дивись, що вона простенька і скромненька. Прида час — і на якомусь балу засяє вона своєю красою. І буде вона у рожішній сукні і в золотих чи кристалевих черевичках.
- Справді?
- Так, справді.
- А принц?
- От за принца я, брат, не знаю. Думаю, що буде і принц, але напевно того сказати не можу.

Минав час. Івасик вчився. Дядько Пилип працював, казав, що у мандрівку Його зовсім не тягне. Братан і Варка дім стерегли: Варка від мишей, а Братан від людей.

Та якось однієї ночі Івасикові знову той суворий вчитель приснився. Та цього разу він дивився на хлопчика не сердито, а лагідно.

- Ну як? Ти вже навчився читати і писати?
- Навчився. Я вже до школи ходжу.
- Я знаю. Молодець. Цього разу я ставлю тобі п'ятірку.
- І ви вже не викинете мене зі своєї школи?
- Ні, не викину. А тобі тут подобається?
- Дуже подобається. От я ходжу до школи. Вона дуже гарна, але не така.
- Бо в нас школа назкова. У звичайному житті таких школ нема, а от у казці в. Вчися добре, то може й ти вчителем станеш.
- Я? Вчителем?
- А що ж тут дивного?
- А в якій школі?
- Спершу в звичайній, а вже потім може й у казковій.

Вчитель помовчав трохи, а потім сказав:

– Скажи дядькові Пилипу нехай свого дупластого дуба зрубає.

– А навіщо?

– Потім побачите. А зараз іди, тобі вже незабаром ставати, щоб до школи не запізнитися. Бувай!

Прокинувся Івасик та й не знає, чи то насправді було, чи все те йому приснилося. Дочекався дядька Пилипа з роботи та й про все йому розказав: і про свій сон, і про суворого вчителя, і про того дуплового дуба, котрого треба зрубати. Дядько Пилип наче й не здивувався.

– Треба зрубати – то й зрубаємо.

– А якщо це просто собі сон? – засумнівався хлопець.

– Просто, брат, нічого не буває.

Зійшлися чоловіки на прохання дядька Пилипа, ботакого велетня звалити

– то не жарти. Дивувалися з такого дядькового рішенцю.

– І що це вам таке до голови прийшло? – питали. – І навіщо вам того дуба рубати?

– Та він і так вже весь дуплавий. Ще впаде і біди якої наробить.

– Та зеленів же цього літа.

– То й що з того, що зеленів? Однак трухлявий. Це він зовні так бадьюиться. Як ото, знаєте, старий чоловік. Його з середини хвороба точить, а він все ще пританцює.

– Е, що не кажіть, а дуб – красень. Весною нізащо не зрубав би. Ну, та вже що... коли господар каже... Ходімо, хлопці.

Ну і доклали ж сили дядьки, доки того велетня поклали, а коли нарешті впав, то аж земля задвигтіла. Довго ходили та дивилися на подоланого велета. А він і справді з середини весь дуплавий був. Стояли над ним чоловіки, шкодували красеня, розмовляли про життя людини і деревини. Коли глядь – щось наче блиснуло. Нахилився один з чоловіків – і перстень підняв, великий, золотий, з діамантами.

– Ого, – сказав дядько та й показав знахідку. Дядько Пилип підійшов до дерева і присів біля дупла. А там... ви не повірите. Повнісінько всяких коштовностей. Всі оставпіло дивилися на скарб, що переміщався з дупла в кишені і в шапку дядька Пилипа.

– Нічого собі! Тепер зрозуміло, чого ти його зрубав.

– Ні, хлопці, того я не знав, – виправдовувався господар.

– А чому тоді все-таки ти його зрубав?

– Ви ж бачили: він і справді весь трухлявий був. Але може я ще б його не рубав,

та сон приснився.

– Сон? – чоловіки не повірили. – Який сон?

– Та я до ладу не знаю. Малому сон приснився, що треба того дуба зрубати.

– Розказуй! Малому сон приснився, а ти послухався – і взявся дуба рубати. Баламут ти, Пилипе. Істинний баламут. Голови нам морочиш. Казки нам тут розповідаєш.

– Не морочу, хлопці, я вам голови, а так насправді є. А зараз я сушу собі мізки: хто і коли поклав все це у моого дуба?

– Е, то могло бути тоді, коли ще той дуб і твоїм не був. І тебе ще тоді, мабуть, на світі не було. Ти тільки на роботу поглянь. Я, хоч хлоп і простий, та й то бачу, що робота тонка, майстри своєї справи робили. То могло бути кілька століть тому.

– Поталанило тобі, Пилипе. Хто б і коли цей скарб сюди не поклав, та тепер він твій.

– Ні, хлопці, – дядько Пилип зробився такий поважний, що таким його ще ніхто не бачив.

– Ні, хлопці, це скарб не мій.

– Ото! Чи бачили такого дурня? Не мій! А чий же? То може побіжиш за два століття віддавати? А кому? Може, якимсь розбійникам? Чи багачам, що цей скарб в твоєму дубі заховали та й забули за нього чи полягли десь?

– І справді, Пилипе, ти не дурій. Це твій дуб – і отже твій скарб, бо його господарів давно вже на світі нема і шкода їх шукати.

– Ні, хлопці, ні, – сказав Пилип та й задумався.

– Я колись мріяв: що б я зробив, якби я раптом став багатим? Дурні мрії були, звісно, але були. А ми на цей скарб щось для людей зробимо. Ну, скажімо, великий і веселий будинок збудуємо для бездомних дітей. Та такий світливий і принадний, щоб діти самі збиралися до нього, щоб кожній дитині захотілося в ньому жити. Знали б ви, скільки мій малій набідувався в холодних підвалих, випрошуючи шматок хліба. Ще добре, що не зламався, не став злодієм чи бандитом. Здорове начало таки перемогло. А чи він один такий? Скільки ще дітей вештається по світу, долі своєї шукаючи. А її нема та й нема. Збудуємо такий будинок, щоб в ньому жодна дитина не плакала.

Стояли чоловіки, похиливши голови, і кожен думав собі:

«А ворожбит, виявляється, чоловік толковий, не дурень, не пройдисвіт якийсь. А головне – має добре серце».

Кипіла робота. Будувався будинок, та не звичайний, а такий, що з усього довкілля з'їжджалися подивитися, що то за диво таке буде. Пилипа наче хто підмінив. І звідки у нього раптом взялися такі архітекторські здібності? Він бігав, сперечався, щось доводив, скрізь встигав, без нього нічого не обходилося.

— От тобі й ворожбит! — дивувалися ті, хто його знав. — Ніколи б і не подумав. Приходив дивитися і Івасик. Робився нараз серйозний, вдумливий, і часом до його слушних порад дослухалися досвідчені майстри.

А час ішов, біг, летів. Зводився будинок, ріс Івасик. І вже кликали його не Івасиком, а Іванком.

Свою вчительку-Попелюшку у всій її красі хлопець побачив на випускному вечорі. Це було казкове диво, щось біле з голубим, легка хмаринка у блакитному небі. Хлопець спершу й не впізнав її. Але він таки здогадався, що це Попелюшка. Потім глянув на її маленькі ніжки — на них були... золоті черевички.

— А де ж ваш принц? — запитав схвильовано і розгублено. А вона засміялася. І здалося Іванкові, що то задзвенів живий струмочок, веселий і заворожуючий. І йому хотілося, щоб той її сміх дзвенів та дзвенів, безперервно, не перестаючи.

— То де ж ваш принц? — запитав хлопець ще раз. Йому хотілося знову почути дзюрчання живого струмочка — її сміху.

— Принц... у казці. А я прийшла сюди. І хлопець, хоч був уже дорослий, не знат, чи вірити її словам, чи сприймати їх, як такий собі жарт.

— Ви знаєте, — сказав схвильовано. — А мені й досі снятися якісь чудернацькі сни...

— Я знаю. І вчитель сниться, суворий такий? Це він лише з вигляду суворий, а насправді він дуже добрий.

— А звідки ви знаєте?

— Я ж кажу тобі, що я з казки. Не віриш? Не роби своє обличчя таким здивованим, бо на нас всі дивляться.

І знову задзвенів струмочек її сміху.

А наступної ночі хлопець побачив її у сні.

— Бачиш, я ж казала тобі, що я з казки. А ти не вірив.

— А принц?

— Його ще нема. Я сьогодні його зустріну. На балу. Як у казці. Хочеш на бал?

— Я не знаю. Може...

— Ходімо. Там буде цікаво. Там ти побачиш своїх друзів, яких не сподіваєшся

побачити. Ходімо. Чуєш? Вже звучить музика.

Це було щось таке дивовижне, неначе продовження випускного вечора. Тільки довкола були не Іванкові однокласники, а знайомі з казок персонажі. Або й незнайомі — з тих казок, яких хлопець ще не читав. І йому було якось ніяково, що він про них нічого не знат. А вони посміхалися йому, як доброму знайомому, привітно і весело. «От якби так у повсякденному житті» — ще встиг подумати хлопець, як раптом стихла музика, наперед вийшов суворий вчитель і тихо сказав:

— Сьогодні у нас присутній хлопець, що склав іспит на велику людську доброту.

І побачив Іванко, що всі погляди звернені на нього. Він зашарівся, як першокласник, впійманий на шкоді. І тут хлопець побачив свого Братана і Варку. Забувши про всякую пристойність, він кинувся до них, та вчителька-Попелюшка його зупинила:

— Чекай. Потім.

Вчитель продовжував:

— У того хлопця добре серце. І добро, і зло має винагороджуватися за заслугами. Думаю, цей хлопець може бути жителем нашої казки, доки про нього хтось не напише — і тоді він вже буде мати свою казку.

— Як? — вихопилося у Іванка.

— Не лякайся. Ти житимеш собі у звичайному житті. Але, коли захочеш, приходитимеш до нас. Та вже не як гість, а як наш житель. Чи буде на те твоя згода?

— Я з радістю.

— Чи ніхто проти того не заперечує?

— Ні.

І ніхто не подав голосу проти.

— Ну, тоді давай свій палець.

І вчитель власноруч одягнув хлопцеві на палець золоту каблучку.

— При допомозі тієї каблучки ти зможеш приходити в нашу казку. А зараз я бачу, що в тебе очі аж горять. Ти хочеш поспілкуватися зі своїми друзями. Іди до них.

Кицька Варка була дуже поважна, але водночас і дуже ласкова. Вона терлася хлопцеві біля ніг, аж доки він не взяв її на руки.

— Я дуже рада бачити тебе тут.

— Варко, то ти і говорити вмієш?

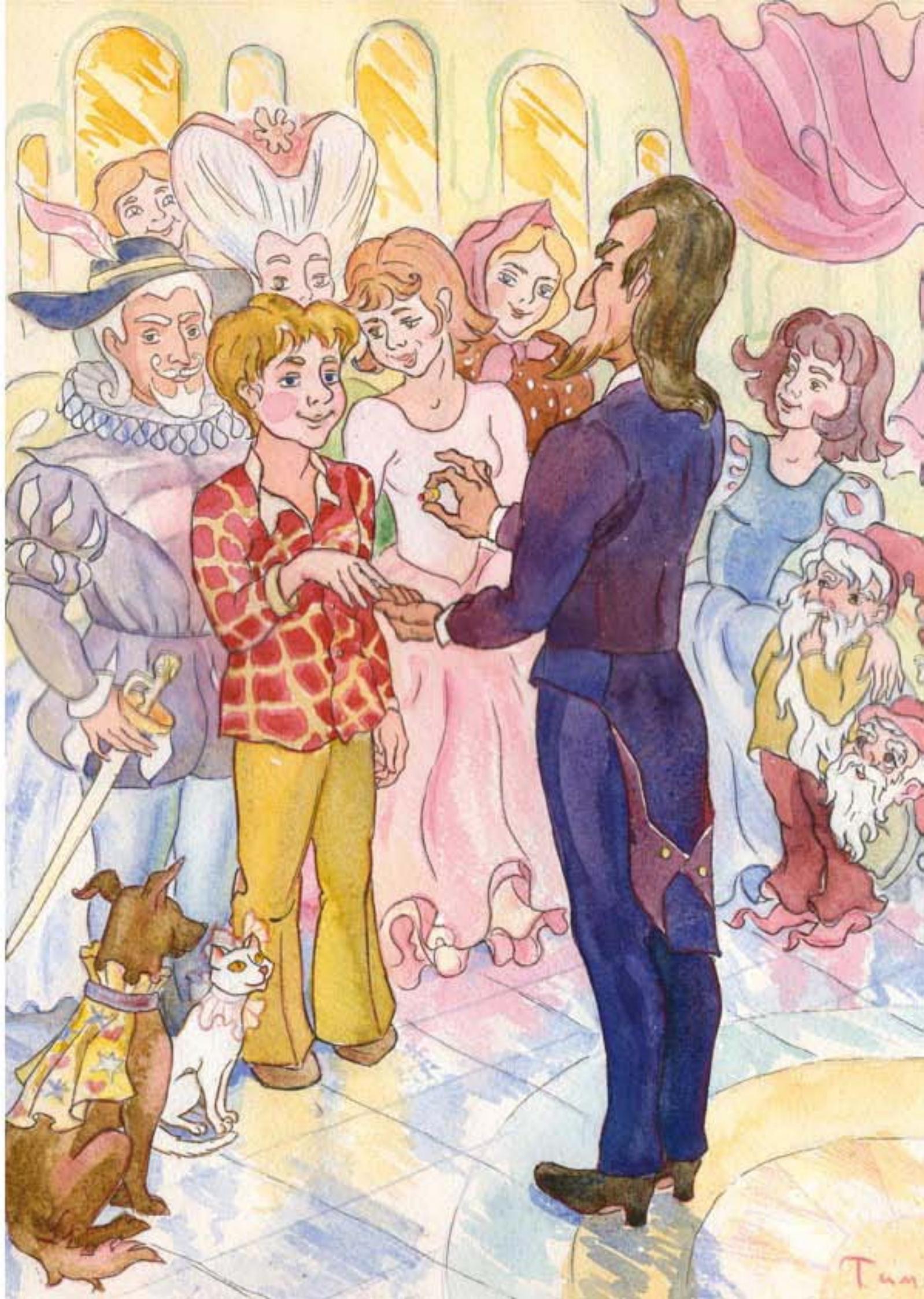
- Мур! А ти ж як думав? Чуваш, Братане? А він нас і досі має за дурнів.
  - Та ні, я не маю вас за дурнів, але... ти все-таки кішка!
  - То й що, що кішка!
- Братан вистрибував поряд і, як завжди, намагався лизнути хлопцеві лиць.
- Іванко погладив його.
- Ах, ти ж, мій добрий друге. Не адивуюся, коли й ти заговориш.
  - А чого б ти мав дивуватися? Ти завжди зі меню розмовляє, все мені розвказував.
  - Ах, ти ж, собачий хвіст! То ти все розумів!
  - А хіба ж ти того не знат? Ти ж сам запевняє дядька Пилипа, що я все розумію.
  - А чого ж ти мовчав, собача твоя голова?
  - Я мовчав, бо собаці в реальному житті належить мовчати. Це тут можна.
  - Починається королівський бал.
  - Зарев, певно, і принц буде.
  - Неодмінно буде.

Заграв оркестр. В танці погливила прекрасна Попелюшка зі своїм принцом, і це була найкраща пара в цій залі.

Сходило сонце. На травах і квітах прозорилася роса. Іванко розплющив очі і довго не міг второпати, де він і що з ним.

- Чи все це мені насnilося, чи було насправді? — спітав хлопець сам у себе і не міг відповісти. Та раптом сонячний промінь впав на його руку і заграв на золотій каблучці в великим коштовним камінцем. Це остаточно підтвердило, що все, що з ним відбувалося у сні, було насправді, але все це було, наче в якомусь іншому житті.
- У казці? — здивувався хлопець. — Так, у казці. Але це була не зовсім звичайна казка. Казка — як не казка...

Пора було вставати, бо поряд з казкою було ще й реальне життя, в якому треба було не просто жити, а й працювати. Он дядько Пилип ломаки рубав. Ого, скільки вже нарубав. Треба йти Йому допомагати.



## ПАРУБОЧА ПРИГОДА

Село Чабанівка славилося своїми красенями парубками. Ну такі вже ставні та гарні, що кращих і не шукай – не знайдеш. Та й дівчата в тому селі, либонь, не з пірших були, та все ж хлопці чомусь більше любили дівчат з Довбушівки, з сусіднього села. Ото в Довбушівку й ходили. А вже як прийдуть було в Довбушівку, то там і танці, і співи, час злетить, що й не помітиш. Похопляться – а вже за північ. Влітку воно що? І шлях ніби й не шлях. А взимку, бувало, й натерпляться лиха. Та молодим що? Чи літо, чи зима, а до дівчат карти.

Ото якось взимку було. Вийшли хлопці з Довбушівки, веселі такі, і дутъ, пісень співають. А сніг білий такий, незайманий, аж ступати по ньому шкода. А треба було тім через поле перейти. Йшли вони, йшли, а села все нема та й нема. Зрозуміли хлопці, що заблуудилися. Один каже – наліво треба йти, а другий каже – направо. Засперчалися. А потім вийшло, що і наліво – не туди, і направо – теж не туди. Ім би згадати, з ким вони свячене яйце йли – то блуд би від них і відчепився. Та хлопці вони молоді, може того й не знали.

– Хлопці, та це нам зима голову морочить. От капосна!

– А глянете-но, хлопці, як гарненько зима наші сліди притрушує. Так рівненько, наче ми тут і не ходили.

А хтось із сміливіших гукнув:

– Гей, зимо, хоч ти і цариця, але так не годиться. Покажися нам, хлопцям-молодцям. І вигливила до них з снігової завії цариця-зима, та така гарна, що кращої за неї й на світі нема. Навіть ті, що весною народилися, теж на неї задивилися. Кожушок на ній блесенький, і рукавички, і вальянці, а на шапочці та по коміру блискітки покидані. Хлопцям аж дух перехопило, аж мору відняло. А хлопці, треба вам знати, браві були, справжні козаки.

На печі не відлежувалися, в запічку не відсиджувалися.

– Ну, хлопці-молодці, чому ви замовкли? – озвалася до них. – Ви кликали мене

– І я прийшла. Я шаную парубочу громаду.

Тут найхоробріший обізвався:

– Ми теж тебе шануємо. Та нашо ти, царице, нас блудом морочиш? Чому нас,



хлопців-молодців, додому відпустити не хочеш? Хіба хочеш зганьбити нас та осоромити перед двома селами, що ми, такі лепські парубки, та в трьох вербах заблудилися? Та не роби нам такої ганьби, з миром нас відпусти, а потім вже, якщо хочеш, сліди наші позамітай.

– Ач, який хоробрый, – і крижаним поглядом зиркнула на парубка, аж тому у п'ятах похололо.

– А чого ви по ночах ходите та сніг мій толочите? Що застелю, розрівняю свої святочні килими, а ви їх знову поруйнуете. Чого вам вдома не сидиться?

– Пусти вже нас, царице, будь така ласкова. А що до дівчат ходимо – то така вже парубочча справа: твої сніги толочити та дівчатам голови морочити.

– Ач, як гарно говорить! Як книжку пише. То хіба що давайте, хлопці, так: я парубоцькі звичаї шаную, на вас злого серця не маю і вас додому відпушу. Та все ж отого красеня, що так славно говорить, залишіть мені.

– Та що ти, царице! Як таке можна! Це не по-козацьки. Та й парубочча громада нас за таке не похвалить. За ним мати буде побиватися, його дівчина буде журитися.

– А мені що до того? Яке мені до них діло? А якщо не буде на те вашої згоди, то я всіх вас тут залишу. Та мороза покличу, та снігу навію – наплачетесь.

– То як, Юрку? Тобі вирішувати. Щоб потім нам ганьби не було, що тебе самого тут залишили напризволяще.

– Та я що? Ясна річ, що краще загинути одному, ніж цілому парубочому гурту. Прощайте, братчики, та йдіть собі з Богом. Вибачайте, якщо комусь знехотя причинив якусь кривду. Кланяйтесь дівчатам та скажіть матері, щоб не побивалася.

– Ах, ти, красунчику! Ах, ти ж, сміливцю, – захоплено вигукнула зима та й ущипнула парубка за щоки. Вони почервоніли.

Пішли хлопці. А зима ближче приступила до парубка та й ну його щипати та допікати йому. А Юрко не даремно був першим парубком на селі. Такий собі бравий та сміливий, не розгубився та й каже:

– Я твій норов знаю. Ти хочеш мене заморозити. Для того ні розуму, ні хисту великого не треба. Де вже там мені, простому хлопцеві, встояти перед тобою. Але давай спершу з тобою потанцюємо.

– О, такого ще не було, щоб зима з парубком танцювала.

– Не було – так буде. Хіба ж тобі самій не цікаво з парубком потанцювати?

– Звісно, що цікаво. А що ж це буде за танець?

– Танець достойний, не хвилюйся. «Метелиця»!

Та й перший пустився у танець, бо йому здалося, що, коли ще трохи постоїть, то й ноги до землі примерзнуть. А треба вам знати, що той Юрко першим танцюристом на селі був. Танцює парубок та ще й приспівує:

А дівчина-горлиця

До козака горнететься.

А козак, як орел,

Як побачив, так і вмер.

– Ух, – підхопила зима. В'ється довкола хлопця, сніgom його окутує, а той знай танцює та зимові шати на собі розриває. А жар від нього так і пашить. От вже зимі здалося, що зовсім спеленала вона хлопця білим зимовим запиналом, а він як закрутися, то аж сніг, здається, з місяця на землю посыпався. Аж впрів парубок та притомився таки трохи. Хіба ж таки легко простому парубкові з зимою змагатися? Знемігся хлопець, ледве ноги переставляє. А зима як вискне йому над самим вухом:

– Юрку!

Та й крижаними руками за плечі парубка обняла.

– Е, ні, не здамся. Мені б тільки до ранку притриматися. А вранці, неправда, я таки дорогу знайду.

Та взимку ночі довгі, до ранку далеко. Танцює хлопець з останніх сил, приспівками снаги собі додає:

Ой, дівчина-братова,

Позич мені батога,

Ой, волики напасу –

Батіг тобі принесу.

Аж зима ухекалася.

– Не можу більше, – проситься. – Давай спочинемо трошки.

– Хитра ти, але й я не дурень. Таки заморозити мене хочеш? Ще почекай. Не

так відразу. Та й ну далі танцювати. Вже ледве сил стає ногами ворушити, а ранку все нема та й нема. Аж раптом щось заманячило. Щось наближалося швидко: може коні, а може часом і вовки. Хіба розбереш? Але ні, дзвінок дзеленькотить! Сани запряжені парою коней. Кіньми править дівчина. Аж зупинилася зачудована, побачивши засніженого парубка, що, як тій здалося, сам з собою танцював. А придивившись, таки впізнала Юрка, що був з її села,

— найкращого танцюриста і співуна. Та й гукнула:

— Стій, Юрку, чи ти часом не здурів, що сам з собою танцюєш?

— Ой, Галю, не сам з собою, а з самою зимою.

— Сідай скорше в сани та повезу тебе додому.

Юрко не сів, а впав у сани.

— Там кожух є, одягни.

Та й розвернула коней у другий бік.

— А ти ж куди їхала, доле моя? — спитав хлопець.

— Та на базар. Виїхала зраненька, щоб не спізнилися. Але нічого, я ще встигну.

Тебе відвезу, бо ж ти замерзнеш.

— Вже не замерзну, рятівнице моя. А міг би, бо вже танцювати сил не було.

Тут перед дівчиною став високий сніговий стовп. Аж коні схарапудилися.

— Що це за мара? — гукнула Галина.

— Це вона! Зима! Цариця!

— Та яка там цариця! Просто сніговий вихор.

І тут вітер загув, засвистів, і у посвисті вітру вчуvalisя слова:

— Віддай мені його. Він мій!

— Хто це сказав? — здивувалася Галина і озорнулася довкіл. Але кругом нікого не було.

Тільки сніgom так мело, так кушпелило, що світу білого не видно було.

— Дивися, як мете. Либонь, базару сьогодні не буде. Бо хто поїде у таку хурдигу?

— Віддай мені його! Він мій!

— Не віддавай мене їй, не віддавай, — нажахано загукав Юрко. — Вона дорешти мене заморозить, бо танцювати я вже не маю сили.

— Та не віддам я тебе ні кому.

— Віддай! Віддай! Він мій!

— Хто це говорить? Покажися мені.

— Не треба, не треба, — жахнувся хлопець. Але на дорозі перед ними вже стояла сама зима, така ж, якою постала вона вночі перед парубками.

— Свят! Свят! Свят! — перехрестилася дівчина.

— Згинь, нечиста сило!

Сніговий стовп поменшав, зима обійшла сани і зупинилася позаду, все повторюючи, немов стогнав хтось:

— Віддай мені його. Він мій! А то я й тебе заберу, гарна дівчина. Тільки тебе я не заморожу, ні. Будеш мої сніги розчісувати та в замети класти.

— Не діждеш, стара відьмо! Ось сонечко вже сходить, пробивається крізь снігові хмари. Скінчилася твоя влада. Коні вже на пряму дорогу вийшли.

— Я тебе й у тебе вдома знайду.

— Поткнися тільки. Я полином твої дороги посиплю, я тебе свяченою водою окроплю, свяченою сіллю тобі очі засиплю.

— Ой! Не кажи так.

— А незабаром весна прийде. Вона всі сніги твої розтопить, і тебе саму також.

— Ой! Не кажи так.

— Зіслизни! Згинь! — сказала дівчина. Змовила «Отче наш» і махнула батогом на коней. Коні рушили, і незабаром хлопець з дівчиною в'їхджали в село.

Довго після того Юрко, що був найкращим танцюристом на селі, не хотів танцювати.

— Натанцювався я так, що на все життя вистачить.

Та по якімсь часі все потрохи стало забуватися, і хлопець знову став верховодити, як і раніше бувало, у парубочій громаді. Але, скільки його хлопці не питали, що там було з ним в ту зимову ніч, не розказував. І у сусіднє село до дівчат більше не ходив. Не те, щоб злякався, ні, такого за ним не водилося. Просто спарувалися вони собі з Галиною, бо кращої дівчини для Юрка і на світі не було.

Восени й весілля відгуляли. І я там була, мед-вина пила. А що наспівалася, то аж досі десь там моя пісня відлунює.

А за гарну казку мені бубликів в'язку. Або хоч одного, підпеченого. А тим, хто слухав, нехай присниться місяць на небі, ясна зірниця. Дівчинці Мар'янці

– нові сап'янці. Хлопчикові Тарасикові – коник гривастий, бо він неодмінно має вирости козаком. А мені? А мені ваші усмішки ясні – то вже буду рада. А доки ви будете спати, я собі поміркую, яку казку ще маю вам розказати. А як придумаю, то й розкажу.



## КОЛИСКА ДЛЯ ПРИНЦЕСИ

Чи ви чули новину? У нашого короля і в королеви принцеса народилася. Нечули? То, може, ви чули, що король пообіцяв мішок золота тому, хто змайструє для принцеси найкращу колисочку? Як? Ви й про те не чули? То як же ви тоді на світі живете? В кожному місті і в селі, в кожній хаті, навіть найбіднішій, тільки про те й говорять. Наймудріші голови в королівстві заклопотані зараз принцесиною колискою. А дехто вже й задумався, як би ту колисочку змайструвати, щоб неодмінно заробити мішок золота. А треба вам знати, що в тому селі, про котре ведеться наша розповідь, жив парубок Кирило. Був той Кирило знаменитий майстер, такий, про котрого кажуть: що в руки візьме, то все зробить. Вже кому до нової хати причілок змайструє чи верх на хаті якоюсь витівкою прикрасить, то хто б не їхав, хто б не йшов, на ту хату задивляється та дивується. А як нареченій скриню змайструє, то хоч би та скриня й порожня була, а все село мало б ту наречену за справжню багатирку. Бо де ж таки! Який майстер скриню робив. Жив Кирило з матір'ю. А що великих грошей за свою роботу не брав, то жили вони бідно, ледве зводили кінці з кінцями. А тут така нагода! Заробити мішок золота! Чому ж не спробувати? Це ж таки мішок золота.

– А як не дадуть?

– Зате в колисочку принцесу покладуть.

– А як не покладуть?

– Зате ж та колисочка хоч в королівському палаці постоїть.

– А я так собі гадаю: якби я майстром був і мені за мою роботу не дали б мішок золота, то нехай би собі та принцеса спала на чому-завгодно – мені було б однаково, хоч на соломі.

– Ати даремно про солому так зневажливо кажеш. На соломі гарний сон. Але я роблю колисочку не тільки за золото. Принцеса теж дитина, таке собі маленьке дівчатко. Колисочка має дихати добром, тоді й дитина в ній гарно спатиме. Виросте принцеса – королевою буде, мудрою та доброю.

– А хіба серед королів чи королев бувають ще й добрі? Щось про таке не чув.

– Тсс! Не кажи так, Микито, бо як почують королівські доглядачі, то буде тобі!

– А-а! Гірше, як є, вже не буде.

– А хіба тобі вже так зле?

– Та певно, що зле. Ні своєї хати, ні кlapтика землі... Ет! З таким життям...

– То приставай до спілки. Разом колисочку майструвати будемо, то й мішок золота на двох заробимо.

– Е, ні. Майструй вже сам. Не моя це справа принцесам колисочки майструвати. Мое діло – сіяти, орати. Жаль тільки, що не свое поле, а чуже.

– Не сумуй, Микито, колись і до свого поля доробишся.

– От я побачу, як ти в короля мішок золота заробиш, то може й я на колиски перейду.

– І зароблю! От побачиш. Не я буду, коли мою колисочку не визнають найкращою.

– Може й визнають. Ти майстер добрий. Просто я щось не дуже вірю в королівську ласку.

Королівська ласка – як страшна казка.

– Перестань, друже мій. Ти все мое натхнення зводиш нанівець. З таким настроєм, як у тебе, й порядного кошика не сплетеш, не те, що колисочку для принцеси.

– Ну, добре, добре вже, не буду. А з чого ж ти зібралася колисочку майструвати? З лози ж не виплетеш.

– Можна й з лози, якщо уміючи.

– Як таки з лози? То ж принцеса! Мабуть, з шовку та оксамиту треба. А де ти його візьмеш? Не великий і ти багач.

– Що той шовк та оксамит? Лоза принцесі пісень співатиме, сни гарні їй навіватиме, бо лоза – жива! Сила і пісня лози від землі та води. Доки принцеса маленька, нехай слухає, а як виросте, нехай край свій над усе полюбить.

Ох, і нанесли, навезли тих колисочок для принцеси: і великих, і маленьких – аж тісно від них, аж очі розбігаються, такі всі гарні. В найбільшій залі їх розмістили, щоб гості могли добре ті колисочки роздивитися, аби вибрати з них найкращу. Одна колисочка золотом та коштовностями всякими прикрашена, друга з шовкових та оксамитових кісників виплетена та лебединим пухом вистелена. А в куточку, ніби зовсім непримітна, колисочка з лози, підвішена до стелі на шовкових вервичках. Бильця в тій колисочці з найтоншої лози, як мереживом, візерунками виплетеї. А в тій колисочці паучого зілля настелено, вишитим покривальцем прикрито.

– А де ж це ти, Кириле, таку красу роздобув? Хто ж оце таке покривальце для колисочки вишив?

– Це моя матінка вишивала. Як почула, що я колисочку для принцеси майструю,

так і засіла за роботу.

– Хочу і я, – каже, – долучитися.

– Мамо, – кажу, – це ж не проста дитина, а принцеса. Нашо їй твоя вишивка?

– Ет, – каже мати, – що ти знаєш? Малий ще.

– Це я – малий!

– Якщо дитинка спатиме під таким покривальцем, воно буде для неї оберегом. Од злого ока, злих чар та лихої долі дитинку захистить.

Довелося скоритися.

Ходили, ходили королівські гости, дивилися, дивувалися, а котра колисочка найкраща, сказати не можуть. А були серед тих панів і багаті, і розумні, і ті, що на художніх картинах зналися. А не можуть вони вирішити, котра колисочка найкраща. То здається, що та, а роздивляється – ніби є й кращі. Тут одна старенька пані пораду дала.

– А ви, – каже, – дитинку, тобто принцесу, покладіть спати по черзі в кожну колисочку. В котрій вона найкраще спатиме, то та колисочка і буде найкраща. Послухалися мудрої поради та так і зробили. В одній колисочці дитина криком кричить, в іншій поспить трішки, а ночі спокійної в жодній не має. Королева аж розгнівалася.

– Та невже ж таки з усіх колисок ми не виберемо жодної для нашої принцеси?

– Тут є ще одна, – несміливо сказав слуга. – Ось вона... Думаю, ця буде добра.

– З лози? Ти, телепню! Хіба ж можна покласти принцесу в таку колиску?

– Зате ви тільки подивітесь, яка ж вона гарна. Вся така жива, що, здається, аж дихає.

Королівські гости погодилися, що колисочка і справді гарна, оцінили вони й вишиване покривальце.

– А бильця які! Це ж, видно, справжній майстер робив.

Поклали принцесу в колисочку з лози – а вона тут-таки заснула і спала до самого ранку, а вранці прокинулася весела та усміхнена. Довелося візнати, що колисочка з лози таки найкраща.

Добре спалося маленькій принцесі в лозовій колисочці. Не спалося тільки королю. Жаль було йому того золота, що пообіцяв він за найкращу колисочку для принцеси.

– Бовкнув знехотя, – сердився сам на себе король. – А тепер віддавай.

А віддавати треба було, бо про його обіцянку знали всі. А зганьбити себе перед усім панством королю якось не пасувало.

- Ну навіщо селюкові золото? – дивувався король.
- Він же його або в шинку проп’є, або хтось у нього видурить чи вкраде.
- Це вже не наша журба, – сказав королівський радник. – Нехай те золото хоч з борщем з’ість. Але золото віддати ми мусимо, бо інакше сорому не оберемося.
- Але ж шкода, – ледь не плакав король.
- Та не побивайтесь так, ваша величноте. Ми наших підданих новим податком обкладемо – то й ще більше коштів зберемо.

Король заспокоївся, а майстрові таки віддали зароблене золото. Не пропив Кирило те золото в шинку, а поставив собі гарну хату, поля прикупив, худоби всякої, та й зажили вони з матір’ю, якщо не краще від других, то не найгірше. І дівчина гарна до пари знайшлася. На осінь планували й на весіллі погуляти. Та не так сталося, як гадалося.

На той час наїшло до короля гостей – видимо-невидимо: і своїх, і чужих. Чи то полювання якесь король влаштував, чи так якесь у них свято було. А що королю має хто до розказу? Хоч кожного дня свято святкуй. Ходили пани по залах, колисочки оглядали, і на ту колисочку, в котрій спала принцеса, дивилися. І таки визнали, що вона найкраща. А потім один панок відвів короля в бік та й каже:

- А ви, ваша величноте, впевнені, що той парубок, ну, той ваш майстер, не зробить для когось ще крашої колисочки?
- Нехай собі робить. А мені що до того?
- Е, не кажіть так. Не дуже буде престижно, коли в когось іншого буде краща колисочка, ніж у принцеси, зроблена тим самим майстром.
- Так... то правда... А я про таке й не подумав.
- Королі про все мають думати, ваша величноте.
- А що ж робити?
- Самі зміркуйте, – сказав єхидно панок, а потім шепнув щось королю на вухо.

Той відразу й повеселішав.

Через кілька днів покликали Кирила перед ясні очі короля. Кирило здивувався:

- Може там ще хтось народився і треба ще одну колисочку змайструвати?
- Не чув біди Кирило, хоч його вірний товариш Микита і застерігав:
- Ой, не їхав би ти краще до того короля, а тікав би краще світ-заочі. Бо, сам

знаєш, королівська ласка – як страшна казка. Тільки у казці кінець завжди добрий, а королівська ласка може часом дуже погано закінчитися. Ох, чує мое серце: не треба тобі, Кириле, їхати до короля.

- Перестань, Микито. Не лякай матір та й мене не збивай з пантелику. Що я поганого королю зробив? За що він мав би на мене гніватися?
- Не знаю. Бодай тих королів ніхто не знав, навіть найкращих.

Поїхав Кирило, залишивши всіх близьких у великій тривозі.

Король зустрів хлопця дуже люб’язно. Кирило ще встиг подумати, що таки помилявся його друг Микита: нічого поганого ніхто проти нього не замишляв. А король і питає:

- А скажи-но мені, преславний майstre, чи зміг би ти змайструвати ще кращу колисочку, ніж ти зробив для моєї принцеси?
- І Кирило, не навчений всяким хитрощам, щиро відповів:
- Міг би. А чому ж ні? Людській досконалості немає меж.
- А для кого б ти міг зробити крашу колиску? Для того, хто заплатив би тобі більше, ніж я?
- Ні, ваша величноте. Крашу колисочку я зроблю, коли у мене народиться син чи донька. Тоді я зроблю таку колисочку, якої ще не бачив світ. Вона сама співатиме моїй дитині колисанку, а вітри приноситимуть паощі з лісів та лугів.

– Ах, ти ж, харцизяко! – гнівно вигукнув король. – То у твоїх дітей буде краща колиска, як у принцеси? Взяти його! Взяти і осліпити! Щоб ніколи він більше не робив крашої колисок, ніж у принцеси.

А тут і кати на похваті. І просився Кирило, і благав, і обіцяв, що в житті більше не зробить жодної колиски – ні крашої, ні гіршої – не помогло.

Привезли додому Кирила, вже сліпого, на горе матері. Отака-то королівська ласка.

- Чи ж не я тобі казав, аби ти не їхав до того короля? – сумно докоряв товаришеві Микита.

Та що про те говорити? Тепер треба було якось Кирила розрадити, бо від розпачу казна-що може хлопцеві до голови прийти.

Кирило мужньо зносив своє горе. Головне – розрадити матір, щоб вона вже так не побивалася. А коли мати вже дуже плакала, Кирило казав:

- Мамо, та той король – просто дурень. Я і без очей таку колисочку змайструю, що буде у сто раз краща, ніж у принцеси. От побачите.

І сам не вірив у те, що казав, та казати треба було, щоб мати менше плакала.

— Ти ото, сину, менше б язиком пашталакав, щоб ще більшої біди не накликати.

— А хіба, мамо, бував ще прша біда, ніж світу білого не бачити? — не втримався Кирило та Й замовк, зрозумівши, що сказав зайве.

Дівчина Кирилова вже за іншого замік збиралася. Навіщо ти сліпий чоловік? Видно, не любила. А світ продовжував існувати, і Кирило жив у тому прекрасному світі.

Жила у тому селі Ганнуся-вишивальниця. Інакше ти ніхто й не називав. На що вже Кирилова мати гарно вишивала, а Ганнуся ти перевершила.

— Ото вже славна дівчина, — казала про неї Кирилова мати. — Що вже спритна, що вже робітна. За всяку роботу береться — і все ти вдається. А що вже до вишивки, то кращої майстрини і не шукай, бо не знайдеш. Кирило мсечко зіграв. Бо що йому тепер ти дівчата? А мамині слова — як ніж по серцю. Кирило знев, що та дівчина гарна. Пам'ятав ти карі очі, брови шнурочком і довгу косу. Та що з того? Так ота Ганнуся відтепер часто стала до них забігати: то за тим, то за іншим, то просто так собі забіжить — в матір'ю погомоніти. Візьмі, що там треба, чи й не треба, з Кирилом словом перемовитися та й піде собі, щоб небавом знову забігти. Наче магнітом тягнуло дівчину у їхній двір.

Раз якось Мікита прийшов якийсь незвичайний, веселий такий, наче з Кирилом і біди ніякої не сталося. Кирило та постеріг та й питав:

— Чи ти, приятелю, часом не випив кухоль пива, що веселий такий?

— Не випив, — каже Мікита, — та думаю, що незабаром таки вип'ю.

Кирило трохи похнюпався, а потім подумав собі:

«Який я справді! Не можуть же всі вічно сумувати, що зі мною лихо трапилося. Це мій смуток. Нехай собі кожен живе своїм життям. і Мікита також. Чого йому не веселитися? Хлопець він молодий, дівчата коло нього, як той хміль в'яться. От тільки мати ніколи не зреється мене, ніколи не перестане сумувати, бо я ти син. Жаль тільки, що я не можу осушити ти сліз».

Кирило думав собі, а Мікита посміхався, а потім таки не втримав:

— Е, друже, ти чого замовк? Тобі навіть не цікаво, в кого я збираюся випити кухоль пива?

— Щось не дуже, — понуро відповів Кирило.

— Та в тебе, дурню.

— Хіба на похоронах.





— Е, то тебе, видно, таки добре зачепило.

— Послухай, Микито, не треба мене розважати. Повір, мені зараз зовсім не до розваг.

— Не вірю. Бо коли я тобі зараз щось скажу, те, що знаю я і чого не знаєш ти, то ти луснеш. Сам собі позадриш.

— Ну кажи вже.

— Ага, цікаво! Так-от, друже, готуйся засилати святів до найкращої дівчини в нашому селі, до Ганнусі-вишивальниці! Вона рушники готові. А там рушники не те, що у друготі.

— Сватав уже одну, — понуро сказав Кирило, але з лиця почервонів, як засоромлена дівчина.

— Значить, вона не мала бути твоєю. А Ганнуся любить тебе, жити без тебе не може.

— Так вже Й не може!

— Авонеж.

— А звідки тобі це відомо?

— А-а! Звідки! Дівчина довірилася мені. А що Ти робити? Не буде ж вона і справді тебе сватати. От і призналася мені.

— От і сватай, як призналася.

— І думаєш не посватав би, якби вона мене любила? Ще Й як посватав би! Так вона тебе, дурня, любить. І за що? — спітав би хто. Набичений, похмурий, як та чорна хмаря, ні слова привітного, ні усміху погідного. І як таї хлопці можуть подобатися дівчатам?

— Микито, облиш мене. Я сліпий.

— От я Ти те самісіньке кавав. І слухати не хоче.

— Нехай собі, — каже, — а я однак його люблю.

От везе ж декому. Та я б... добре. Ти тут подумай наодинці, а я додому піду, переодягнуся. І ти збирайся. Сьогодні ж і підемо.

— Куди підемо?

— Як куди? До дівчини. Кажу ж тобі: дівчина тебе любить — то треба сватати.

Ні, не відразу вдалося умовити Кирила на такий відчайдушний крок

— посватати Ганнусю-вишивальницю. Та коли вже мати долучилася, таки умовили. А вона що? Вона давно згідна була.

Восени і весілля справили, тихе, скромне — Кирило так хотів. Та й занесли молоді разом, стару, згорьовану матір потішаючи. Кирило спершу ніби Й розпогодився, а потім знову захмарився, засумував, аж Ганнуся

занепокоїлася.

– Чим я, чоловіче, тобі не вгодила, що від тебе ні мови привітної, ні усміху тихого?

– Всім ти мені вгодила, дружино моя. Як бачу перед собою твої ясні очі, твоє біле личко, твій милий образ. Таким його і в старість свою понесу. Тільки що ж це у нас за життя таке буде, коли ти працюватимеш, а я житиму неробою?

– А хіба ж твої руки забули, як з лози плести?

– Та руки не забули, тільки очі...

– То дарма. Спробуй. Руки пам'ятають. Он я тобі і лози припасла, тоненької та гнучкої. Ось глянь.

Взяв Кирило лозу, а руки самі до роботи потягнулися.

– А що ж я плестиму? – невпевнено спитав Кирило.

– Для початку кошика. Невеличкого такого.

– Кошика? А ти думаєш, у мене вийде?

– Неодмінно вийде. Якщо й не відразу, то однак вийде.

– А для кого буде цей кошик?

– Для мене. Щоб я в нього своє вишивання складала.

– Тоді... я спробую.

І спробував. І вийшов прегарний кошичок, справжній художній витвір. Сусіди приходили дивитися на Кирилову роботу. Кожна жінка й собі захотіла мати такого кошичка. У Кирила роботи – хоч з ранку до вечора працюй. Мати, здається, аж помолодшала.

– От що то любов з людиною робить. Ожив чоловік, – казали сусіди.

– Любов любов'ю, але й праця не останнє слово своє сказала. Бо коли людина має до чого руки прикладти – то це вже життя.

– Тепер заживемо, Ганнусю, – посміхався Кирило.

– Я таки виплету своїй дитині колисочку, ще кращу, ніж у принцеси.

І думаете не виплів? Виплів. Все село приходило на ту колисочку дивитися. А Ганнуся поклала в ту колисочку їхнього першого сина та й посміхнулася.

– У такій колисочці має вирости добра та щаслива дитина.

А саме в той час Правда по землі ходила. Надумала вона подивитися, чи всі люди по правді живуть, чи кривди не чинять одні одним. Ходила Правда та й ходила, набачилася всіляких бід та кривд. Де змогла, допомогла, когось за людські кривди покарала. Отак непомітно, під виглядом старенької бабусі зайшла Правда і в Кирилове село. Ходила по селі та й питала, де в них живе

найстаріший дід, котрий ще з розуму не вижив. Бо в житті всяко буває.

– Є в нас такий. Навіть дуже мудрий дід. Всі до нього за порадою звертаються. То дід Данило Нейжхліб. Отут зараз біля криниці його хата.

– А чого це в нього прізвисько чи прізвище таке – Нейжхліб? – запитала.

– Це тому, що в діда корені з козаків. А козаки...

– За козаків знаю. Отакого діда мені й треба, – сказала Правда та й пішла на дідове подвір'я. Дід саме вдома був, лагодився обідати.

– Заходьте, заходьте, – відповів старий на привітання. – Я, певно, в Бога щасливий, – додав.

– А чому ви так кажете? В чому ваше щастя? – поцікавилася Правда.

– А хіба ж це не щастя? Обід на стіл, а гість у хату. Вмивайтесь з дороги та й сідайте до столу.

Сіли обідати, а Правда й питає:

– А чи нема у вашому селі якихось цікавих людей?

– Ачом би іхуна малоб не бути? – аж образився дід. – Петро Середа – найкращий в селі казкар. Як почне казку казати, то вже заслухаєшся і не відійдеш, аж доки не скінчить. Ганнуся-вишивальниця. На її вишивках квіти, як живі, аж пахнуть, а пташки, здається, ось зараз злетять і заспівають. Та ще Кирило, її чоловік. Був найкращий майстер на всі близні села. Та лихо чоловіка спіткало: король осліпив його.

– Осліпив? За що?

– Та от... Зробив той Кирило, ще парубком бувши, колиску для принцеси. А король злякався, що Кирило колись ще кращу колиску зробить, та й осліпив хлопця. Але він і сліпий з лози дива творить. А своїм дітям, вже сліпим бувши, такі колисочки змайстрував, що, якби король той побачив, то помер би з заздрощів.

Подякувавши старому, пішла Правда до Кирила та до тієї дивної вишивальниці, що в неї квіти на вишивці пахнуть. Побула в них день чи два, подивувалася на їхню працю та й пішла, діставши у подарунок кошичок з лози та вишиваний рушничок.

Отак повагом добрела Правда аж до королівського палацу. Попросилася, щоб її до короля пустили. Та де там! Про таке і подумати годі. Бо де ж це видано, щоб Правда ходила до королівського палацу? Дочекалася Правда, доки на прогулянку принцеса вийшла. А та принцеса не тільки навдивовижу гарна була, а ще мала й добре серце. Привітала вона бабусю, нагодувати звеліла та й каже:

– Я бачу, бабусю, кошик у ваших руках. Хто вам його робив? Така мені робота знайома, що надивитися на той кошик не можу. Коли я була ще немовля, мені один знаний майстер колисочку змайстрував. Таку славну колисочку. Я її й досі бережу. Колись у неї свою дитину покладу. То чи не той самий майстер робив і вашого кошика?

– Ти вгадала, принцесо. Це той самий майстер. Тільки тоді він був зрячий, а зараз сліпий.

– Ото шкода чоловіка, що його таке лихо спіткало. Я хотіла б йому якось допомогти.

– А чи знаєш ти, принцесо, що того майстра осліпив твій батько?

– Не може такого бути, – аж розгнівалася принцеса. – За що б мав батько осліпити такого знаного майстра?

– За те, що він чесно сказав, що для своїх дітей зробить ще кращу колисочку, ніж була у тебе.

– І тепер він вже ніколи не зробить жодної колисочки! Який жаль!

– Ти помиляєшся, принцесо. Він, і сліпим бувши, своїми руками дива творить. Але я б дуже хотіла подивитися в очі твоєму батькові. Та й зрештою кожна людина мусить відповісти за свої вчинки ще тут, на землі. Я хотіла б...

– Ходімо до нього. І ви пересвідчите, що це наклеп, що мій батько не міг такого вчинити.

– Бідна ти дитина, хоч і принцеса. Тебе чекає гірке розчарування. Я – Правда. Мене не всі люблять, бо я часом гірка. То тільки неправда буває солодка. Я прийшла, щоб покарати твого батька.

– Добре, – сумно сказала принцеса. – Якщо він завинив, нехай понесе заслужену кару. Але я мушу пересвідчитись, що він дійсно вчинив таку кривду.

– Добре. Ходімо до твого батька. Але нікому не кажи, що я – Правда. Бо ще ніколи не було Правди у королівському палаці.

Король відпочивав після розмови з чужоземними послами, коли йому доповіли, що до нього проситься принцеса з якоюсь жебрущою бабою. Король спохмурнів.

– Це неприпустимо. Скільки я вже просив принцесу, аби не приводила до палацу всяких жебраків, а вона й далі за своє! Доведеться покарати її вчителів та вихователів і прислати її інших.

– Але ваша дочка вже доросла, ясний королю, і давно вже обходить без вихователів, а вчителі тільки вчать її різних наук. Я вже давно хотів сказати

вам... час би вже подумати про її заміжжя.

– Заміжжя? Та вона ще дитина.

– Повнолітня дитина, ваша величність. Так що сказати принцесі?

– Скажи, що мені ніколи.

Але саме в цей час відхилилися двері і до залі заглянула принцеса, мила красуня, тільки як для такої вельможної особи, дуже скромна, задирикувата і сором'язлива водночас.

– Мій таточко не хоче бачити свою любу донечку? Оце так! Я від нього такого й не сподівалася.

– Мені ніколи, – розгнівано вигукнув король.

– Але ж я бачу, що мій суворий тато нічого не робить. Він просто байдикує. Посли вже давно від нього пішли, а він все ще не хоче бачити свою принцесу. Смію спитати: які у короля такі вельми невідкладні справи?

– Я думаю.

– О-ляля! Навіщо мій поважний тато клопоче себе такими вельми невдачними дурницями? А королівські радники навіщо?

– Послухай, принцесо, чи не зайнятися б тобі своїми улюбленими квітами, котами чи ще чим? Я – король! Мені ніколи бавити дітей. Іди зрештою до матері.

Принцеса враз посерйознішала і, рвучко відчинивши двері, увійшла до залі.

– До матері? А хіба ж мій тато не знає, що мати у нас, як лялька, котру інколи наряджають, щоб показати гостям, особливо чужоземним? Чи таточко мій того не знає? Може, мій ясний король думає, що і я буду такою лялькою? То він глибоко помиляється. Я – принцеса, вже повнолітня. І я колись стану королевою, доброю і розумною.

– Добре, добре, заспокойся. Про те тобі ще рано думати. Тим паче, що з тобою ще хтось є. Кого моя розумна доня цього разу до мене привела?

Король вирішив, що краще вже йому допомогти якісь жебрачці, ніж вислуховувати вкрай небезпечні розумування принцеси.

– Це – Правда. Заходьте, пані.

І Правда увійшла. Старенька бабуся, ошатно одягнена, з розумними і суворими очима. Ті її очі пропікали людину наскрізь. Здавалося, що вона може побачити навіть те, що людина думає і відчуває. Король аж очі заплюшив.

– Я – Правда, – сказала жінка. І від того голосу король здригнувся і змалів ростом.

– Яка правда? – спітав він розгублено.

– Очевидно, та, котрої у вас ще ніколи не було. Скажи мені, королю, подумай і скажи, кому в житті ти заподіяв найбільшу кривду?

– Не знаю. Насправді не знаю. В нашому житті кожного дня королю доводиться вирішувати стільки всіляких справ, що... не знаю.

– Не знаєш? То я тобі скажу. Ти осліпив знаного майстра Кирила. За що ти його осліпив?

– Кирила? Якого Кирила? Не пам'ятаю. Та й чи королівська це справа пам'ятати всіх своїх підданих?

– Та де вже там! То я тобі нагадаю. Це той майстер, що зробив колиску для принцеси.

– А-а! Щось таке пригадую. Я осліпив його, бо він збирався зробити ще кращу колиску, ніж була у принцеси. А я того не хотів.

– А для кого мала бути та колисочка, краща, ніж у принцеси?

– Зараз я вже не можу достеменно згадати, але... але так мені здається, що для його майбутніх дітей. Так, я осліпив його. І тепер я знаю, що крашої колиски, ніж він зробив для моєї доночки, він вже ніколи не зробить.

– Ти помиляєшся, королю. Він таки зробив кращу колисочку. І не одну. Зробив, сліпим бувши. Честь йому і шана велика від людей. А от ти... Ти залишиш свій трон і корону і підеш зі мною.

– Куди?

– Тяжке прокляття лежить на тобі за твій неспокутний гріх. А щоб зняти те прокляття, ти мусиш слугувати сім років і сім днів тому сліпому чоловікові. Що він тобі накаже, те ти будеш робити. Та ще ти дякуватимеш йому за харч, що тобі даватимуть. Бо інакше ти пропадеш з голоду.

– Ні, це якісь дурниці. Я – король! Куди я маю йти? А трон? А корона? Та ю хто ти зрештою така, щоб мене судити?

– Я – Правда.

В руках у Правди з'явився жезл – символ її могутності. Вона вже не була старою убогою жінкою, а грізною повелителькою.

– Кожна людина мусить відповісти за свої вчинки. І ти також. Відтепер ти вже не король. Принцесо, візьми себе в руки. Це перше випробування, що випало тобі. Іди і поклич матір. Вона – королева. Її правити державою. А ти її допомагатимеш. І про своє заміжжя подумай сама.

– Але ж батько!

– Попрощайся з ним і прости його. Як дочка. Бо як принцеса – не маєш права.

А тепер, королю, одягни одяг свого слуги та й ходімо.

– Варта! Де моя варта? Де мое військо, мої генериали?

– Ніхто навіть не поворухнувся. Лише якийсь сивовусий служака буркнув:

– Іди вже, йди. Ти і так вже всім набрид своєю жорстокістю і несправедливістю.

– Карету мені, – гукнув король. Але всі і далі стояли непорушно.

– Яку карету? – засміялася Правда. – Ти забув, що ти вже не король. У тебе відтепер почнеться нове життя. Найперше ти навчишся міряти власними ногами простори своєї держави.

– Я не розумію, навіщо це мені.

– Щоб належно оцінити кожен крок тієї землі, которую ти досі не любив і не беріг.

Нарешті король зрозумів, що з ним ніхто не збирається жартувати. Тоді він почав благати, перед тим глянувши, чи поблизу нікого нема.

– Послухай, добродійко, Правдо, чи як там тебе... ну хочеш, я дам тобі мішок золота? Два дам. І мішок тому сліпому. Тільки відпусти мене. І нехай я і далі буду королем. Тепер я все зрозумів. Я буду добром і справедливим. Тільки відпусти мене. Де ж пак! Я, король, і маю слугувати якомусь сліпому селюкові! Ну змилуйся наді мною! Хоч це вже нікуди не годиться, щоб я, король, просив у тебе милості.

– Забудь, що ти король. Ти – поганий слуга.

– Та як ти смієш?

– Отак і смію. Твої слуги і служниці все вміють робити: і пекти, і варити, і шити, і сіяти, і косити. А що вмієш робити ти? Моли Бога, щоб той сліпий селюк ще взяв тебе на службу, бо пропадеш з голоду і прокляття з тебе ніколи не зніметься.

Іде король. Тяжко йому. Вередує, сердиться, стогне, плаче. Мовчить Правда. А що вона йому скаже? Вона вже все сказала. Мовчить Правда.

Раптом король спинився.

– Я більше не можу йти. Я втомився. І взагалі... мені вже час обідати.

– Ну, ти, я бачу, зовсім нікудишній. Що ми тут пройшли? А їсти у нас нічого. Хіба зайди в сільську хату та попроси чого-небудь.

– Я? Просити? Та ти що!

– Ну не я ж для тебе проситиму.

– Я не вмію просити.

– То йди голодний.

– А хіба тут за гроші нічого не можна купити?

— Звичайно, можна. А хіба в тебе є гроші?

Король мацнув по кишенях. Вони були порожні.

— Видно, ти слугам своїм не багато грошей давав. Хоч би якась дрібна монетка в кишені завалялася.

Пройшли ще трошки. Король знову зупинився.

— Я пити хочу.

— Он жінка сама з криниці воду набирає. Попроси, щоб дала тобі напитися.

Король підійшов до жінки і гукнув:

— Я пити хочу! Дай води!

Жінка здивовано глянула на нього:

— А чого це ти на мене гукаєш?

Вона спокійно вилила воду у своє відро та Й сказала:

— Не великий пан — витягни собі сам.

— Та як ти смієш? Я — король!

Жінка глянула співчутливо і спитала у Правди:

— Він що, хворий, що за короля себе має?

— Та трохи хворий, а трохи прикидається, — відповіла Правда.

Жінка пішла, а король боязно підійшов до криниці. Від того, що вода була ось тут, близько, пити ще більше захотілося.

— Дістань мені, голубко, води, бо зараз помиру.

— Я ж не служниця твоя. Вчися сам. Це перший розумний крок у твоєму житті.

Король взявся витягати з криниці воду. Спершу дістав корбою по голові, а потім таки витягнув і напився досхочу.

— А я Й не знат, що вода з криниці така смачна.

— Це тому, що ти сам І витягнув. Ти ще не знаєш, яким добрий черствий хліб, який ти сам зробив.

Голоддоймав все дужче. Король зовсім розвередувався. Правдатерпляче вносила Його нарікання, та зрештою і Ті вже набридло.

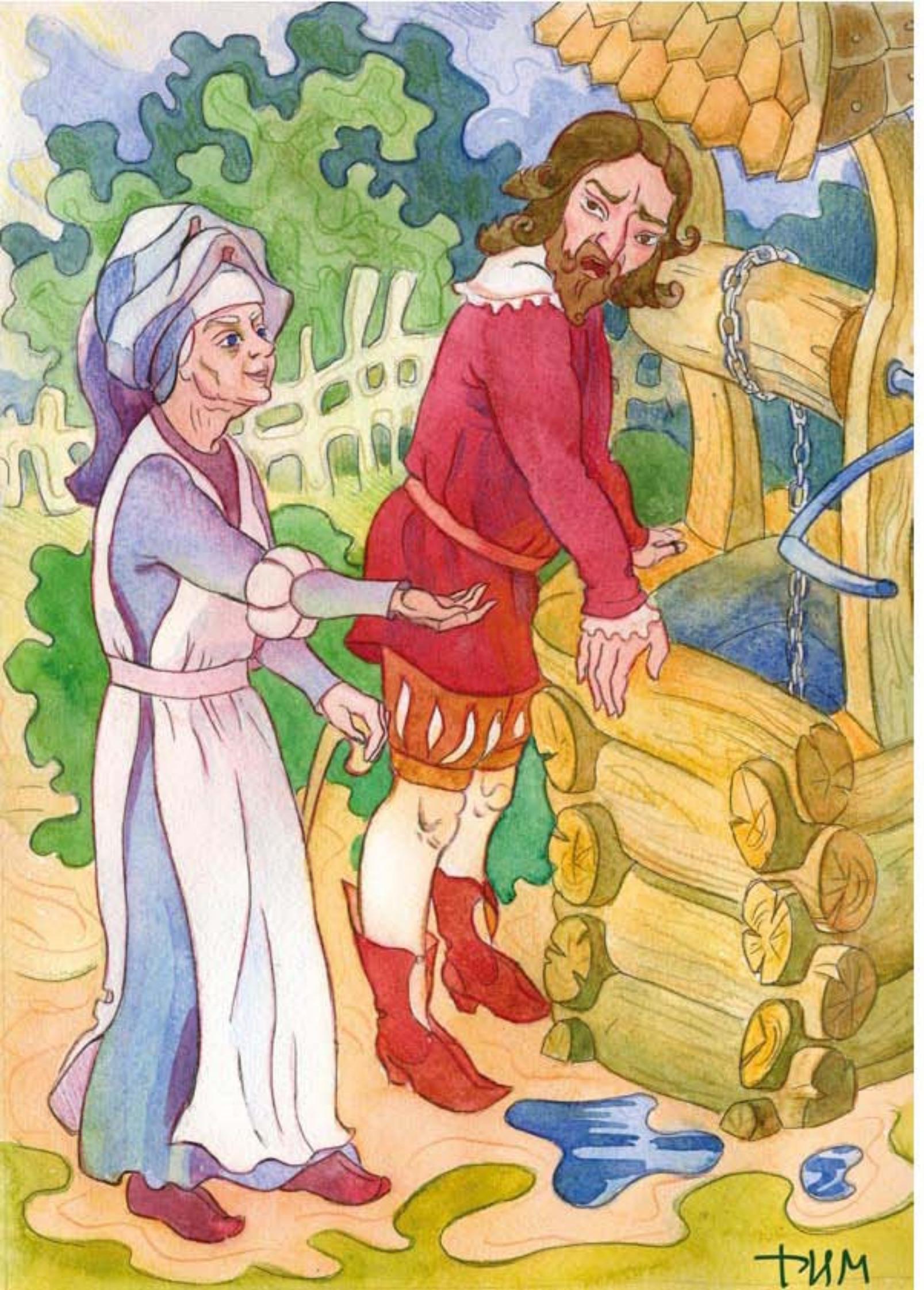
— Ну досить, — сказала вона суворо. — Бо залишу тебе стут серед дороги, до Кирила не довівши. Я тобі не няњка.

— Не лишай мене, прошу тебе, — ледве не плачував король, — бо я пропаду. Але ж я і справді дуже зголоднів.

— Я вже тобі казала. Зайди в будь-яку сільську хату і попроси. Іншого виходу у тебе просто немає. Тільки нехай буде тобі науково те, як невміло ти просив води. Та ще не кажи ні кому, що ти — король. Приймуть тебе за хворого.

Підійшли до ошатної хати. Король увійшов. Як там вже він просив, нікто





того не чув, але таки випросив скибку хліба і кухоль молока. Він вийшов, сів на привал і став пожадливо Тисти, навіть не глянувши на Правду. Правда дивилася на нього і посміхалася. Аж старенка бабуся у віночку гледіла Правду та винесла їй молока і хліба.

Підкріпившись, рушили далі. Отак поволі й доплуталися до того села, яке Тим було треба. Прийшли до Кирила. Кирило саме тин підправляв – вже король зупинився зачудовано.

– Так оце той сліпий?

– Той самий.

– А як же він робить?

– Отак і робить. Ще надивишся, як поживеш у нього сім років і сім днів. І пам'ятай, що це ти Йому заподіяв таке лихо. Боюся тільки, що він не погодиться тебе взяти.

– Знаєш, мені страшно.

– Це добрий знак. Може совість у тебе ще не до решти зникла.

– А як він мене вб'є?

– Думаю, що він того не зробить. Хоча міг би.

– Е, е, чого ви там шепчетесь? – спітав Кирило. – Якщо до нас, то входьте, а якщо ні, то йдіть собі в Божий час.

– Бог вам в поміч, – обізвалася Правда.

– Дякувати.

– Я тобі, Кириле, помічника привела.

– А навіщо мені помічник? Я собі зі своєю роботою сам раду даю, а Ганна зі своєю справляється.

– Розумієш, Кириле, я привела до тебе одного чоловіка, який має служити тобі сім років і сім днів.

– За що ж мені така кара?

– Та не тобі кара, а Йому б мала бути, бо той чоловік колись заподіяв тобі тяжку кривду. Доля прокляла Його навіки. Ти один можеш зняти з нього те тяжке прокляття. Якщо ти не приймеш того чоловіка, то прокляття з нього ніколи не зникнеться.

– Кривди мені в житті ніхто не причинив, окрім короля. Бодай Йому сонце не світило.

– Саме короля я тобі й привела.

– Отого самого?

– Того самого.

– Ні, паніматко, веди його куди хочеш, тільки не до моєї хати. То мій тяжкий ворог. За що ти мене, матінко, хочеш так тяжко покарати? Я й так покараний і не знаю, за що. – Бог велів ворогам своїм прощати.

– Не можу, не сила. А чому ж король мовчить? Я хочу почути його голос.

– Я не король більше. Я твій слуга, якщо приймеш.

– А що ж ти, слуго, робити вмієш? Чи здатний ти хоча б плота поправити?

– Ні, господарю.

– А чи можеш ти, слуго, орати, сіяти, косити?

– Ні, господарю.

– Ну, хоч корову пасти?

– Що ти, господарю! Бог з тобою! Я корови боюся. Вона з такими рогами. Ой-ой-ой!

– У нас корови пасуть малі діти. І не бояться. Ні, і паніматко. Що хочеш роби, а такого слугу, котрий нічого не вміє робити, ніхто в господарку не візьме. Це ж дармоїд. Тільки я ніяк не збегну, як же ж воно так, що я, сліпий, більше роботи всякої знаю, ніж він, маючи очі. Ні, паніматко, нашо ж мені трутня годувати?

Король стояв блідий і жалюгідний. Йому ще ніколи не було так зле. Правда дивилася на нього і мовчала. Нарешті вона сказала:

– Ну що, королю? Я ще надіялася, що тут тебе приймуть. Та не вийшло. То йди собі тепер, куди хочеш, і сам вчися роздобувати шматок хліба.

І тут король заплакав. Мабуть вперше у своєму дорослому житті. Він почувався зовсім безпорадним.

– То що ж мені бідному на світі робити?

– Не знаю. Я тобі не нянька і опікуватися тобою не збираюся. Я покликана допомагати скривдженим, а не кривдникам. Ти ж не думав, що має робити на світі той хлопець, котрого ти осліпив. То чому він тепер має думати про тебе? Але тут до них підійшла Ганнуся.

– Що сталося? – запитала – і чого плаче той нещасний чоловік?

Довелося їй все розказати: хто такий той чоловік і чого він плаче. Правда додала:

– На ньому тяжіє страшне прокляття за всі ті кривди, що він заподіяв людям. А найтяжча кривда та, що він заподіяв твоєму чоловікові. Він тепер має прослужити йому сім років і сім днів. Тільки тоді з його спаде прокляття. Але ж твій чоловік не хоче його брати. Бо й те правда: що це за слуга, котрий не вміє нічого робити?

Ганнуся задумалася, а потім сказала:

– Послухай, Кириле, давай може візьмемо того чоловіка. Бо пропаде він на світі. Хто його ще візьме?

– Ти, жінко, якби могла, то цілий світ би пожаліла та обігріла. І нероб всяких також. Він же мене колись не пожалів, а скалічив молодого нізащо-ніпроща.

– Але ж ми не можемо бути такими жорстокими, як він. Нехай поживе у нас, до роботи приглядається, працювати привчається. Не об'єсть нас і не обіп'є. Та може ще й з нього людина буде.

– То про мене, нехай живе. Але знай, вилежуватися та ніжитися я йому не дам. Не схоче працювати, то дам копняка і нехай собі йде, куди хоче, хоч у жебраки, хоч назад у королі.

Аж Правда посміхнулася на таку Кирилову мову. Вона їй була дуже до душі. А король ладен був перед господинею навколошки впали, що не прогнала його у такій скруті. Але навколошки він не впав: щось його стримало, щось королівське в ньому, видать, все-таки лишилося.

Пішла Правда далі у світ. І сама рада, що прилаштувала таки на службу неробу-короля. Нехай вчиться жити. Нехай пізнає, почому хліб і сіль почім. То може ще і справді людиною стане, хоч надія на те дуже мала. Але буде нагодований та доглянутий, цінуватиме людську працю, то може й приспана совість прокинеться, якщо не вивтікала від нього геть.

Вранці, ще тільки на світ благословилося, будить Кирило короля, тобто теперішнього свого слуги.

– Вставай, лежню. Кінську голову можна виспати. Надворі вже день, як віл. Вставай.

Король продер очі.

– Вставати? Вже? Та ще ж зовсім рано. Темно ще.

– Йди, промий очі – то й розвидниться.

Встав король. Сяк-так одягнувся. Умитися б, так же ж теплої води ніхто не несе, як це було колись. І не принесе. Бо він тепер не король, а слуга. Ще, чого доброго, його заставлять тому селюкові воду для миття гріти. А він і не зуміє. Але ні. Король аж обімлів, як таке побачив. Кирило вмивався холодною криничною водою. Королю аж холодно зробилося. Але що ти тут робитимеш? Довелося і йому, пальці ледь-ледь вмочивши, очі промити. Ганнуся те постерегла.

– Що? Холодна? То я може з хати принесу. Там вже нагрілася.

– Жінко, – гнівно гарикнув Кирило. – Не розманіжуй нашого слугу. Нехай звикає.

— Так воно, знаєш, як з непривички холодно.

— Нічого. Не замерзне. Зараз не зима. В своєму палаці він слугам воду для вмивання не грів.

Посідали снідати. Король думав, що й не доторкнеться до тієї мужицької страви. Але де там! Галушки з молоком були такі добрі, що з'їв їх цілу миску, а господиня й ще докинула.

«Все вона помічає, — думав король. — Все має на оці. А добра ж яка. Вона ж мене жаліє. А Кирило? Ні, той не пожаліє».

Ізгадав король, як його донька, принцеса, все когось жаліла, комусь допомагала, теж, видно, добре серце має. А він її за те сварив. То виходить... Та тут заговорив Кирило.

— Я оце, жінко, думаю: до якої такої роботи нашого слугу долучити? Він же анічогісінько не вміє. Пошли його город полоти — так він разом з бур'янами повириває і городину. І де він взявся на мою голову? А все це ти, Ганно. Ну навіщо ти погодилася його взяти? Ще й мене намовила. Занадто ти добра у мене.

— Затети мене і любиш, — засміялася Ганна. — А полотя його навчу, не хвилюйся. Покажу, припильну. Ходімо.

— Тільки не жалій його, я тебе прошу. Він мене не жалів.

— Що тепер те згадувати? — хотіла Ганна заспокоїти чоловіка, а вийшло навпаки.

— Що? Навіщо згадувати? А по-твоєму, треба забути, що я по його милості тепер сліпий? Ой, не кажи мені, жінко, краще нічого. Бо така мене бере лютъ, що...

Цілий день полов король з Ганною город. Вона нічого. А в нього так болів поперек, що він заледве не стогнав. Королю здавалося, що він зараз впаде і вже ніколи не встане. Та ще сонце так немилосердно пекло, наче на пательні короля з усіх боків підсмажували, аж піт очі йому заливав.

— Ви сядьте собі он там у холодочку та трохи відпочиньте. Воно з незвички важко, — пожаліла Ганна. І він послухався. Не сів, а впав під деревом, і лежав, як неживий, боячись поворухнутися, щоб не заболів той клятий поперек, не привчений ні до якої роботи. «А вона таки добра. Якщо я знову стану королем, я дам їй мішок золота. Подумати тільки: сім років! І ще навіщось сім днів! Це, певно, щоб більше допекти. Як же ж витримати? Ні, я нізащо такого не витримаю. Не треба було на таке погоджуватися. Краще нехай би мене відразу вбили, аніж отак поступово підсмажувати мене на тій пекельній пательні. Ні, і

так теж було б зло. Вбити? Мене? Ні, це теж погано».

Але тут підійшла Ганна і протягнула йому кухоль молока.

— Випийте. Воно прохолодне, з льоху. Вам відразу полегшає.

І йому справді полегшало.

«Ця жінка, як чарівниця, — подумав король. — А може вона і справді чарівниця? Ну звідки вона знає, що мені зло? Звідки! Звідки! — розсердився сам на себе. — Хіба ж про те важко здогадатися?».

Ганна вже працювала. Було якось незручно вилежуватися в холодочку. Він же таки слуга. Тільки як же встati? Ага, ось так. Ганна однак на нього не дивиться. Встав на четвереньки, а вже потім... ні, йому б ніхто не позаздрив. Ніхто. Навіть найгірший злочинець.

«Ага, злочинець! Теж порівняв! А хіба злочинців годують таким смачним обідом? Ох і борщ! Такого я ще в житті не єв. А вареники? І коли Ганна встига їх наліпити? Ні, що не кажіть, а з господинею мені таки повезло».

І, сяк-так вставши, знехотя пішов колишній король до роботи, все поглядаючи на сонце: ну коли вже нарешті воно зайде? Коли вже нарешті настане той прохолодний вечір?

Минав час. До всякої роботи довелося звикати королю: і воду носив, і лозу різвав для Кирилової роботи, і сіяти навчився, і косити. Та й робота не здавалася йому вже такою важкою. Тепер він найперший біг вмиватися холодною криничною водою і сам з себе сміявся, згадуючи, який він був колись. Став міцним та струнким чоловіком, а обличчя набуло здорових рум'янців та веселого усміху. І Кирило якось подобрішав до свого слуги, зауваживши, як він старається.

Так минув рік. Якось вранці біля воріт зупинився гарний повіз, а з нього, як та сарна, зіstriбнула принцеса. Побачила високого стрункого усміхненого чоловіка і вже хотіла в нього про щось запитати, та ще раз пильно глянула і впізнала батька.

— Тату! — та й кинулася до нього з обіймами та слізами. — Таточку мій!

— Чого плачеш, дурненька?

— Живий! Здоровий! А яким красенем став.

— Ото щоб знала. Як іду по селу, дівчата задивляються, а про молодиць і казати нічого.

— Ну як ти тут?

— Твій батько щойно вчиться жити. Оглядаєся на роки свого королювання — і,

знаєш, страх бере. Яким же телепнем я був. Я тепер, щоб ти знала, зовсім по-іншому дивлюся на світ.

– А Кирило простив тобі?

– Не знаю, не питав у нього. Але думаю, що ні.

– Ой-ой-ой!

– А ти б простила?

– Ні.

– От бачиш. То навіщо й питати?

– Господиня вдома? Мені до неї. Ні, таточку, ти не думай, я і тебе приїхала провідати. Але і до вишивальниці маю справу. Знаєш, тату, я заміж виходжу. Хотіла просити, аби мені Ганнуся-вишивальниця весільний рушник вишила.

– Не питаю, хто твій наречений, та знаю напевно, що не принц.

– Не принц, таточку, але дуже порядний хлопець. А головне те, що я його люблю.

– Що ж... в добрий час, дочки. Як дочка моя ти чиниш правильно, що виходиш заміж за простого хлопця, але як принцеса – чиниш нерозумно. Треба дбати про зміщення держави, а для того треба єднатися з сусідніми королівствами.

– Всі, як змовилися, мені тільки про те й говорять. А я чиню так, як підказує мені мое серце. Бо інакше і жити шкода.

– Але ти принцеса і мусиш керуватися не серцем, а розумом.

– Але я ще й дівчина. А дівчина мусить керуватися серцем. Та вже годі про те. Давай краще поміркуємо ось про що: може я попрошу, щоб тебе відпустили на мое весілля? Невже не відпустять?

– Не треба, дочки. Я буду тут, доки не зніметься з мене те тяжке прокляття, що лежить на мені.

Вислухала майстриня-вишивальниця прохання принцеси і сказала:

– Кожна наречена має сама вишисти свій весільний рушник. Його не можна ні позичати, ні купувати. Бо і щастя буде позичене чи куповане. А треба, щоб було власне.

– Ой! А що ж робити, коли я вишивати не вмію? Так люблю вишивку, а вишивати не вмію.

– То не біда. Якщо є бажання, то всього можна навчитися. Аби тільки бажання було. Та ще терпіння трохи.

І тут-таки стала показувати дівчині, що і як треба робити.

Принцеса, що вишиває. Хіба таке може бути? Ну... не часто. Хіба що у нашій казці. Не раз і не два приїжджає принцеса до Ганнусі-вишивальниці і таки

вишила свій весільний рушник своїми руками, аби мати власне щастя.

Серед усіх робіт, які доводилося переробити колишньому королю, найбільше йому до душі припало бджолярство. То вже була ціла наука. Ходив до старих бджолярів, розпитував, вчився – і таки став справжнім бджолярем.

– А то мед їв, – сміявся, – а звідки він береться – не знат. Яка мудра комаха! – дивувався.

– Колись і собі пасіку заведу. Ото всі здивуються.

Минав час. І нарешті-таки минуло аж сім років. Залишилося сім днів. Не можна сказати, що король дуже тішився, що термін його служби закінчується. Було йому якось навіть трохи страшнувато поверратися у свій колишній світ. Він зжився вже з тією родиною. А як тепер він буде жити далі – того до ладу не знат. Тому було йому і радісно, і сумно водночас. І ось настав останній день його служби. По обіді зібралися всі в садку під яблунею. Чекали принцесу. Вона мала приїхати за своїм батьком. Але найпершою з'явилася Правда, а вже потім приїхала принцеса. Правда стояла могутня і сурова, з жезлом своєї влади та могутності.

– Я бачу, – сказала, – що служба пішла тобі на користь. Ти навчився цінувати людську працю.

– Так. Я став зовсім іншою людиною. Скорше, паніматко, зніми з мене те справедливо накладене важке прокляття.

– Ти вже сам зняв його з себе.

І Правда доторкнулася жезлом до його голови. Король глянув довкола – і посміхнувся.

– Який прекрасний світ, – сказав і затнувся, глянувши на Кирила. Зітхнув, бо знат, що для Кирила в тому світі нема такої втіхи: бачити.

– А тепер, Кириле, твоє слово, – сказала Правда. – Чи можеш ти простити тому чоловікові ту кривду, що заподіяв він тобі? Тяжку кривду.

Кирило зітхнув.

– Та що вже тепер? .. Я йому прощаю. Нехай йому і Бог простить. Що скоєно по глупоті, того не повернеш. Зла я на серці не тримаю. Нехай іде собі в Божий час. Будемо вважати, що між нами нічого того не було. А я вже якось буду. Звик.

– Що ж... – сказала Правда, – прощати – не гріх. Гріх не прощати. Будемо вважати, що нічого такого між вами не було...

Вона доторкнулася жезлом до очей Кирила – і він скрикнув. Сонце засвітило

Йому в очі. Він побачив світ. Стояв, роадивлявся довкола і плакав. Радості було стільки, що вона не могла вміститися в людських душах і вихлюпнулась вже у небесну блакить. Сяяло сонце, легкі хмарки снували по небу. Благодать.

Пора було розходитися. На прощання Кирило сказав:

— Якщо тобі, принцесо, потрібна буде колисочка, то я тобі змайструю таку, якої ще не бачив світ. Без золота зроблю. Як добре, що на сейті є правда.

Потім ще двоє розповідали про дівака-короля, який зовсім не хотів королювати, лише давав час від часу свої мудрі поради. Він був завзятим пасечником, всіх пригощав запашним медом, любив бджолу і міг про неї розказувати годинами. А часом брав косу і косив. І вже кращого косаря важко було знайти. А ви не вірите? Може й маєте рацію, але тільки в тому випадку, коли ви не любите казок. Бо хто любить казки, той повірить. Бо хто любить казки, то той знає, що в казці ще й не таке буває.





## ЯК ІВАН ПО СВІТУ МАНДРУВАВ

Жила собі дід Максим з бабою Онисею. І мали вони аж г'ятеро онучат: дві дівчинки, як квіточки, і троє хлоп'ят – троє соколят. Чи ви знаєте, чи ні, а може ще того й не знаєте, що для старших людей онучата ще дорожчі, ніж власні діти. Бо, коли діти підростають, ти ще молодий та дужий, ще у тебе в голові соловейки витькохують та вітер свище. А коли ти вже до онучат дожився, то помудрішає, розуму набрався. А що любиш тих малих непосид, то й не скажати. Отак і дід Максим та баба Онися. Любили своїх онучат, як душу. А особливо найменшого, Івасика. Цікавий був хлопчина. Всі діти – як діти: бігають, стрибають, у піджимурки бавляться, а найменшенький сидить, казки дідові слухає. Отак служав би їх з ранку до вечора. Аби тільки дід не втомився їх розповідати. А ще любив над книжкою посидіти та про незнані світи почитати. Читає було – і історії забуде.

От підрости онуки. Дівчата заміж повиходили, старші хлопці поженилися, а наймолодший став перед дідом Максимом, по-дорожньому одягнений, з посохом, з торбиною, а в торбіні – хліб, сіль, кілька сорочок та кілька карбованців, зав'язаних у хустинку – баба на дорогу дала. Ще поклала дещо, що вважала за потрібне. А внук не заперечував: нехай, мояляв, бабуся у нього мудра, вона знає. Аж злякався дід Максим, таке побачивши, бо таки любив того внука найбільше, хоч нікому про те не казав.

–Що це ти надумав, Іване? – запитав дід. А тут і стара Максимишка зі слізами: –Хоч ти Його припам'ятай, – плаче, – піду та Й піду. А куди? Далека дорога, чужі люди. Що ж ти там робитимеш?

–Чекай, стара, не плач. Дай мені хлопця вислухати. Він завжди говорив разумно і до ладу. То що ти, голубе, надумав?

– А надумав я, діду, піти у світ, подивитися, як люди живуть, щоб вже потім і себе знайти у тому світі. Благословіть, діду і бабо.

Тут стара знову у слізах, а дід Максим і каже:

– Коли надумав, то Йди – тримати тебе не будемо. Слабших не ображай, криавди нікому не чини і себе криайдти не давай. Коли ще не повмираємо, то побачимось.

Зняв образ та Й поблагословив свого үлюбленця. І слізу непомітно змахнув, щоб стара потім над ним не кепкувала.

Пішов Іван. Вийшов за село, оглянувся – і шкода йому стало і тих верб, і садків, і криничної холодної води. Ніде, певно, такої води більше нема, як у них. Але вже мав таки йти, якщо так надумав.

Йшов хлопець, йшов, та й вийшов у степ. Скільки око бачить, обшир, далеко видно, подекуди височать козацькі могили, а поміж ними вітер віє, трави розгойдує, наче хвилі по морю перебігають. Дихається легко і славно, якби вмів, то заспівав би. Але такого йому не дано. Не встиг ще хлопець краєвидом намилуватися, коли дивиться – заєць біжить. І прямісінько до нього. Сіренський, добре вгодований, але спритний. Ледве видно його з трави. Біжить прудко, то вліво, то вправо, а то як стрибне вперед. Це він слід свій ховає. Видно, добре хтось його налякав. Аж тут вибігає сірий навпереди хлопцеві та й каже:

– Порятуй мене, добрий парубче. Може я тобі колись у пригоді стану. За мною мисливець женеться.

– А звідки ж ти, куцохвостий, знаєш, що я добрий?

– Та вже знаю. Я за тобою давно дивився. Бачив, як ти пташкам крихти хліба згодовував.

– Ну, залазь скорше в мою торбу. Та чого ти тримтиш? Не бійся. Я тебе не викажу. Тільки замри і не ворушися.

А тут і пан з рушницею на добром коні. Спинився та й питає:

– Чи не бачив ти часом, хлопче, зайця? Він наче сюди побіг.

– Такий сірий, гладкий?

– Так, так, з довгими вухами.

– От на вуха я й не придивився.

– То кажи скорше, куди він побіг. Я за ним вже давно полюю і ніяк вполовати не можу. І знову він мене, здається, перехитрував.

– Либонь, що таки перехитрував. Он туди побіг. Приспішіть, пане, свого коня, то може й наздженете.

Пан поїхав, а хлопець посміхнувся та й сказав:

– Ага, доженеш. Як вчорашній день. Шукай вітра в полі.

Випустив зайця з торби.

– Ну, сірий, біжи. Цього разу він тебе знову не вполює.

Та й пішов далі.

Йде, йде – аж доходить до великої ріки. Ріка широка, спершу Іван подумав навіть, що це море. Але ж ні. Коли добре роздивився, то побачив другий берег. Коли дивиться, а неподалік здоровенна щука лежить. Видно, хвиля на берег бідолаху викинула. Пащу відкриває, повітря хапає – ось-ось пропаде.

– Ей, пані щуко, чого це ви тут загораете?

Та й підступився до неї близче.

– Ого! Я ще такої не бачив. Треба скорше її у воду, а то пропаде. Та чи піdnimu?

Треба ж обережно, щоб не розбилася, берег тут крутий.

Ледве підняв щуку, хвіст по піску волочиться.

– Та хвіст – то нічого. Тільки ти мені, хижак, ненароком пальця не відкусі. Від тебе всього можна сподіватися.

Знайшов спуск до самої води, зійшов та й обережно опустив щуку у воду.

– Пливи, – сказав. Риба забила хвостом і раптом людським голосом гукнула:

– Спасибі тобі, хлопче. Як буде потреба, поклич мене – і я тобі допоможу.

– Otto dива! – тільки й сказав Іван та й далі пішов.

І знову степ, широкий, неозорий, як море. Ажчує хлопець, наче кінь скаче по степу. Тільки дивно якось скаче. Аж коли кінь наблизився, хлопець зрозумів, що саме так його вразило. Кінь скакав на трьох ногах. Четверта нога була підбита і, видно, боліла. Іван кинувся навпереди коню, хоч дуже ризикував, бо, як відомо, кожен кінь має свій норов. А той може зовсім здичів.

– Стій, голубе, стій, – гукнув хлопець. Кінь, почувши людський голос, аж наче зрадів. Хто знає, скільки часу блукає він вже тут. А звик же, вечевидь, до людини. Витягнув з торби скибку хліба, посолив та й дав коневі.

– Це, щоб ти знати, що я тобі не ворог, – сказав хлопець. – А тепер покажи свою ногу. Бачу, що в тебе біда. Тільки ти мене часом не брикни. Чув? Тріснуло копито.

Треба було промити і замастити. Дістав з торби те, що бабуся йому на дорогу про всяк випадок поклала.

– В дорозі все знадобитися може, – казала, плачуши. От і знадобилося. Промив, замастив, напоїв коня водою з власного картузя – так, спрагу трохи закропив. Вже хотів іти далі, як раптом кінь заговорив людським голосом.

– Бачу, ти людина добра. А я кінь без господаря. Господар побачив, що я підивився, та й вирікся мене серед степу. Ще добре, що вовки не наскочили. Візьми мене з собою. Буду тобі за побратима. Не покину тебе у скрутну годину, а як радість лучиться, то й порадіємо удвох.

– Я радий мати такого побратима. Тільки дорога моя не певна. Я й сам не знаю, куди мандрую. Хочу світ роздивитися. То хіба так, мій друже, зробимо: ходімо разом. А коли тобі набридне такий неспокійний супутник, як я, то й підеш собі, тримати не буду.

– Так – то й так, – погодився кінь. – Ну, сідай на мене – та й поїхали.

– Е, друже мій, погано ти мене знаєш. Добрий господар, чи пак, побратим, береже свого коня. Доки твоє копито не загоїться, будеш іти зі мною поряд. Тобі б краще у добрій стайні якийсь час перебути. Та де ти її візьмеш? То ходімо вже разом. Та ще ось що: як тебе звати? Як тебе твій господар називав?

– Та як мене звати? Я й сам не знаю. Господар мене все більше батогом бив. А називав мене по-всякому: вовча сить, дохлятина, шкура, бидло та ще всякими непристойними словами.

– Добре, добре, зрозумів. Ти будеш Гнідко. Бо ти ж і справді гнідий.

Отак вони йшли та йшли. Спрага їх доймає, трави путньої для коня годі й знайти. Все солончаки, колючки та безводдя. Та й у Івана давно вже торба порожня.

– Ой, брате, – каже Іван, – зайшли ми з тобою казна-куди. Ні їсти, ні пити – хоч пропадай.

Коли дивляться – оаза зелена, як у казці. Кілька дерев, навіть яблунька, здається, видніється, трава зелена до пояса, квіти на квітнику, а головне – криниця під деревом. Від неї так і війнуло прохолодою.

– Отут ми, здається, нап'ємося. Ти напасешся, а я трохи відпочину. Та ще може й харчем яким розживемося, сказав Іван, трохи підбадьорившись. І пан сидить під деревом. Люльку смалить та якийсь прохолодний напиток попиває. Як приглянувся Іван – аж це той самий пан, що на зайця полював. Ну, та робити нічого. Ще голод терпіти можна. А от клята спрага вже так дойняла, що останні сили висмоктує – хоч пропадай.

Підійшли, привіталися. Кінь так і хоче соковитої травички вхопити, але Іван його стримує. А сам і не показує, що пізнав того пана, та й каже:

– Чи не дозволите нам, пане, у вас води напитися та коневі попастися трішки. Ми з дороги, потомлені дуже. Та ще та клята спрага доймає.

Пан глянув скоса на парубка та й питає:

– А чи не ти, хлопче, якось від мене зайця заховав?

– Та що ви, паночку! Якого зайця? Та й куди б я його заховати мав? Заєць – не голка.

– Не кажи, не кажи. Добре ви тоді мене з зайцем перехитрували. Але нічого, я його однак вполюю.

– Та вполюєте, пане. Звісно, що вполюєте. Він же заєць, а ви ж таки пан. То як? Можна нам води напитися, а коню травиці вхопити – голод перебити.

– Воно, звісно, можна, але... але...

Зупинив рукою Іvana, що вже було рушив до води.

– Питиме воду один з вас.

– То нехай кінь хоч нап'ється, якщо мені вже не можна.

– Почекай. Є одна умова. Води нап'ється той, хто другого мені продасть. За воду! Ха-ха! От ти, хлопче. Продай мені свого коня. Тоді й води нап'єшся, і нагодую тебе. Знаю, що голодний, мене не одуриш. То як?

– Ні, – твердо сказав парубок і облизав пересохлі губи. – Пішли, мій коню.

– Почекай. Ще не все. Я ще коня не спітав. То як, конику? Чи залишиш свого товариша мені? А я тебе водою напою, – травою нагодую, зеленою, соковитою. А твій товариш допоможе мені того зайця вполювати, котрого він від мене якось заховав. То як, конику?

Аж відром дзенькнув. Отут Івану стало трохи страшно. Кінь – він таки кінь. Та ще й не дуже з ним звикся. Кінь заіржав голосно, сердито:

– Хто товариша продає, тому краще й на світі не жити. Пішли звідси.

Розгніався пан, аж відро в криницю упustив.

– Ти диви, які горді! Побачимо. Ви ще до мене повернетесь, бо сказано, що без води ані туди, ані сюди. А зараз ідіть звідси. Нема для вас води у моїй криниці.

І раптом з криниці почувся голос, такий знайомий. Іван відразу впінав його:

– Хто пожалів людині чи звірині води, той сам її не матиме. Ідіть, потерпіть ще трошки. Незабаром він сам вас наздоганятиме та проситиме, щоб ви вернулися та з його криниці води напилися.

– Це хто там так розпатякався? – гукнув розгніваний пан. Але в криниці щось тільки булькнуло і наче вода полилася кудись.

Пішов Іван і похнюпленим коня за собою повів.

– Не сумуй, коню, товаришу мій вірний. Я чув голос щуки, яку я якось врятував. Вона нам допоможе, я знаю.

– Коли ще те буде! А я, здається, зараз впаду.

Коли чують, кінь галопом скаче. Аж дивляться – а то знайомий пан їх наздоганяє.

– Стійте, стійте, – гукає, – цього разу ваша взяла. У мене в криниці вода зникла. Як чорт язиком злизав. А тут, як на те, я сам так пити захотів, що зараз либо ні умру. А якийсь голос з криниці сказав, що тоді в моїй криниці вода з'явиться, коли я подорожніх, тобто вас, поверну і водою напою. Повертайтесь, прошу вас, не майте на мене зла. Я вас і напою, і нагодую. От хотів би я знати, що то за голос такий в моїй криниці гукав.

Іван з конем повернулися. Не заставили себе довго просити, бо дуже

вже їм пити хотілося. Відразу й вода в криниці з'явилася. Напилися подорожні досочку, ще й з собою у запас набрали. Кінь соковитою травою підкріпився, а Іван кухлем молока і скибкою хліба.

— Відпочивати у степу будемо, — тихо сказав Іван своєму товаришеві. — Я не маю довіри до того чоловіка.

Та, подякувавши, й пішли. Вийшовши в степ, знайшли затишний видолинок, там і відпочили.

Чи треба вам про те казати, що хлопецьувесь цей час коневі ногу лікував? Нога нарешті загоїлася, і Іван спокійно вже міг їхати верхи. Їхати верхи — це не те, що пішки йти — це кожному відомо. Отак їхали вони, самі не знаючи куди — аж приїхали у гарну зелену місцину. Трави тут стояли високі, в далині поля зерном колосилися. Копиці сіна понаскладувані.

— Е, конику мій, — зрадів Іван, — відразу видно, що тут за люди живуть. Господарі. Нарешті я зможу добре виспатися, бо в тому степу який там сон. Спиш, як той заєць: так і чекаєш небезпеки якоїс.

— Кінь став пастися, а хлопець ліг собі на копицю сіна та й заснув сном праведника, либонь, вперше за свою мандрівку. Спить він собі, спить, коли чує — кінь його голосно ірже. Прокинувся Іван — а в нього руки і ноги зв'язані, а його коня по степу дужі молодики ловлять — траву толочать.

— Тікай, Гнідко, — гукнув Іван, — на мене не оглядайся. Дасть Бог, ми ще з тобою погуляємо.

Як почув кінь Іванові слова, скинув з себе молодиків, що вже було на ньому повисли, та й помчав по степу. Та так помчав, що ловці тільки скрушно головами хитали: такого коня втратили.

Привели Івана та й поставили перед очі господаря.

— Хто такий? — спитав гладкий чоловік, розмахуючи нагайкою та час від часу хльоскаючи злегка себе по халівах.

— Та спав на копиці, — пояснили молодики.

— А якого ми коня упустили! Ох, і кінь був!

— Як же ви його упустили, олухи?

— Втік, пане.

— Як це втік? Хіба ви коней не мали, щоб за ним погнатися?

— Та де там нашим коням проти нього!

— Шкода, що ви такі роззвяви. А цей що?

— Спав. Так міцно спав, що й не чув, як ми його зв'язали. От і привели ми його перед ваші ясні очі. Ми його ні про що не питали. Нехай вже вам розповідає.

— Добре, що хоч того не упустили. Ну що, харцизяко? Розказуй, хто ти такий, чого на моє поле забрів, з яким намислом спав на моїй копиці.

— Я не харцизяко. Мандрую собі по світу, нікому кривди не роблю. А що заснув на вашій копиці... здорожився дуже. Та й втішився, що нарешті до людей добився, а то все степ та степ. Зрадів, та тепер сам бачу, що рано зрадів, бо люди всякі бувають.

— Що ти хочеш сказати, телепню?

— Я не телепень. Телепні ті, що нізащо-ніпрощо зв'язали мене. Видно, вони в тебе боягузи. Бо їх он скільки, а я один. Пошо було зв'язувати?

— Розв'яжіть його, — гарикнув господар на молодиків. — Та йдіть геть. Краще за тим конем подивіться. Може він десь тут поблизу пасеться. Добрий кінь не покине свого господаря.

А коли всі вийшли, гладкий приступив до хлопця ближче, оглянув його прискіпливо, нарешті сказав:

— Може ти й правду кажеш, але я тобі не вірю. От якби ти був трохи старший, повірив би. А такому молодому... ні, не вірю.

— А чим же ті молоді перед вами так забрехалися, що ви їм віри не ймете?

— Нічим не забрехалися, але... і все-таки ти мені чимось в око впав. Чимось ти мені подобаєшся. Але й те правда: якщо ти сподобався мені, то можеш і їй сподобатися. Чи як ти думаєш?

— Якщо вона — це дівчина, а не відьма хвостата, то, признаюся чесно: дівчата мене ніколи не обминали. А щоб не мали ви зі мною та з нею ніякої мороки, відпустіть ви мене на всі чотири сторони, а я обіцяю ніколи більше не потикатися на ваше поле, а тим паче не спати на вашій копиці.

— То ти і справді про неї нічого не чув?

— Ні, не чув. А хто ж вона така? Так і закортіло на неї хоч краєм ока глянути.

— Ну-ну, — насварився пальцем на хлопця господар. — Знаєш, вона така красуня, що й на світі кращої нема.

— Дочка ваша чи як?

— Не дочка, дурню. Хіба я вже такий старий? Моя наречена. Тобто, я хочу, щоб вона стала моєю нареченю, а потім і дружиною.

— А вона не хоче?

— Не хоче, клята. Ніяк не хоче. І просив вже її, і молив, і погрожував — нічого не допомагає. Не хоче — і край.

— А де ж ви роздобули таку кралю?

— Та, знаєш, я нагледів її в одному селі. Як побачив, так і постановив: буде моя.

І винрав ти. А тепер сторожу тримаю і нікого близько до себе не підпускаю. Бо вже багато всяких шубравців приїхдало: то ти брати, то наречений, то просто лицарі, що дівчину і в очі не бачили, — всі вирятувати ти хочуть. То я думав, що ти з тих рятувальників. Але бачу, що ні. Ти не думай, я в людях добре розбираєся. Гляну на чоловіка — і наскрізь його бачу.

— Та я й не чув про вашу дівчину. Але, коли ви мені про неї розказали, то таки кортить на неї подивитися: чи вона і справді така красуня. Бо вакохані завжди трохи передають куті меду, тобто перебільшують вроду своєї коханої.

— О, я бачу, ти, хоч молодий, та голова у тебе на місці, розуму тобі не позичати. От поживи у мене трохи, послужи мені врою і правдою, я побачу, що ти і справді такий, за якого себе видаєш, то може я й понажу тобі свою полонянку. Бо, якщо чесно, то таки кортить перед кимось ти вродою похизуватися. Так і кортить. Ти мені подобаєшся. То може заприятелюємо, га? Я тобі кривди не зроблю. Зі мною за одним столом і їстимеш, і питимеш.

Тильки, щоб на дівчину мою — ні-ні! Бо тоді кепсько тобі буде. А що в полі трохи попрацюш — то не біда. Хлопець ти, бачу, здоровий, то, видать, до всякот роботи звичний. І ще одне: якщо мої хлопці твоого коня впіймають, то, вибачай, не віддам, бо сам страх як люблю добрих коней.

— Твої хлопці, господарю, моого коня не впіймають, бо мій кінь, окрім того, що добрий, ще й і розумний, а твої хлопці, окрім того, що ледачі, ще й дурні.

— Но-но! Ти б остерігся про моїх хлопців так казати.

— А чому б і не казати, коли це правда? Але мова не про те. Заюгречі, господарю, я маю тобі служити врою і правдою? Хіба я на службу до тебе наймався? Я — вільний чоловік, кривди тобі ніякот не зробив, а ти хочеш змусити мене на тебе працювати, грошиша коня моого забрати та ще й приятелем своїм мене називаєш. Тут щось не те. Десь ти, приятелю, вибачай на слові, трохи брешеш.

— Я? Брешу? Та щоб мене... А ти, нівроку, розумний. Ото вже що правда, то правда. Послухай, а ти не хотів би бути старшим над моїми схоронцями? Я добре платив би тобі.

— Ні, не хотів би. Якщо вже тобі цікаво знати, чого я хотів би, то я сказу. Я хотів би, щоб ти нарешті нагодував мене, бо я добряче-таки зголоднів. Та ще я хотів би, щоб після того ти відпустив мене. Бо я чоловік мандрівний. Світ хочу пізнати, людей, що в ньому живуть, побачити.

— А мою красуню побачити хочеш?

— Якщо понажеш, то подивлюся щкавості ради. Бо дивитися на чужих дівчат — справа велими невдачна. Ну подивлюся я на дівчину. А що користі, коли вона





ТИМ

немся? Хіба те, що зайвий раз пересвідчуся, що закожані завжди перебільшують вроду своїх коханих. Думаю, що Й ти від них не далеко втік. Не така вже вона, мабуть, гарна, як тобі вдається. Намалював ти сам собі І вроду – і сам в те повірив. З закожаними така, какутъ, буває. Сам я того не знаю, бо ще ні в кого досі не закожувався – не встиг. Та Й нашо мені така морока?

– Е, хлопче, це морока, то правда. Але ж яка від тієї мороки втіха. Та що тобі про те квазти, коли сам ти через те не пройшов? То таке... словом, маю я скарб – дівочу вроду. Але боюся я тим скарбом перед кимось пожизненістися, хоч так мортить. Та страшно, щоб хто не вкрав. Так вже пильно І стережу. Спокою не маю ні вдень ні вночі. Але найголовніше те, що не можу я вlamати волю клятої дівки. Я ж дужий, сильний, а вона ж слабка дівчина! А не можу я І здолати. Від того мене і злість бере, і ще більше банання розгоряється таки мати І за дружину.

– Але ж вона того не хоче.

– То Й що, що не хоче! Хто в неї питати буде? Мусить мені скоритися, бо я... та навіщо тобі те знати, хто я такий? А коли Й ти будаш Іти супроти моєї волі, отоді вже дізнаєшся, хто я такий. Але я того не хотів би. Бачиш, я тобі відкрився, все тобі широко розказав, як приятелю, а ти для мене свого коня пошикудував.

– Ти, господарю, чоловік багатий, всього в тебе доволі. І коней маєш, мабуть, нелічено. А в мене тільки Й того, що один кінь.

– Так зате ж який! Слухай, давай поміняємося: ти мені давш свого коня, а я тобі свого.

– Ні.

– Ну, я ще додам трохи грошей.

– Однак не можу. Бо це не просто кінь, а мій побратим. Та Й одуриш ти – це вже я анаю напевно: ні коня не дасиш, ні грошей.

– Ну Й розвумний ти в бісі, хоч і молодий. Так... знаєш, заздрю я твоєму коневі, що має він такого побратима. А от у мене таких друзів нема. Пльки найmitи. А найmitи – це не другі. От і ти не хочеш бути моїм другом.

– А хочеш, я скажу тобі, чому в тебе нема друзів? Бо ти алий чоловік. Бо ти, видать, нікому на світі ні на ніготь добра не зробив.

– Ой, не люблю, коли мені говорять таї неприємні речі. А втім... ти маєш рацію. Добра я робити не люблю. А навіщо?

– Просто так. Самому ж від того гарно стає.

– Дурниця. Мені гарно стає, коли я у когось щось забрав, украв, коли я показав комусь, який я сильний. А добро... тиху! Яка в нього користь?

- Тому в тебе і друзів нема.
- Ти, звичайно, верзеш дурниці. Але однак з тобою цікаво. І все-таки чому ти не хочеш бути моїм приятелем?
- Бо я приятелю тільки з добрими людьми. Добро до добра горнеться, а зло до зла.
- Ні, не покажу я тобі свою кралю. І знаєш чому?
- Ні, не знаю.
- Боюся. Якщо ти сподобався мені, то можеш і їй сподобатися. Адже так?
- Не знаю. А щоб не мати тобі зі мною та з нею ніякої мороки, то відпусти мене на всі чотири сторони та й будеш спокійно спати.
- Ні, не відпушу. Добре, що ти на мене наскочив. Це мені просто поталанило. Ні, нізащо не відпушу. І таки покажу тобі свою кралю. Не можу втриматися, ніяк не можу.
- То покажи, коли тобі так хочеться. Та я не зможу гідно її оцінити.
- Так. Мабуть, що не зможеш. Шкода. Але ж ти молодий. Кому ж і цінувати дівочу вроду, як не тобі? Я дуже хочу, щоб ти мені позаздрив.
- І навіщо тобі таке?
- Бо в мене є, а в тебе нема.
- То й що! В мене ще все попереду, а от у тебе... ти таки вже старий. Що ж тобі заздрити? І дівчина тебе не хоче.
- Не смій! Не смій мені казати, що я старий. А дівчину я таки змушу бути моєю.
- Такому я не позаздрю. Треба, щоб сама дівчина мліла за тобою. А так... що тут заздрити?
- Ні, ти таки мусиш її побачити. Знав би ти, як мені кортить перед тобою похвалитися своєю нареченою.
- Та ж вона ще не наречена.
- То буде, неодмінно буде.
- І що за втіха силоміць дівчину за дружину брати? Вона ж ніколи не любитиме такого чоловіка.
- Любите, любите. Ще як любите. Мусить любити. Куди вона дінеться? Послухай, невже тебе ніколи не вражала жіноча краса?
- Ні, поки що не вражала. Та й, правду кажучи, жінок та дівчат я тепер у своїх мандрівках майже не бачу. Степи, ліси, нетрі. Де їм тут взятися?
- Вже й не знаю, що тобі сказати: щасливий ти чи нещасний. Скорше за все, нещасний. Бо жіноча вродя... О, це ні з чим не можна зрівняти. Це таке... Ні, я
- таки покажу тобі свою кралю. Там така...
- Радий буду її побачити.
- Послухай, а ти в неї не закохашся, га? Дай слово, що не закохашся.
- Е, приятелю, вибачай. Слова такого дати тобі не можу. Хто це може знати? Навіть я сам за себе не поручуся.
- Ну... тоді не покажу. Бо хто тебе знає.
- Послухай, ти мені набрид. Разом зі своєю красунею. Замість того, щоб нагодувати подорожнього, ти тут теревені правиш. Теж мені приятель. Господар пlessнув у долоні – і тут-таки з'явилися дві моторні молодички та й стали накривати на стіл. Вони ставили всілякі напитки та наїдки. Нарешті наш подорожній міг погамувати свій голод, а господар і далі продовжував захоплено розповідати про свою красуню.
- Знаєш, я її спершу в підземеллі тримав, у темниці.
- Дівчину – в темниці? Не розумію такого кохання. І дівчина, думаю, також того не розуміє.
- Та ж боявся я, аби її хто не викрав. А потім побачив, що моя красуня стала бліднути, з лиця спала.
- «Е, – думаю, – це нікуди не годиться. Так вона і вроду свою молоду втратити може».
- І перевів я її в мансарду. Там і вікна, і сонце, і вітер степовий до неї прилітає. Отам вона і живе, моя голубонька. Як пташка в клітці: співати можна, а вилетіти – зась.
- А чи відомо тобі, що пташка в клітці не співає?
- У мене заспіває. А куди вона дінеться? Я чоловік серйозний. Ти ще просто мене не знаєш.
- Що ж ти за чоловік такий? Хотів би я вже знати.
- Краще не треба. Скорше їж та й підемо провідати мою пташку. Вирішив я все-таки тобі її показати.

Спершу увійшли в підземелля. Тут пахло вільгістю і цвіллю. Повітря було затхле і задушливе. Здавалося, що з напівтемряви зараз вискочить щур чи якась страшна потвора.

– І це тут ти тримав свою кохану?

– Тут, мою рибоньку.

– Тоді ти просто знущався з неї. Вона мала б тебе зневидіти.

– Ну-ну! Ти мені ті балачки покинь. Я ж її врешті-решт таки забрав звідси.

– Один день, проведений у цій темниці, мав би вбити у дівчини останні краплі поваги до тебе, якщо та повага коли-небудь і була.

– Замовкни. Бо й ти проведеш тут трохи часу, і, запевняю, не один день.

– О, це вже зовсім по-приятельськи, – засміявся хлопець. А сам подумав: «А що? Такий посадить у підземелля – і не скривиться. І не зважить на те, що я йому нічого поганого не зробив. А що зробила йому та бідна дівчина, которую він нібіто любить? Ото я вляпався. Скорше б відкараскатися від такого приятеля».

Стали підніматися крученими східцями. Тут теж була напівтемрява, але поступово зникало вільгісне, задушливе повітря. Нарешті, якось несподівано, яскраве сонце вдарило у вічі.

– Бачиш, як тут світло? Ось підійди до вікна. Звідси весь мій маєток видно, як на долоні. Мої наймити і не знають, що я звідси слідкую за ними і вже добре знаю, хто з них ледачий, а хто ні. Але ходімо. Ось у ці двері. Зараз відімкну.

Вони увійшли у високу залу, при斑斓у дорогими килимами, заставлену квітами і дзеркалами. Біля вузького високого вікна стояла дівчина і дивилася кудись у далечінь.

Що вона там бачила? Хто це міг знати? На скрип дверей вона й не повернулася. Вочевидь, і так знала, хто це прийшов.

– Добриден, кралечко, – сказав господар, змягшуючи свій неприємний скрипучий голос.

Дівчина і далі стояла непорушно, не повернувшись навіть голови. Господар підішов і поклав їй руку на плече.

– Моя крихітка поводить себе нечесно. Вона навіть не хоче зі мною привітатися.

– З катами не вітаюся, – тихо сказала дівчина, все ще дивлячись у вікно.

Від того її голосу в парубочому серці ніби щось повернулося. Ні, тепер він нізащо не піде звідси, доки не побачить її, володарку того чарівного голосу.

– Не треба так, моя рибонько. Он глянь, якого я тобі гостя привів.

Дівчина повернулася. О, світе ясний і безмежний! Чи ти бачив ще таку красу? Очі – як небо. А брівоньки! А личко! А уста! А коса, розкішна, тісно заплетена!

Дивився бі ніколи б не надивився на її вроду. Подих перехопило, мову у парубка відняло. І таке диво має дістатися отій потворі? Отому злому чоловікові чи звірові? Та нізащо в світі! Краще він все життя проведе у тому сирому підземеллі, а не допустить, щоб таке сталося. А дівчина сяйнула на парубка очима раз, вдруге і втретє – і зашарілася вся, ніби троянда під ранковим сонцем.

– Хто ти такий, парубче?

– Так... мандрівник собі.

– Як же ти тут опинився?

– Випадково, красуне.

– Я – Улянка.

– Прекрасне ім'я.

– Ну, годі вже. Розбалакалися, як на побаченні.

– Бережися того чоловіка. Він злий і підступний.

– За мене не бійся. Я собі раду дам.

– Вирятуй мене звідси, парубче. Все життя тобі служницею буду. Ким захочеш, буду.

– Не вирятує, – зло захихикав господар. – Я тебе вирятую звідси, якщо станеш моєю дружиною. В шовках і оксамитах ходитимеш, золота, перлів матимеш – чого захочеш і скільки захочеш. Ну чому б тобі не погодитися? Я однак тебе не відпущу.

– Краще я тут зотлію, а твоєю однак не буду.

Мовчав парубок. Він нічого не міг сказати. Та й не знат, як вирятувати біду дівчину. Але знат, що мусить те зробити, конче мусить. Бо інакше життя його обернеться в пекельну муку.

Вийшли. Господар не забув замкнути двері.

– Ну як тобі? – спитав. – Хоч я знаю, що міг би й не питати. Така квітка! Хіба може комусь не сподобатися? Ану, признаїся, ти часом у неї не закохався? Бо вона на тебе око поклала, я бачив. Гляди мені.

Іван вдав з себе байдужого.

– Можеш не хвилюватися, господарю. Дівчина гарна, нічого не скажеш, але бувають кращі.

– Невже бувають? От хитрюга! Сам же казав, що на жінках не знаєшся.

– Не знаюся, то правда. Але бачити красунь доводилося. Тому й кажу: бувають кращі. Так що можеш спати спокійно. Я на твою дівчину не спокусився.

А в самого серце ледве з грудей не вискочить.

– А не брешеш, вражай сину?

– А навіщо мав би я тобі брехати? Шкода мені дівчини, що ти її неволиш – то правда. Але це вже не мое діло.

З усіх сил намагався хлопець вдавати з себе спокійного. А господар пильно на нього дивився своїм гіпнотичним поглядом.

– Мене більше цікавить, коли ти нарешті вже мене відпустиш, щоб я міг

продовжити свої мандри?

– Не знаю, що тобі сказати. Дуже ти мені до душі прийшовся. Живу я тут, як той самітник, ні з ким і словом перемовитися. Хіба з тими бовдурами поговориш?

І про що ти з ними будеш говорити? А ти хлопець розумний, хоч і молодий. То отже, сам розумієш, не хочу я тебе відпускати, ніяк не хочу. А якщо я вже не хочу, то й не відпушу.

– І що ж я в тебе робитиму?

– Приятелем моїм будеш, я вже казав.

– Приятелів у неволі не тримають.

– Тримають, якщо треба. Та найперше ось що я хотів тебе просити. Біжи і вкоси трохи трави.

– Хіба я тобі наймит? Маєш наймитів, то нехай тобі косять.

– Мені треба, щоб ти покосив. Таїтися не буду, скажу тобі чесно. Хочу я коня твого мати. Дуже вже мої наймити його хвалили. Думаю собі так: добрий кінь господаря свого не покине, а як гонористий, чужому до рук не дасться. Як ти коситимеш, то кінь до тебе підійде. Тут моїх хлопці його і зловлять.

– Даремна твоя мрія, господарю. Твоїм хлопцям ніколи не впіймати моого Гнідка. Чужим він в руки не дасться. Та й я приманкою для свого побратима ніколи не стану. Та й по якому праву, хотів би я знати, ти мене тут у себе тримаєш, як невольника.

– Тут я господар і мое тут право: яке хочу, таке й встановлю. А тобі я радив би мені не суперечити. Ти собі навіть не уявляєш, як це небезично. А зараз ось що... коли не хочеш косити, то йди собі прогуляйся по моєму лузі. Там трава росяна, а роздолля таке, що замилуєшся. Втекти ти не втечеш, про те покинь і думати. Раз те, що моїх хлопці будуть напоготові, а друге те, що ти бачив, звідки я спостерігаю, що робиться в моєму маєтку. Так що нічого не затівай – дурна справа.

«Що ж робити? – думав парубок. – Вони ж і справді можуть впіймати моого Гнідка. Він неодмінно буде десь поблизу. Він нізащо не залишить мене тут самого. Ех, якби не та дівчина. Скочив би я на свого Гнідка – тільки б мене і бачили. Брехня! Ніхто нас не догнав би, хіба що вітер. Але не можу. Щось мушу придумати, аби порятувати ту бідну полонянку. Ще не знаю, що саме, але щось придумати мушу».

– Добре, – сказав у голос. – Мені і справді не завадить трохи прогулятися, вдихнути свіжого повітря, думки до порядку привести.

– От-от. Я ж казав, що ти розумний хлопець. Піду, своїх попереджу. А ти

збирайся.

– А що мені збиратися? Я, як та дівка без посагу: завжди готова заміж, аби тільки хто брав.

Вийшов Іван, а трава росяна, сіно в копицях пахне. Аж забув хлопець, де він. Дім нагадався. Ех, як захотілося йому додому. Діда Максима побачити, бабу Онисю. Задумався хлопець, поринув у спогади, про все забувши. Аж бачить – а трава йому біля ніг ворушиться. Чого б то? А потім і голосок почув, тоненький, ніби дитячий.

– Не лякайся. Це я, заєць, якого ти колись від смерті порятував.

– Привіт, зайчику! Радий тебе чути. Як ти тут?

– Та я добре. А от ти, по-моєму, ускочив у халепу.

– Ой, зайчику, ускочив, ще й як вляпався.

– Чи не можу я чимось тобі прислужитися?

– Ой, любий мій, ще й як можеш. Добре, що ти нагодився. Побіжи хутчіш до моого коня. Він десь тут пасеться.

– Знаю, Гнідко. Він і справді тут недалечко.

– Скажи йому, щоб ні в якому разі не наближався сюди. Його тут хочуть зловити. Я ще тут, скажи, мушу побуди. Мені треба дівчину одну вирятувати. Нехай Гнідко чекає моого посвисту. Він його почує, бо як я свисну, то листя з дерев осипається. Отоді нехай чимдуж до мене летить. А зараз нехай пасеться, сил набирається. Біжи та попередь його про небезпеку. Он чуєш? Ірже мій Гнідко. Почув, що я близько. Біжи хутчіш.

Коли Іван повернувся, господар запитав:

– Скажи, хлопче... мені здалося, що ти там з кимось розмовляв. Зупинився і так довго стояв на одному місці. Але ж я, як не дивився, нікого не побачив. Чи не відкриєш ти мені ту свою таємницю?

– А тут і відкривати нічого. Сам з собою розмовляв.

– Сам з собою? Дивина. Таке б мені і до голови не прийшло.

– Це в мене від бабусі, у спадок мені дісталося.

– Нічого собі спадок. Краще б вона тобі у спадок золота трохи залишила, щоб не митарився ти по світу.

– А я не за золотом по світу мандрую. А щоб на людей подивитися та й вирішити, що я сам за людина, на що здатний.

– Дивний ти хлопець. Але однак ти мені подобаєшся. Ти ні на кого не схожий. З тобою цікаво. От якби мені не хазяйство та не моя полонянка, то може б і я в світ з тобою подався. А так – мушу бути тут. А кінь твій, мушу тобі сказати, не

дуже тебе любить.

- Оце вже, господарю, не вигадуй. Мій кінь – це мій справжній побратим.
- А чому ж він до тебе не кинувся з усіх ніг, як тільки ти за ворота вийшов? Я, чесно кажучи, думав, що вас обох доведеться по степу ловити.
- Мій кінь не кинувся до мене, бо я його попередив, аби не біг сюди, бо його тут впіймати хочуть.
- А як же ти його попередив? Через кого? Біля тебе ж нікого не було.
- Я попросив вітер, щоб йому те переказав.
- А ти, що володар вітру?
- Ні, я ні над ким не володар. Вітер – це мій приятель.
- Вітер? Ну й дивак ти, хлопче.
- А що ж тут дивного? Я – мандрівник. І вітер теж зі мною мандрує. А часом сам вирветься вперед – то потім мені розкаже, що там: запах лісу принесе чи запах моря.
- Ні, ти таки хлопець незвичайний. Мені дуже шкода, що я не можу з тобою в мандри податися.
- Все це добре, – сказав Іван, – але я щось дуже натомився, нічого не робивши. Так натомився, що, повечерявши, і спати ліг би.

Кімната йому дісталася наверху, недалеко від спальні господаря. Різьблені меблі, килими, пухові подушки та перини, – словом, для простого хлопця розкіш неабияка.

– М'яко стелять, – сказав Іван, – а як то спати буде?

Ліг. Спершу не спав – якийсь острах перебігав поза плечі: не дуже щось він довіряв тому недоброму чоловікові. Але поступово сон таки здолав його, склепив йому повіки. Ще подумав, що десь недалечко дихає у сні чи в тривозі та дивовижна дівчина. Подумав так – і заснув.

Десь поза північ раптом прокинувся і зіскочив на рівні ноги. Наче легкий вітерець пролетів по кімнаті. Місяць світив ясно, так що й світла не треба було, щоб побачити якусь білу постать, що стояла біля дверей. Стояла непорушно, так що Іван подумав було, що це йому сниться. Він заплющив і знову розплющив очі. Постать не зникала. Нарешті почувся тихий жіночий голос.

– Не лякайся, хлопче. Я – Ленора.

– Ленора? Що це за ім'я таке? Либонь, якесь не наше.

– Таке мені дала колись моя мати. Вона у мене грекиня була. Вона думала, що мені з моїм іменем легше жити буде. Не вгадала.

– А я подумав, що ти з того світу.

– Ти майже вгадав.

І постать наблизилася до Івана, аж він мимоволі відсахнувся.

– Я ніби й не з ляклivих, але ти мене лякаєш, Леноро.

– Не бійся мене, хлопче. Я поки що жива-живісінька, але чує мое серце – недовго вже мені зосталося.

– Ну, не муч, розповідай, якщо вже прийшла. Я вже й так до ранку не засну. Чим я можу тобі допомогти?

– Мені вже ніхто не допоможе, навіть Бог.

Про Бога заговорила – і в хлопця на серці трохи відлягло: нічна проява – не щось лихе.

– Я – дружина тутешнього господаря.

– Дружина? А як же він збирається з тією дівчиною одружитися?

Сказав – і подумав, що ляпнув зайве.

– От-от... я знаю про ту дівчину. Як тільки вона даст згоду вийти за нього заміж, він мене уб'є.

– Ти знову мене лякаєш. Не може такого бути. Może ж таки...

– Ні, хлопче, я знаю. Я сама пережила колись долю тієї дівчини. Я також була колись молода та гарна. Він викрав мене у моїх батьків, тримав у темниці, аж поки я не дала згоду вийти за нього заміж. Він одружився зі мною, вбивши перед тим свою попередню дружину. У нього все повторюється.

– Яка страшна казка.

– Якби ж то казка. Тоді б не було так страшно, бо у казки завжди гарний кінець.

– Тоді допоможи мені врятувати ту дівчину.

– Я так і подумала, що ти неодмінно захочеш її врятувати. Może й поталанить бідоласі. Та й мені. Поживу ще трохи, доки мій чоловік собі нову жертву не угледить.

– То ти мені допоможеш?

– Допоможу, голубе. Хоч ризикую і сама загинути, якщо все розкриється. Та я однак допоможу.

– Не розкриється, не бійся. Якщо вже я взялася за цю справу, то не розкриється. Ale я сам не зможу.

– Сам – ні, але з моєю допомогою в тебе вийде. Я бачу, що ти відчайдух. Хоч мушу попередити: мій чоловік – відьмак. Він може обертатися на будь-яку звірину. А вже коли що запідозрить, то жалощів від нього не чекай. Нікого не

пожаліє.

– А дівчину ту зламати не може.

– Не може, бо в неї на шиї хрестик, що мати їй принесла з якогось монастиря. А ще та дівчина молиться багато. У молитві, щоб ти знати, велика сила. От він перед нею і безсилий. Добре, хлопче. Я вже мушу йти. Чекай мене через дві ночі на третю.

– Ой, як же ж довго тебе чекати. Улянці кожен день, мабуть, роком стає.

– Знаю, але і я мушу добре підготуватися. Аби тобі все вдалося.

Які жтідні для Івана довгі були. Виплітав господареві якісь брехливі історії, а той слухав, як дитина казку, не підозрюючи, що проти нього щось затівається. В останній день перед вечором попросився Іван трохи прогулятися. Надія була зустріти знову того зайця, щоб Гнідкові своєму вісточку передати. Так і сталося. Тільки-но вийшов Іван на росяні трави, а його вухастий приятель вже тут як тут.

– Де ти був? Чому так довго не приходив? Ми з Гнідком знаєш, як переживали? Думали, що з тобою щось трапилося.

– Не трапилося зі мною нічого. Але не час, зайчику любий, для розповідей. Добре, що я тебе зустрів. Ти скажи Гнідкові, щоб тієї ночі пасся десь тут поблизу. Я його свистом своїм покличу. Свист буде не голосний, так, півсвисту. Скажи Гнідкові, що він мені буде дуже потрібний.

– Що? Тікати намислив? Давно пора.

– Тсс, зайчику. Про те не можна. Щоб навіть вітер не чув. Лише Гнідкові скажи.

Настала ніч. Все затихло. Здається, навіть цикади примовили, затаїлися. Чекає хлопець. Серце йому ледве з грудей не вискочить.

«А може Ленора злякалася? А може передумала? А може чоловік розкрив її намір? Ет, нерозумний я! Хіба ж можна в таких справах на жінку покладатися? Не можна! Не можна було!..»

Аж тут зашаруділо щось, і знову, як того разу, легенький вітерець війнув по кімнаті. І постать в білому, наче нізвідки взявши, стала перед хлопцем, аж він здригнувся.

– Леноро! А ти і справді з'являєшся, як вісници з того світу. Чи ти жива?

– Яке це для тебе має значення? Я прийшла, щоб тобі допомогти – і це головне. Ось, тримай. І слухай мене уважно. Це вам харч на дорогу. І вода, про всякий випадок. Це – хустинка чарівна. Від моєї бабусі мені дісталася. Мій чоловік ні

про що таке не знає. Все це моя таємниця, мої скарби, з котрих я не вміла скористатися через свою слабкість. Коли побачиш, що погоня близько, махнеш позад себе хустинкою. Але пам'ятай: тільки три рази вона тебе від погоні захищить. А потім її вже можеш викинути. Вона втратить свою чарівну силу.

– Я її збережу як спогад про тебе.

– Слухай. Часу обмаль. А далі вже мусиш надіятися тільки на себе, а ще ось на ту козацьку шаблю. Я дарую її тобі. Не дивися, що вона пощерблена. Це козацька шабля моого прадіда, козака Микити. Славний козак був. Про нього ще й досі кобзарі співають. Цій шаблі треба лише ворога знати, а вона вже сама його здолає. Здається, сам мій прадід з того світу нею керує. А дівчина нехай опережеться оцім пояском. Він додасть їй сили в дорозі і зробить її неушкодженою ні від лихого звіра, ні від лихого ока, ні від всілякої зброї. Я б і тобі такий подарувала, але другого такого у мене нема.

– І ти, маючи такі скарби, не скористалася з них і не втекла?

– Я слабка жінка. Казала вже. У мене на таке забракло сил і відваги. А вам нехай таланить. Ходімо, я відчиню її темницю, всі двері і ворота, а потім ключі на місце покладу, щоб чоловік не здогадався про те, що я якось причетна до вашої втечі. Ходімо вже. Ніч на місці не стоїть.

Коли відчинилися двері в'язниці, Улянка тихенько зойкнула, але хлопець її заспокоїв.

– Тихо, серце мое, не лякайся. Це прийшов твій порятунок.

– Ой!

– Благаю, тихенько. І ходімо вже.

– Добре. Я зараз. Тільки зберуся.

– Ніколи, ластівко. Все лишай і ходімо, бо час не жде.

Вийшли за ворота. Іван прощально глянув на Ленору. Жаль було її тут залишати.

– Послухай, – сказав їй, – а може і ти з нами? Гайнемо ут্রох.

– Ні, хлопче. Не забувай, що у тебе лише один кінь. Та й ніяк мені: у мене тут діти. А матір від дітей хіба що смерть відрве. Не гай часу на марні розмови. Хлопець легко свиснув – і Гнідко був уже біля нього.

– Прощай, Леноро!

– Нехай вам таланить.

І помчали. Вітер у вухах свище і усміхнений місяць дорогу висвічує.

– Тобі не лячно, ясочки, при такому бігу?

– Ні, орле, страшно було там, у в'язниці. А тепер мені вже нічого не страшно.Хоч і загинути.

– Е, не кажи так, Улянко. Тобі жити треба. Ти така молода і така гарна. Все забудеться. Вийдеш заміж і будеш щаслива.

Дівчина вітанула і нічого на те не сказала.

Вже сонце підбилося вгору, а наші втікачі все мчали і мчали.

– Треба спинитися, – сказав хлопець. – Коня важенемо. Глянь, у нього аж боки ходять, весь він, як змилений.

– ОЙ, ні, голубе мій. Не треба зупинятися. Десь там мій мучитель вже встав і шукав мене. Чув мое серце, погоня за мною летить, аж дорога куриться.

Вже сонце до вечора хилиться.

– Мусимо зупинитися, бо кінь наш так і владе. Що ми тоді робитимемо? Ось гарний ярочок. З'єдамо у нього. Тут і трава росяна, і потічок жабонить. Тут і заночуємо. Кінь наш сили відновить та й нам підкріпитися не гріх.

Нічого не заперечила Уляна. Треба.

Повечерявши, лягли горілиць на траві. Поряд пасся кінь, відпочиваючи після шаленого пробігу. Не ображався на свого побратима, що гнав Його так немилосердно. Розумів – треба рятувати дівчину. Та й Івана також. На небі вспокійливо миготли зорі. Місяць висічував небо блідим світлом. Було тихо і гарно. І вдавалося, що з ними не може трапитися ніякого лиха.

Чи треба кавати, як розсердився злій відьмак, коли розкрив втечу? Найперше він вчинив справжній допит Ленорі.

– Це ти, негіднице, Ти допомогла? Я знаю, без твоєї допомоги вони б не втекли.

– Що ти, чоловіче! Хіба ж би я сміла? Якби сміла, то і сама давно втекла б від тебе, осоружного.

– То правда, – погодився відьмак, – ти слабка і неміцна. Ти просто жалюгідна. От Уляна – ото дівка! і злій же я на неї і на того харцивяку, але й люблю його більше. Може й не уб'ю, коли наважену. Люблю таких відчайдухів. Як наважену, то його уб'ю, а я ні. Це буде мені підна дружина. Однак треба скорше погоню лаштувати. Моя коня не рівня тому коневі. Шкода, що я Його так і не вдобув. Але ж мусять же вони на перепочинок зупинитися. А ми коней на підміну візьмемо. Самі ж відпочивати не будемо.

– Як це не будете? – здивувалася Ленора. – Ти собі сили у нечистого позичиш,





а люди, що з тобою будуть? Вони ж звичайні люди.

— Про мене, нежай хоч з сідел попадають коням під копита — мені однаково. Коней загублю, людей загублю, а таки втікачі наважену.

Коли благословилося на сеїт, заіржав Іванів кінь тривожано.

— Вставай, Іване. Погоня близько. Я чую чужих коней.

Скочили втікачі на коня та Й помчалискорше від вітру. Де там їх наважнати! Так мчали вони цілий день. Але ж знову Тім потрібен був відпочинок.

— Кепсы! наші справи, — сказав Іван. — Відпочити ми мусимо. А доки ми будемо відпочивати, вони можуть нас наважнати. Але то нічого. Маємо на те раду, маємо засіб певний, щоб затримати погоню. Відпочивайте, друзі, і нічого не бійтесь.

Вийшов Іван на шлях, махнув чарівною хустинкою — і розкинувся непрохідний ліс, скільки оком глянеш.

— Оце так диво, — сказав хлопець, полегшено зіткнув та Й ліг відпочивати. А на ранок знову заіржав Іванів Гнідко.

— Вставай, господарю, погоня близько. Вже у лісі. Сам нечистий відъмакові допомагав, дерева ламає, шляхи розчищає.

Ще день мчали вони без передису, рятуючись від погоні. Притомився Гнідко, з сил вибивається, однак летить, як вихор.

Під вечір вийшов Іван на шлях, махнув хустинкою — вж потекла ріка, широка, як море, — другого берега не видно. Ні місточка, ні переходу.

— Отут вони побавляться, — сказав Іван та Й пішов відпочивати.

Вранці погоні близько не було, однак треба було поспішати.

— Певно, переправу через ріку мудрують.

День пройшов спокійно, але перед тим, як піти відпочивати, хлопець знову вийшов на шлях і махнув хустинкою. По шляху, скільки око бачить, колюче терня поросло. Ні людина, ні кінь, ні звір по ньому не ступить — колючки так і впинаються.

— Відпочиваємо, — сказав Іван. Він знов, що чарівна хустинка більше Тім не допоможе. Тепер треба надіятися на себе та ще на ту пощерблену козацьку шаблю.

Наступного дня Іхали спокійно. Ніч провели у пишному видолинку. Аж під ранок Гнідко заіржав:

— Чую погоню, побратиме. Ворогів багато. Що робити будемо?

— Довіряю тобі, коню мій, свій найцінніший скарб — щодівчину. Неси Габережно,

пам'ятай, кого несеш.

– А ти?

– За мене не турбуйся. Я незабаром буду з вами. Сідай, Улянко, на моого коня. Довірся йому. Знайди село Витоки. А в селі питай, де живе дід Максим. Розкажеш йому про мене, скажеш, що я тебе послав і що ти – моя доля. Все буде добре, моя ясочки. Нічого не бійся. Там тебе обігріють і приголублять. Дід і баба у мене добри.

– Я не можу тебе залишити тут самого. Що буде тобі, те буде й мені.

– Дівчино моя, ти мусиш їхати. Тут буде бій, а це не для дівчат. Та й не можеш ти мене не послухатися.

Посадив Іван заплакану Уляну на коня.

– Неси її, коню. Пам'ятай, що несеш дівчину. Не забудь, Улясю: Витоки, дід Максим.

Та й поїхала дівчина, ковтаючи слізози. А Іван дістав шаблю, стару, пощерблену. Аж засумнівався хлопець: чи й справді вона йому допоможе.

– Ану, шабелько, послужи мені, як служила ти колись славному козакові Микиті. А ти, володарю шаблі, покеруй нею, аби вороги не здобули наді мною перемоги. Їх багато, а я один.

Аж тут і погоня. Людей з сотня. Всі на змилених конях, з шаблями та пістолями. А попереду злий відьмак.

– Ага, попався! – вигукнув він. – Чи будемо битися, чи миритися?

– Нехай з тобою чорти миряться. А ми будемо битися.

– Га-га-га! І ти надієшся здолати мою силу?

– Побачимо.

– Ну, тоді не нарікай.

– Не буду нарікати.

– Перед тим, як загинути, скажи, де дівчина. Куди ти її заховав?

– Вона далеко. Ти її не дістанеш.

– То пропадай, телепню!

Та й першим кинувся на хлопця. Цілий ліс шабель та пістолів ощетинилися проти Івана. А він стойте собі, посміхається, а стара козацька шабля вирвалася з Іванових рук та й знай ворогів рубає. Вже в першому ряду нікого й не зосталося, лише сам відьмак безсило шаблею махає. А від Івана кулі відскакують і шабля його не бере. Побачили хлопці, що непереливки, та вrozтіч. Кому охота гинути за злого відьмака? Вони собі думали, що це буде легка робота: всім одного зловити. А тут справжній бій треба було витримати. От вони й повтікали.

Залишився тільки сам відьмак. Він гукнув:

– Звідки в тебе сила така, що я тебе здолати не можу?

– Бо моя сила на добро, а твоя – на зло.

– Ну, нічого, ми ще з тобою поборемося.

– Поборотися можемо, але я однак тебе здолаю.

Тут відьмак перекинувся на змію – та як кинеться на Івана. Але шабля не дрімала і відтяла змії хвоста. Тоді відьмак обернувся на ведмедя, але козацька шабля поранила його в груди. Тоді він обернувся на вовка та й впав Іванові до ніг, кажучи:

– Не вбивай мене. Нехай і дівчина твоя буде.

– А вона і так моя. Ти вже нічого не зможеш їй заподіяти.

– Не вбивай мене. Я вже втратив усю відьмацьку силу і більше не зможу робити зла.

– А як мені в тому переконатися?

– Візьми мене собі за приятеля. Я піду з тобою в дорогу – то й впевнишся, що я кажу правду.

Задумався хлопець. Ну що йому робити? Шкода просто так вбивати чоловіка, коли він проситься. А може, чоловік той і справді на добро навернувся.

– Добре, – сказав Іван після довгих роздумів. – Я візьму тебе з собою в дорогу. Але знай: якщо ти лише приховав своє зло і воно десь проявиться – тут тобі і смерть.

В ту саму хвилину відьмак з вовка перекинувся на людину, тільки в його очах час від часу зблискували хижі вогники. Тепер вони йшли разом. Розмовляли, як два подорожніх.

Про що? А так, ні про що, про всяку всячину.

Аж сонце стало хилитися до вечора. Треба було подумати про відпочинок. Зупинилися на березі повноводої ріки. Розклали багаття, повечеряли тим, що ще знайшлося в Івановій торбі. Полягали горілиць. Розмова і далі між ними точилася, як між двома приятелями. Але це так лише здавалося.

– Скажи мені, Іване... ну, сам розумієш, ти переміг. Я це визнав. Але хотів би я знати цікавості ради, як тобі вдалося викрасти дівчину? Як ти відімкнув і двері, і ворота? Хто допоміг тобі?

«Хитрий ти, – подумав хлопець, – але і я не дурень».

– Та я сам на таке майстер. Є у мене хист такий – замки без ключів відмикати.

– Ой, брешеш ти, хлопче.

І в його голосі почулася чи то погроза, чи страшна лють. Тут хлопець пошкодував,

що взяв відьмака з собою. Бо злого чоловіка важко на доброго повернути. Та що вже тепер?..

Полягали вони спати. Зморений хлопець заснув, а відьмак тільки того й чекав. Наслав він на Івана важкий, непробудний сон, а сам надумав поцупити в нього козацьку шаблю-рятівницю. Тільки доторкнувся він до шаблі, як звідки не взявся козак на чорному коні та як закричить громовим голосом:

– Ага! Нарешті ти мені попався! Довго я чекав тієї миті – і таки дочекався.  
– Хто ти? Я тебе не знаю.  
– Зате я тебе знаю. Довго ти знущався над моєю правнучкою.  
– Над якою правнучкою? Ти ще такий молодий, що...  
– Був колись молодий, коли погань всяку нищив на землі. Для мене час зупинився. І для тебе він зараз також зупиниться. Молися Богу, вражай сину!  
– Та що ти! Що ти!

– І те правда. Хіба ж відьмаки моляться? Ну, то гинь же без честі і слави!  
– За що?

– За жінку свою, що змарнував ти таї вік молодий, за всі кривди, які заподіяв на землі.

Та й ударив відьмака шаблею. Упав недобрий чоловік, а його чорна кров розтеклася по землі.

– Вставай, хлопче, – став козак будити Івана, – подолай злі чари та й прокинься. Бо так і навіки заснеш.

Ніяк не може Іван розплушити очей. Злі чари йому не дають. Чує голос, що будить його, а прокинутись не може. Нарешті, доклавши неймовірних зусиль, відкрив очі і вже не міг ніяк розібрати, чи то сниться йому отої дужий козарлюга з пощербленою шаблюкою в руках, чи він насправді його бачить.

– Ох, і спав же я, – нарешті видихнув хлопець.  
– Ага, – сказав козак, – якби не я, то спав би ти довго. Ану ж вмийся гарненько. Нехай вода всі злі чари з тебе змие.

А коли вже хлопець зовсім до тями прийшов, козак сів біля парубка і сказав:

– А тепер, хлопче, слухай мене. Я трохи старший за тебе. Не дивися, що я так молодо виглядаю. Час зупинився для мене.

– То ви...  
– Саме так. Я – прадід Ленори. Я з того світу. І нема чого лякатися. Світ як світ. Я прийшов тобі допомогти подолати зло. Віддаю тобі ту шаблю, которую тобі подарувала моя правнучка. Вдруге тобі її дарую. Ох, і послужила вона мені. Добре послужила. Тепер і тобі згодилася. Тримай її міцно в руках. Тільки проти

зла здіймай її. А мене згадуй добрим словом. Молися за козака Микиту. Так сказав і щез, наче його й не було ніколи. Не хотів Іван спати на місці, оскверненому чорною кров'ю відьмака. Встав він, взяв свою шаблю, порожню торбу та й пішов понад річкою, прямуючи до свого села, що називалося Витоки. Там вже давно його чекали.

Плакала баба Онися, не могла стримати сліз Улянка. А дід Максим, хоч і йому було непереливки, все ж на жінок стиха гариков.

– І чого ви мокроту розводите? Козаку вона зовсім ні до чого. Чує мое серце: мій внук ось-ось надійде. О, такий не пропаде. То ти кажеш, дочки, що в нього і шабля була?

– Була, дідуся, – крізь сльози відповіла Улянка.  
– Справжня? Козацька?

– Либо нь, що так. Дуже стара шабля, вся пощерблена.  
– І де ж він її дістав? Весь в мене. Й же Богу, весь в мене. О, я молодим теж був завзятий. Пам'ятаєш, стара? То ти, дівчино, кажеш, що Гнідко розуміє людську мову?

– Так, розуміє. І сам по-людськи говорити вміє.  
– Невже вміє?  
– Сама чула. З Іваном розмовляв.  
– Піду. Спробую і я з ним поговорити.

Вивів старий коня зі стайні, напоїв, погладив його, гриву йому розчесав та й питає:

– Чом же ти, конику, внука моого Івана не привіз?  
– Він наказав мені рятувати дівчину. Я мусив слухатися.  
– Біжи, конику. Відпускаю тебе. Пошукай свого товариша. Іди отак понад річкою. А як не знайдеш, то повертайся. Тут тепер твій дім.  
Зайржав Гнідко та й чвалом поскакав понад річкою.

Втомився Іван. Ледве бреде. Харчі давно закінчилися. Знесилися хлопець. Що не крок, то свого Гнідка згадує.

– Ех, був би мій Гнідко. Він швидко домчав би мене до мого села. А там і дід Максим, і баба Онися, і дівчина Уляна.

Такі думки сил хлопцеві додали, та ненадовго тих сил вистачило. Ледве йде хлопець. Не йде, а шкандиває. Їсти хочеться – аж кишки марша грають. Попросити соромно: молодий же. Що люди подумають? Заробити? Вже

він занадто занесилений, щоб до якоїсь роботи найнятися. Що з нього за робітник? Курат на сміх. Але ж він мусить дійти до свого села. Там на нього чекають дідусь і бабуся. і Улянка чекає.

Коли чує – інъ ірже. Спершу наче далеко, потім ближче, ще ближче.

– Гнідко, – крикнув хлопець. Де Й голос ваявся. А потім як свисне – аж листя з дерев поспалося. Радісно заіржав Гнідко і вмить доскакав до свого побратима. Припав хлопець до коня.

– Ой, брате мій, товариш мій вірний! Думав я, що вже пропаду, додому так і не дійшовши.

– Сдай скорше та Й підемо додому. Мене дід Максим за тобою послав.

– А бабуся? А Улянка? Як вони?

– Плачуть.

– Чого плачуть?

– За тобою. Не врять, що ти живий.

– А дід, вірить?

– Дід вірить. «Він, – каже, – весь в мене. Такий не пропаде».

Іван посміхнувся. Сил і бадьорості Йому додалося. Скочив він на коня – і тільки вітер у вухах засвистів. Швидко домігав Його Гнідко у рідне сало, до рідної хати. Ворота відчинені – приходить чи приїжджає, Іване, на тебе тут чекають. Здається, всі так і по вікнах сиділи та Його виглядали. Не встиг Іван з коня зліти, як всі з хати повибігали. Статечно поклонився хлопець дідові Максиму, бабі Онисі руку поцілував, а Улянку, не соромлячись старих, підхопив на руки та Й закружляв в нено по подвір'ю. Старі дивилися на них та Й посміхалися. А потім він поставив червону, як мак, дівчину та Й каже:

– А зараз давайте обідати, бо з'їм свого власного Гнідка.

– Ти так не жартуй, – застеріг дід Максим. – Бо Гнідко Й справді може подумати казна-що.

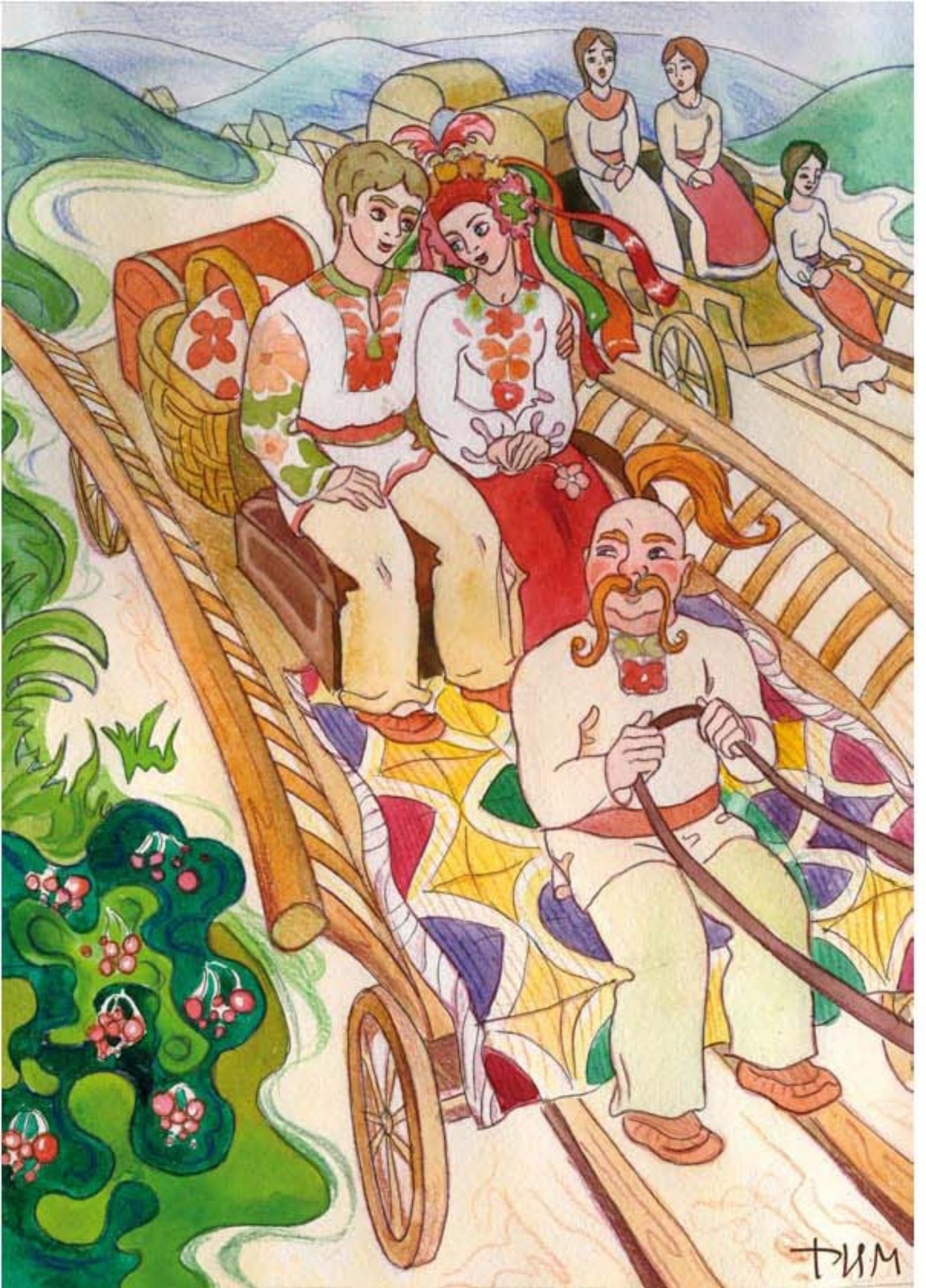
– Таке, діду, скажете. Та ж Гнідко у мене кінь розумний. Що він може про мене подумати? Давайте, що там маєте. і борщ, і вареники, і локшини, і від качки печеної та від чарки не відмовлюся.

Баба Онисі з Уляною так і метнулися до печі. А вже коли сиділи за столом, дід Максим спитав:

– Що жти, онуче, привіз з тих світів, що по них так довго мандрував?

– А привів, діду, те, що в нашому рідному селі Витоки і кринична вода найсмачніша, і хліба такого більше ніде господині не печуть, і борщу такого більше ніде не варять, а про вареники й казати нічого.





ТИМ

Всі сміялися з парубочої щирої моєї, а баба Ониса, сміючись, сказала:

— А борщ, щоб ти знат, Улянка варила. І вареники ліпила.

— Так Улянка вже також наша. Це вона, бабусю, вже либонь від вас і навчилася. А якщо серйозно, то... як колись казали? Не мені вам нагадувати. Якщо дівка вміє вже борщ варити, вареники ліпити та хліб пекти, то можна ти вже і заміж іти. Улянко, ти хліб пекти вміеш?

— Не знаю. Сама ще не пекла.

Та Й знову зачервонілася, як пишна рожа.

— Не вганий дівчину у фарбу. Бачиш, як зачервонілася. Хліб пекти! Як не вміє, то навчитися. Аби тільки хотіла. Доки я жива, я ти всього навчу. Вона мені вже стала, як рідна дитина. Ми вже з нею стільки про все перебалакали. А переплакали скільки!

— І чого було плакати?

— За тобою, пройдисвітом.

— О, вже Й обезиваєтесь. Я ж прийшов.

— Не прийшов, а Гнідко тебе привіз. Добре, що Його дід за тобою послав, а то ти ще б і досі десь волочився.

— Та не волочився я, а саме додому Йшов. Плыки бев Гнідка ца було б значно довше. А головне те, що без Гнідка я не встиг би на обід. А все через те, що мені живіт до спини присох.

— А якби тебе десь по дорозі ще хтось таким обідом нагодував, то ти ще довше Йшов би.

Всім було весело і гарно, бо Іван відтепер був з ними — і більше не було в них ніякого горя. Раптом Іван перестав сміятися і дуже поважно сказав:

— Хочу я, діду і бабо, при вас просити Улянку, аби стала моєю дружиною. А якщо вона погодиться, то буду просити вас, дорогі мої, аби ви нас благословили. То як, Улясю, чи хочеш ти бути моєю дружиною, законною перед Богом і людьми? Якщо не хочеш, то так і скажи, неволити тебе не буду. Я ж не... Послухай, а як Його звати було?

— Не знаю.

— І я не знаю. От тобі Й маєш! Людина, що не мала власного імені.

— Та чи Й людина? ..

— То як, Улясю? Ти мені так і не відповіла.

— Ти ж Й рятівник. І я...

— Е, ні, серце мое. Я не хочу, щоб ти виходила за мене з обов'язку чи з вдячності. Я хочу, щоб з любові. Я полюбив тебе, як тільки побачив. Ні, як тільки почув твой

голос.

– І я також, – тихо сказала дівчина і опустила очі.

– То ти згідна?

– Так. Тільки...

– Тільки що, мій цвітє?

– Тільки відразу після весілля ми поїдемо до моєї мами. Вона там десь плаче за мною та побивається. Ми тільки поїдемо та й знову повернемося у Витоки. Мені тут дуже подобається.

– І тоді баба Онися навчить тебе пекти хліб.

– Навчу, навчу. Тим не журися.

– Тоді, ясочко моя, зробимо по-іншому. Поїдемо ми найперше до твоєї матінки та й привеземо її у Витоки на наше весілля. Нехай і вона нас поблагословить.

– Ой, лелечко! – вдарилася об полі руками баба Онися. – Знову дорога! Не пущу! Нізащо не пущу!

– Ти, стара, не плач, не журися. Наш внук мислить правильно. І тобі було б кривдно, якби твоя дитина на весіллі гуляла, а ти б і не знала, чи жива вона. Все правильно. Треба сваху у Витоки привезти. Ох, і погуляємо!

– Та хіба ж я проти? Але ж це знову дорога. А якщо з ними по дорозі ще якась пригода станеться?

– Нічого, мій онук весь в мене – сухим з води завжди вийде. Та й що за життя без пригод та приключок всяких?

Встали раненько. Дід Максим воза сіном вимостили, баба Онися вовняним рядном застелила, коней запрягли та й в дорогу рушили. Цього разу без пригод добралися молодята до Улянчиної матері, що вже очі виплакала за свою любою донечкою. Ото зустріч була! І радості, і сліз було. Іван тільки те й робив, що заспокоював Улянку та її матір.

Мати охоче погодилася їхати у Витоки на весілля, але конче хотіла ладнати ще одного воза, щоб повантажити доньчин посаг.

– В мене дитина не злидарка якась. Я для неї всього надбала. Та й вона ручок своїх докладала – все шила та вишивала. Аякже! Де ж би я пустила дитину в порожні? Та ще й на чуже село!

Довелося погодитися і ладнати другого воза.

Тут затіяли сватання, дотримуючись звичаю. Це ж з якої далини молодий приїхав. А далі дівчата як заплачуть, як заголосять:

– Та невже ж ти, сестричко, без нас будеш на шлюбний рушничок ставати?

– Разом дівували і пісень співали.

– Та де ж ти там у чужому селі дружечок собі знайдеш?

– Та хто ж тобі, молоденькій, білий вельон одягне?

Довелося ще одного воза ладнати, щоб посадити на нього найближчих Улянчиних товаришок.

Але ж то вже весілля було! Такого в селі ніхто не пам'ятав. Баба Онися бігала, як молода, а дід Максим виглядав, як справжній козак. Все вуса підкручував та казав:

– Мій внук весь в мене. А Улянка, свахо, вся в вас. Так і бачу вас молодою. Либонь, свахо, і ви були козир-дівка?  
І лукаво так до свахи підморгував.



# ПРО ЧУМАЦЬКУ ДОЛЮ ТА ЗНАЙДЕНИЙ БАТИГ

**Ж**ив собі на світі хлопець Ярема. Не сам жив, а зі старою матір'ю. Батько нещодавно помер, залишивши синові у спадок пару волів та чумацький віз, бо й сам колись замолоду чумакував, доки сила була. А потім зістарівся, сила кудись вивікала, а тепер-от помер, осиротивши єдиного сина Ярему та залишивши вдовою дружину свою Христину. Якщо добре подумати, то спадок Яремі дістався непоганий. Пара волів! Ех! Та це ж можна... Так думав собі Ярема та й хто інший так само б подумав. Посумувавши за батьком, вирішив хлопець пристати до чумаків та йти з ними в Крим по сіль чи ще там куди вони надумають. Мати плаче, не пускає.

— Куди ж тобі? Ти ще такий молодий і недосвідчений.

— Досвіду, мамо, сидячи на печі, не набудеш. Молодість — то не біда. Та ще кажуть старші люди, що вона швидко минає.

Посміхнулася мати крізь слези та випровадила сина в дорогу. Але, мабуть, не в добру годину надумався Ярема чумакувати. Вертався вже з Криму, як воли йому послабли та й пропали. А які воли були! Аж заплакав Ярема. Бо що він тепер без волів робити буде? Пожаліли чумаки товариша свого безталанного та переклали все його добро на свої вози — і так добре, щось-таки додому привезеться. Вже доїджали до села. Сумно було Яремі повернутися додому на чужому возі. Зіскочив хлопець з воза та й пішов пішки, щоб люди не бачили його смутку та печалі.

От іде він собі та й іде. Коли бачить, а над річкою дівчина стоїть, та така сумна та заплакана, слозами річку доливає.

— Здорова була, дівчино, — озвався до неї. — Хто ти така і чого так плачеш?

— Я — твоя доля. А плачу я над твоїм безталанням.

— Тобі жаль моїх волів? Мені також їх жаль. Але що толку плакати? Сльозами біді не зарадиш, волів не повернеш. Треба думати, що далі робити, як на світі жити. А якщо ти моя доля, то ходімо зі мною. Чого маєш без мене по світу тинятися? Яка вже є, а таки моя, щоб і я без долі не був.

Взяв дівчину за руку та й повів додому.

Йдуть вони собі, йдуть, коли дивиться Ярема, а поперек дороги батіг лежить. Може й хто інший не підняв би, а Ярема підняв той батіг та й каже:

— Кепський господар. Бо добрий ніколи батога не кине. Навіть, якщо коня позбудеться, батіг однак додому принесе. Бо коли в тебе є батіг, то ти господар.

Та як цвіохне тим батогом — аж виляск пішов. Коли дивиться — аж баский кінь з'явився на дорозі.

— Еге, — каже Ярема, — а батіг, видать, не простий.

Та ще раз цвіохнув — і ще один кінь, кращий від першого, з'явився на дорозі. Став тоді Ярема цвіохкати тим батогом, аж поки не нацвіохкав аж двадцятеро коней. Та такі вже красені, що їм хіба тільки під царським сідлом ходити.

— Ну, либонь, для первого разу досить. Не можна бути дуже загребущим. Таких доля карає. Чи як, доле моя? — та й глянув на дівчину, а вона зашарилася та й нічого не сказала.

— Заживемо тепер, не гірше за других, бо і я не без долі вродився.

От дійшли вони додому. Мати ворота відчиняє та слізу з очей витирає.

— Я вже чула, сину, про твою пригоду. Та вже не за волами журюся, а думаю: де це ти забарився, що додому не поспішаєш?

— Ой, мамо, бачите, скільки маю мороки. Тільки подумати — двадцятеро коней! Давайте, мамо, сіно, яке там у нас є. А потім будемо щось думати.

— А де ж ти їх стільки набрав? Та які красені!

— По дорозі, мамо, по дорозі.

Та й знехотя ще батогом цвіохнув. І тут ще один кінь, наче вродився, заіржав весело.

Мати так і завмерла від подиву.

— А дівчину де знайшов? Чи вже раніше в тебе була? То чому ніколи й не казав?

— То, мамо, доля моя.

Мати посміхнулася та приязно глянула на синову долю.

— То й добре, сину. Хіба ж я що? А як же звати твою долю?

— Не знаю, — розгубився хлопець. — А хіба в долі має бути ще й ім'я?

— От тобі маєш! Аякже! — посміхнулася мати. І вже сама запитала у дівчини:

— Як тебе звати, дитино?

— Софія, — тихо відповіла дівчина.

— Славне ім'я. Заходить же, Софіє, у нашу хату і хай вона ніколи не буде для тебе тісна. А ти, сину, от що. Якщо ти твердо вирішив, що це твоя доля, то бери свою Софію та й веди її під вінець. Бо якось не випадає, щоб дівчина невінчаною жила в нашій хаті.

Як так, то й так. Нема чого й тягнути. Звінчалися та й зажили. Пару коней продали, для інших обору зробили, сіном та вівсом запаслися. Ще пару коней продали — стайні стали будувати, бо ж зима прийде — де ти стільки коней подінеш? Ім же треба, щоб у теплі.

От зажили не гірше від других, а може й краще. Дивуються сусіди, дивується все село: звідки у Яреми раптом стільки коней взялося? Щойно лише жаліли, що в нього воли поздихали, а тут нараз Ярема таким господарем став. І все до ладу у нього виходить. А коні ж які! Все породисті. Таких ніхто не те, що не мав, а навіть і не бачив.

— Не що інше, як скарб Ярема знайшов.

— А може йому жінка багатий посаг до хати принесла?

— Та ні, либонь, не схоже. Гола, боса і простоволоса.

А жив у їхньому селі неподалік від Яреми пан. Багатий-пребагатий. Та то ще б не біда. Але був той пан дуже скупий і дуже заздрісний. Терпіти не міг, коли в когось було щось краще, ніж у нього. Зі шкіри вилізе, а таки собі таке саме або й краще дістане, хоч може воно йому й не треба. Купив собі у Яреми пару коней. Та що та пара, коли у Яреми їх он скільки. Не єсть пан і не спить та все думає, як це Ярема так розбагатів.

— Не може ж бути, щоб просто так. Тут не обійшлося без якихось чарів, — каже пан до свого управителя. А той що? Нічого. Не знає.

— Біжи, — каже пан, — та вивідай.

— Та як же я вивідаю? Вони ж не розкажуть.

— Зроби так, щоб розказали. Бо інакше — різками тебе заб'ю до смерті. Не все ж тобі моїх слуг різками бити. Треба їх і на своїй спині відчути.

Та й засмія вся. А управителю не до сміху. Аж脊на у нього засвербіла, як уявив собі, що то буде, якщо йому не вдастся вивідати нічого про те, як вдалося Яремі так раптом розбагатіти і звідки у нього такі прекрасні коні.

Хоч не хочеться, та треба йти до Яреми. Приходить, а Яреми вдома нема.

Жінка коло печі порається, мати щось зашиває.

«Оце й добре, що Яреми нема, — думає управитель. — У бабів легше буде щось вивідати».

Сидить він у світлиці, на все роздивляється, все хвалить. А потім до Софії лагідненько так:

— Але ж то вже ви з Яремою гарна пара. В селі тільки й розмови, що про вас. І де він тебе, красуню таку, знайшов?

— А я його доля, — сказала тихо Софія.

— Гм! Доля! — тільки й сказав. А як далі вести розмову і не знає, бо не великого розуму був. Може б так і пішов, та про різки нагадався, що пан нахвалився його відшмагати. А панові що? Що хлоп, що управитель — однаково, може й відшмагати. Засовався управитель на стільці і думає, як же йому далі розмову повести, та так, щоб баби все й розказали.

— Але ж коні у вас гарні, — каже. — Добрий з Яреми господар. Тільки як йому вдалося нараз так розбагатіти?

А сам аж напружився весь — слухає. Мати вже хотіла щось сказати, та невістка її перебила.

— Та... я до ладу не знаю, але мені так здається, що мій чоловік скарб знайшов, — сказала так і сама собі рота затулила. — Тільки це велика таємниця. То ви, паночку, про те нікому не кажіть.

Управитель аж підскочив на місці, а його вуха так і настовбурчилася, щоб нічого не пропустити.

— А чи не знаєш ти часом, красуне, де твій чоловік той скарб знайшов?

— Та знаю, але для вас що в тому толку? Він його викопав та й переховав у другому місці.

— А де? Де він його заховав?

— Отого не знаю. Але мені так здається, що під третьою вербою від млина, під великим п'ятим каменем зліва.

Втішився управитель: буде що панові розказати. З тим і пішов.

Тільки-но став управитель пану про скарб розказувати, а пан як закричить:

— Та де ж ти бачив, остолопе, верби біля нашого млина? Так ж там жодна деревина не росте. А рівненько так, що й найменшого камінчика не знайдеш. Надурила

тебе Яремина жінка, нарозказувала тобі всяких небилиць, а ти й вуха розісив.  
Іде ти тільки взяєшся на мою голову, такий недотепа?

Розсердився пан на свого управителя так, що спасу нема. І дурнем його обізвав, і нікчемою, і ще всяко, так, що й говорити не хочеться. Тут з покоя виглянула пані – дружина нашого пана. А дізнавшись, у чому річ, взялася сама йти до Яреми та й все розвідати.

– Не може такого бути, щоб я не дізналася. Я так підійду, що вони й не помітять, як самі мені все розкажуть.

А треба вам знати, що та пані розумна була. Не так розумна, як хитра. Кого хочеш, перехитрує. А найперше свого чоловіка. Не любила вона по мужинських хатах ходити, та тут справа така, що вартувало чимось поступитися.

Прийшла, яксь там гостинці принесла, сіла та й по хаті роздивляється. А в хаті – як в хаті – нічого особливого. Мати саме щось на дротах виглідала, а невістка хліб пекла. Пані все хвалить: яка ж то, мовляв, невістка працьовита та яка ж то мати рукодільниця.

– Та пора вам вже свою прислугоу мати. Бо де ж таки так біля роботи припадати. Ви ж тепер багаті, не те, що другі.

Обидві жінки дивляться на пані і невідмінно, до чого вони йдеться. Софія таки не втерпіла:

– Прислугоу! А я що бробила?

– Ти б тільки нерувала, тільки б розказувала, що хто має робити.

– Ні, пані. Я б так не могла. От витягну зараз хліб, а він, як сонце. А я втіху матиму, що мені такий хліб вдався. Свекруха похвалить, прийде чоловік – похвалить. І любо мені стане.

«Мужичка, – подумала пані. – З такої ніколи пані не вийде. Аби вона навіть дуже розбагатіла, однак сама корову буде доїти та пироги пекти».

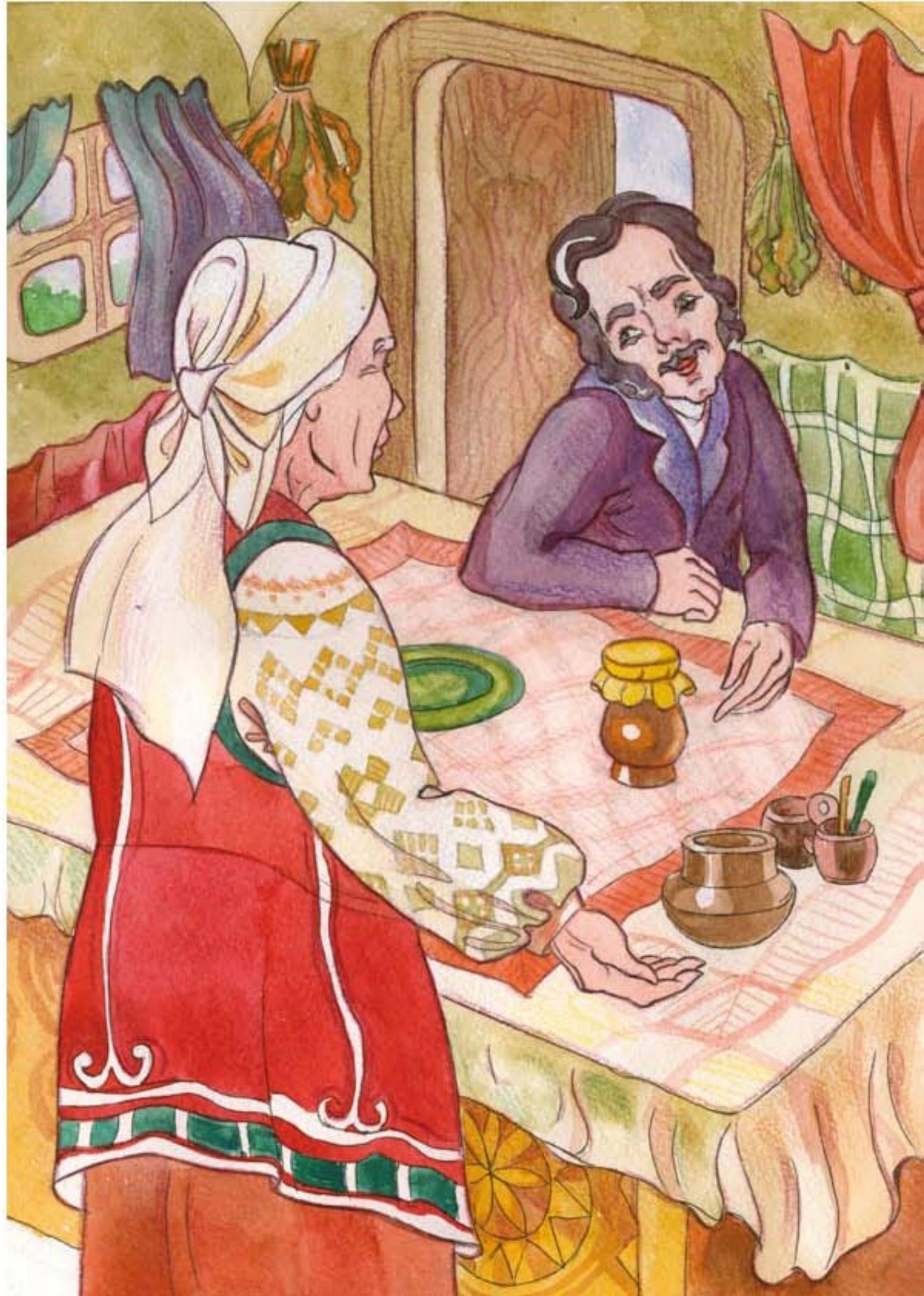
Але треба було розмову далі вести.

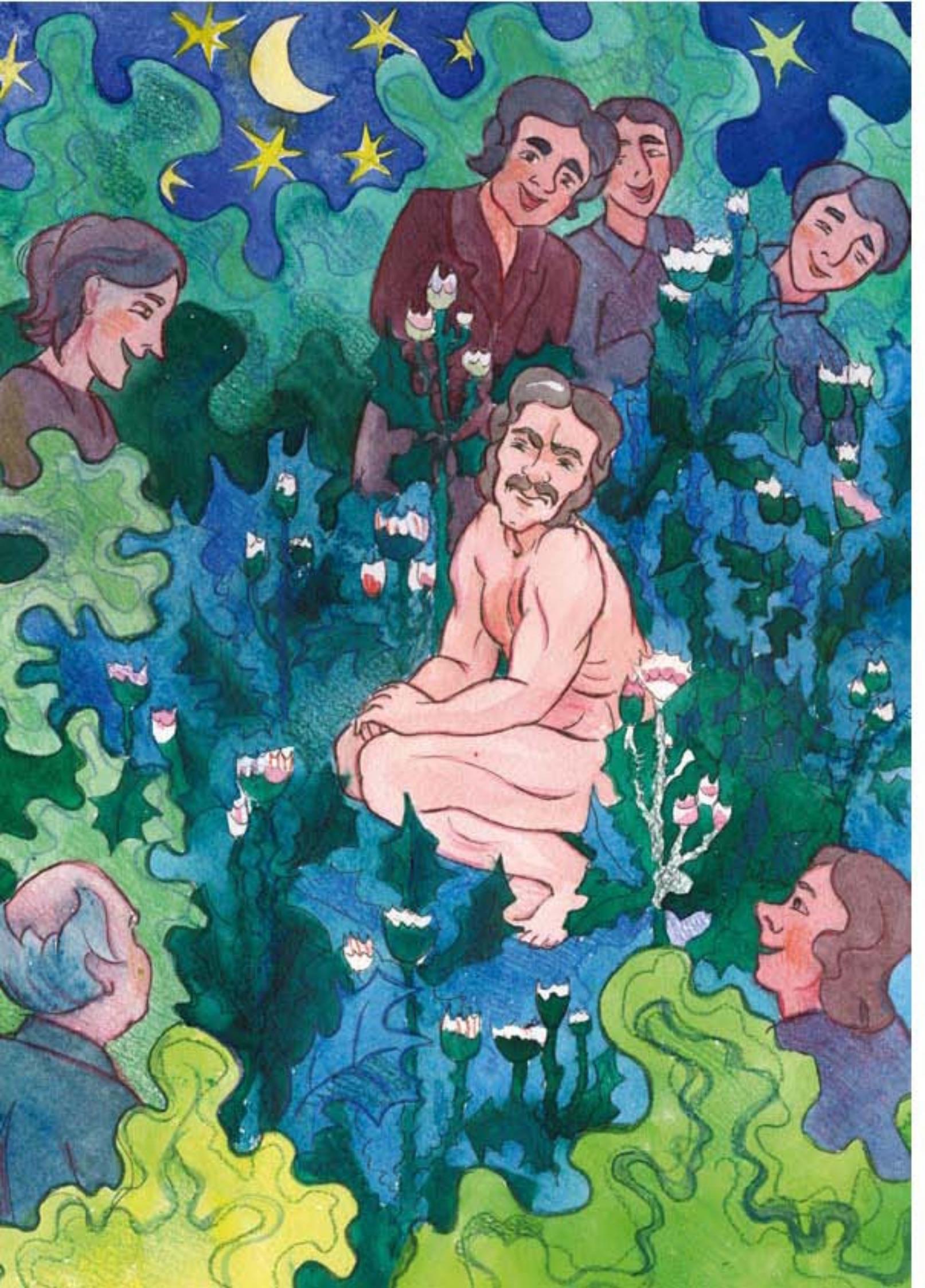
– А скажіть-но мені, мої любі, а як вам вдалося так розбагатіти? Де Ярема стільки таких гарних коней набрав? Мій чоловік не нахвалиться. Він, хоч і пан, а таких коней не має, хіба ті, що в Яреми купив.

Хотіла мати щось сказати, та Софія зі своїм словом поспішила.

– Не знаю, – каже, – моя справа – кухня, прядива, вовна. А коні – то справа хлопська. Нашо мені до коней пхатися?

– А ти, серце, спитай у чоловіка. Неодмінно спитай, бо дуже мені знати





кортить.

— А чому б, пані, вам у нього самого про те не спитати? Приде з поля, а ви Й запитайте, а він вам і розкаже.

— Та якось ніяково мені в нього питати. А ти запитай, а потім мені розкажеш. Я ще навідаюся.

Пішла пані. А мати з невісткою не могли надивуватися в таких відвідин.

— Глядіть же, мамо, — каже Софія, — нікому нічого не розказуйте. Бо все це люди непевні, нечесні. Не з доброго дива до нас зачастили.

Наступного дня пані знову прийшла. Софія саме пній з хліва викидала.

Пані затулила носа напахченою хустинкою та Й питав:

— А що, Софія, ти спитала у чоловіка про коней?

— Про що, пані? А-а, про коней. Та вже була б спитала, та мій чоловік щойно з поля повернувся, та й ну мене пестити та голубити, то я Й про все на світі забула, не те, що про коней. Та що про них пам'ятати? Стоять собі, сіно хрумкають.

Зрозуміла тут пані, що жінка у Яреми зовсім не така проста, як прикидається, та Й ні з чим додому пішла, повздривші тільки, що між Яремою та Софією така щира любов та приязнь.

Повернувся Ярема з поля, а жінка Йому Й розказув.

— О, це незпроста, — каже Ярема. — Коли приходив управитель, — то це ще так. А тепер сама пані прийшла! Гляди, далі ще Й сам пан завітає. Треба щось думати. Бояся я, щоб мати нічого не сказала. Вона в мене щира та довірлива дуже.

— Я матір просила, аби вона нічого нікому не казала.

— Е, то таке. Я теж просив. Але проси чи не проси, а як до неї гарно підйті, то вона може Й розказати. Треба щось думати.

І придумав Ярема. Він змайстрував такого самісінського бетога та Й поставив його у куточку, а свого чарівного заховав. От приходить пан. А мати сама вдома. Софія з Яремою в поле побіжала ячменю в'язати. Пан наче академік, що молодих нема. Вже так біля старої упадав.

— А я думаю, — каже, — треба провідати. Бо ми ж майже сусіди. Он я вам і слотчик меду приніс з нашої паски.

Мати Й повірила, що пан і справді такий добрий. І знала, що це людина зла і загребуша, а все ж ТИ хотілося вірити: а може Й подобрішав чоловік на старші роки. А пан звай стару үлещає: і гарна вона, і господиня, і син у неї справжній господар. А стара служає та радіє: он як з нею пан розмовляє. А пан і питав:

— А скажіть-но мені, сусідко, а як же вашому сину вдалося так розбагатіти? Чув я, що й з чумакуванням у нього щось не вийшло — воли йому поздихали чи що.

— Ой, так, паночку, так. Воли йому поздихали. А які воли були! Ах, які воли були! Повірите, я за ними аж плакала.

— Та хіба ж я ваших волів не знаю? Славні воли були, шкода, — поспівував пан.

— Та зате вам коней скільки прибуло. Не інакше, як ваш син слово якесь знає. Стара засміялася.

— Та ні, паночку, ніякого такого слова мій Ярема не знає. То все батіг.

Тут пан вуха нашорошив.

— Який батіг?

— Та це Ярема його на дорозі знайшов. Як цвъохне тим батогом, так кінь і вродиться.

— Та бути такого не може, — не вірить пан.

— Та де ж би я вас дурила? — каже стара.

— То чи не могли б ви мені позичити того батога, щоб я собі трохи коней нацвъохкав?

— Не можу, паночку. Бо вже скоро повернеться мій син з поля та й спитає мене за батіг. А що я йому скажу? Дізнається — розсердиться. Бо він мені і говорити про того батога кому-небудь заборонив. Це я тільки вам по ширості своїй розказала. Але ви, я вас прошу, щоб нікому. Бо зараз такий світ... То щоб злодії які не провідали.

— Та що ви, сусідко! Де б я кому таке казав?

Пішов пан ні з чим, але добре, що він вже тепер знає, в чому річ.

Повернулися молоді з поля. Коли дивиться Софія, а на столі мед стойть.

— О, мамо, а звідки у нас мед взявся? — питает.

— Та це нам пан приніс, — гордо так каже мати. — Сам приходив.

— А чого це він до нас приходив? Чи ми йому рівня?

— Та не рівня, але побачив, що Ярема розбагатів, та й став нас признавати.

— Ой, мамо, щось я не дуже вірю у ту панську щирість. І чого він все-таки приходив? Щось казав, питав?

— Хотів у Яреми батога позичити.

— Якого батога? І навіщо пану батіг? Та чи у нього своїх батогів нема?

— Та он того батога, що в кутку стойть.

— Позичте, — каже, — сусідко, нехай собі трохи коней нацвъохкаю. Бачиш, сусідкою мене назвав! От що значить багатство.

— Чекайте, мамо, а звідки пан дізнатися про батіг?

— Та я ж йому і розказала. Він спитав, а я й розказала. А хіба що?

— Та чи ж не вам, мамо, Ярема казав нікому про той батіг не розказувати?

— А я нікому й не розказувала. Тільки пану. Так то ж не злодій якийсь, а таки ж пан!

— Ой, мамо, мамо, — докірливо похитала головою Софія та й вийшла з хати.

Наступного дня пан знову прийшов. Він приніс такий самісінський батіг, як той, що стояв у кутку. Тільки як же його поміняти? Але й тут знайшовся.

— Чи не напоїли б ви мене, сусідко, холодною водою з вашої криниці? Доки йшов, то заморився. А холодна вода з вашої криниці дуже мені до смаку.

— То я зараз принесу, — кинулася мати до відра. А доки вона по воду ходила, пан батіг поміняв: той, що в кутку стояв, собі забрав, а свій у куток поставив.

«Ото я розумний, — сам себе й похвалив. — Нехай тепер Ярема цвъохкає, скільки хоче. Досить з нього того, що має. Зате я тепер матиму тих коней, скільки захочу. Воно, звісно, можна було б продати тих коней сусіднім панам — добре гроші можна було б взяти. Але ж і не хочеться, щоб ще у когось були такі коні, як у мене».

Розмріявшся пан. І не помітив, як стара з водою прийшла.

— Пийте, паночку, на здоров'я.

Мусив вже пити, хоч йому води тієї й не хотілося. Випив, подякував, похвалив і воду, і всю їхню родину та й пішов собі. Майже бігцем додому спішив. А прийшовши, велів зачинити ворота і ну батогом цвъохкати. Цвъохкає, цвъохкає, а воно й нічого. Дивуються слуги: що це з їхнім паном зробилося? Що це за нова забава — батогом цвъохкати? Та пан — на те він і пан, щоб робити, що йому заманеться.

«В чому ж тут причина? — розмірковує пан. — Е, таки мусить знати Ярема ще якесь слово. Певно, що мусить. Просто він старій не сказав, бо вона, щира душа, мені б розказала. Доведеться у самого Яреми спитати».

Наступного дня прийшов пан до Яреми увечері, коли той вже з поля повернувся.

– Скажи-но мені, Яремо... чи то правда, що у тебе є чарівний батіг? Що ніби, коли ним цвьохнеш, то красень-кінь так і з'явиться.

– Правда, пане, є у мене такий батіг.

Пан аж підстрибнув на місці від нетерплячки.

– Скажи, Яремо, чи при тому ти ще й слово якесь знаєш сказати, чи як?

– Ні, пане, слова я такого не знаю, але є тут одна таємниця, якої я нікому не розказую.

– Розкажи, Яремо, розкажи. Бо я так хочу знати, що від цікавості зараз лусну.

– Та ні, пане. Якось мені не хочеться ту таємницю комусь розказувати.

– Та розкажи, Яремо. Я тобі сто карбованців дам.

– Ну, хіба що за сто карбованців.

Виклав пан на стіл сто карбованців. Тоді Ярема й каже:

– Ви знаєте за селом високий горбок?

– Знаю, аякже!

– А за тим горбком глибокий яр знаєте?

– Знаю. Як не знати?

– Весь той яр заріс кропивою та будяками.

– Ну, того я вже не знаю. Бо чого б я мав по ярах лазити?

– А доведеться, якщо хочете коней добрих мати.

– А для чого ж по ярах лазити?

– А от... перед тим, як цвьохнути тим чарівним батогом, треба, як сонце зверне з полудня, роздягнутися догола та й сісти в кропиву з будяками, посидіти там трохи, а потім вилізти, одягнутися, а тоді вже й цвьохкати.

– Але ж кропива пече, а будяки коляться.

– Звичайно, на те вони кропивою та будяками звуться.

– Послухай, Яремо, а не можна замість себе кого-небудь послати? Слугу чи управителя?

– Можна, звичайно. Але тоді вже коні йому дістануться.

– Е, ні. Тоді я вже краще сам. Завтра ж і піду.

– Але не забудьте: як сонце поверне з полудня.

– Не забуду.

Пішов пан. А Ярема з Софією ще довго сміялися, уявляючи собі, як пан буде голий в кропиві сидіти.

– І тобі не жаль його? – спітала Софія, вдосталь наслівши.

– Та було б жаль, якби він такий хитрий не був. Спершу у матері все випитав, а потім ще й батога мого украв.

– Як? – злякалася жінка.

– Та ти не бійся. Я ж не дурень. Чарівного батога я сховав, а звичайного у куток поставив. От він того батога і вкрав, а тепер з ним морочиться. Треба його провчити, щоб сам зарікся красти і десятому б заказав, що такого робити не можна. Ще якби бідний який – то я б зрозумів. А то в самого багатства того аж через край, а він на чуже зазіхає. Чекай же, я його провчу.

– А що ти хочеш зробити?

– А от побачиш.

Ярема обійшов всіх багачів, питуючи, чи не хочуть вони побачити, як їхній пан голий сидітиме в кропиві? Ніхто йому не повірив.

– От по сто карбованців з кожного за таку дивоглядію. Бо де ще таке побачиш? Тільки умова одна: сидіти тихо. Бо як хто поворухнеться, чхне, кашляне чи дочасно засміється – то все пропало.

Отвже й сонце звернуло з полудня. Чимало людей, заховавшись в чагарях, чекали, доки з'явиться пан і сяде голий у кропиву. Дехто таки не вірив:

– Та бреше Ярема. З нас дурнів робить. Та не може такого бути, щоб пан та голий, та в кропиві.

Але от з'явився пан. Пішки, сам один. Його чоло оросилося потом. Відхекався, оглянувся навколо та й став роздягатися. Дехто ледве стримував сміх. Такого дива ще ніхто не бачив. Кожен стримувався, бо ж попереду було найцікавіше – як пан полізе у кропиву. А пан вирішив не помалу, а таки відразу гулькнути. Як ускочив він у кропиву та будяки – то аж закричав несамовито. Де ж пак! Ніжне панське тіло до такого купелю не звикло. Стогне пан, аж завиває, а таки сидить. Дуже вже йому хочеться тих коней запопасті. Отак посидів він якийсь час, а всі чекають, що ж воно далі буде. Виліз пан з кропиви та будяків і, навіть не одягнувшись, давай батогом цвьохкати.

– Чи він бува не здурів? – не втримався котрийсь. А пан цвьохкає батогом, цвьохкає – а воно й нічого.

– Одурив мене клятий хлоп! Ну постривай, гунцовте! Я ж тобі того не прошу.

Тут Ярема виліз із своєї схованки, а за ним і всі повиходили. А пан поміж

ними голий стоїть, як мати народила. Та й навіть забув про те, така злість на Ярему його розбирає. А Ярема підходить, посміхається та й питає:

– А що, пане, нічого з того не вийшло?

– Постривай же, клятий хлопе, я з тебе шкуру спущу. Я тобі покажу, як над статечними людьми сміятися.

– Чекайте, пане, ви ж у мене про батіг нічого не питали. А якби спитали, то я б вам сказав, що той батіг, що ви у мене, вибачайте, вкрали, нічого не вартий. Це простий собі батіг. А чарівний – ось він.

І Ярема цвъохнув раз, і вдруге, і втретє – і троє прегарних коней вже паслися на траві.

– Отак, паночку! А красти, між іншим, то гріх. Та одягайтесь вже, щоб часом не застудилися. Ви ж до такого не звичний. А крапива – це нічого, це навіть дуже корисно. Пан, крекучи, став одягатися. Тіло йому пекло, свербіло, гуло. Але більше, ніж все це, дошкуляв сміх, що лунав довкола. Всі скидалися Яремі по сто карбованців. Ярема вже й брати не хотів, та багаті господарі сказали, що за таке й більше вартує, що вони давно вже так не сміялися.

Прийшов Ярема додому та й аж тоді розказав жінці, як він пана провчив. Після цієї науки пан довго на люди не показувався – соромно було. Довго сердився на Ярему. І навіть не за те, що голий в крапиві посидів, а за те, що Ярема його перед людьми на посміховисько виставив.

А Ярема що? А що Ярема? Жив собі, поживав, добра наживав. Може й досі ще його нащадки живуть та своїх предків хвалять.



## ЗМІСТ:

ЗАМІСТЬ ПРИКАЗКИ .....	3
КАЗКА - ЯК НЕ КАЗКА .....	4
ПАРУБОЧА ПРИГОДА .....	23
КОЛИСКА ДЛЯ ПРИНЦЕСИ .....	29
ЯК ІВАН ПО СВІТУ МАНДРУВАВ .....	51
ПРО ЧУМАЦЬКУ ДОЛЮ ТА ЗНАЙДЕНИЙ БАТИГ .....	80



ТЕТЯНА ФРОЛОВА  
КАЗКИ ДО СНІДАНКУ

СІМІНІСТІ

малюнки  
ДАРІЯ ТИМОНІНА  
[www.hiero.ru/Dariya](http://www.hiero.ru/Dariya)

комп'ютерна верстка  
ОЛЕКСАНДРА СЕВЕРИНА

Підписано до друку 25.03.2006р.  
Формат 70х100/32. Папір офс.  
Гарнітура Calibri. Друк офсетний.  
Укладка макету 14,30.

[www.hiero.ru/Dariya](http://www.hiero.ru/Dariya)

